

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R59: 1974

TEKNISKA HOGSKOLAN I LUND
SEKTIONEN FOR VAG- OCH VATTEN
BIBLIOTEKET

**Var man känner sig hemma
och vilka man kallar sina
grannar**

**Lillemor Andersson-Brolin
Anders Lindén**

Byggforskningen

Var man känner sig hemma och vilka man kallar sina grannar

- En studie av fyra bostadsområden

Lillemor Andersson-Brolin & Anders Lindén

Det huvudsakliga syftet med denna studie utförd vid SIB är att visa på vilket sätt utformningen av den fysiska omgivningen påverkar föreställningarna av vilket område man känner som "sitt eget" och vilka som är ens grannar. Undersökningen har visat klart samband mellan bebyggelsens typ, gruppering och innehåll å ena sidan och "grann- och hemmaområdenas" storlek, form och innehåll å den andra. De fysiska miljöegenskaperna har också visat sig ha betydelse för hur samstämmigt de närboende uppfattat gränserna för sina hemma- och grannområden. (En viss grad av dylik samstämmighet torde vara en förutsättning för den gemenskapskänsla som grannskapsplaneringsideologin tillmäter ett betydande värde.)

1969 gjorde statens institut för byggnadsforskning en omfattande intervjuundersökning med innevanare i ett antal bostadsområden i Flen, Lindsberg, Halmstad, Gävle och Västerås. Undersökningen ingick i projektet "Användning och utformning av stadsdelar" och var främst avsedd att kartlägga hur människor använder sin stad, vilka förflyttningar de gör, vilka bekanta och vilka serviceinrättningar de besökt etc.

I undersökningen ingick också följande två frågor, vilka belyses i denna studie:

Kan Ni ange på kartan inom vilket område de bor som Ni skulle kalla Era grannar?

och
Skulle Ni kunna ange det område kring Er bostad som Ni betraktar som "Ert område", där Ni alltså tycker att Ni känner Er särskilt hemma?

Syfte med frågorna

Man ville se om det fanns några samstämmiga uppfattningar av "hemmaområde eller grannområde" bland boende inom olika bebyggelsestrukturer som hus, husgrupper, kvarter eller bostadsområden och om föreställningarna är begränsade till en viss yta, ett visst antal människor eller kanske en viss kategori av människor. Av särskilt intresse har i detta sammanhang varit vilken inverkan olika fysiska miljöutformningar har.

Trygghet och förankring

En lokal förankring innebär att vi upplever en gemensam rumslig bas och ett gemensamt normspråk med människor omkring oss, något som både utvecklar och bevarar vår identitet och

Byggnadsforskningen Sammanfattningar

R59:1974

Nyckelord:

bostadsområde, fysisk omgivning, miljöegenskap, bebyggelsestyp, hemkänsla, grannar

Rapport R59:1974 hänför sig till forskningsprojekt 221 vid Statens institut för byggnadsforskning. Projektet har finansierats med anslag från Statens råd för byggnadsforskning.

UDK 711.582

301.16

SfB A

ISBN 90-540-2385-8

Sammanfattning av:

Andersson-Brolin, L & Lindén, A, *Var man känner sig hemma och vilka man kallar sina grannar.* (Statens institut för byggnadsforskning) Stockholm. Rapport R59:1974, 114 s., ill., 22 kronor + moms.

Till projekt 221 hänför sig bl a också skrifterna:

Wellving, S, *Närlokaler i bostadsområden-exempel på användning och utformning.* Rapport R32:1972, 25 kronor + moms.

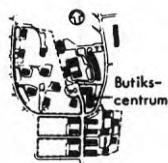
Mårtensson, B G, *Markutrymmen i fem bostadsområden-användning och utformning.* Rapport R26:1973, 29 kronor + moms.

Waldén, M, *Individens aktivitetsmönster. Del 1. Teori, metod, beskrivning av studerande individer.* Rapport R11:1974, 40 kronor + moms.

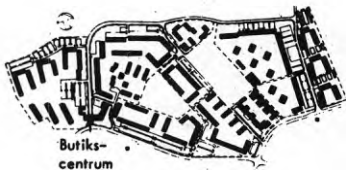
Rapporterna är skrivna på svenska med svensk och engelsk sammanfattning.

Distribution:

Svensk Byggtjänst
Box 1403, 111 84 Stockholm
Telefon 08-24 28 60
Grupp: samhällsplanering

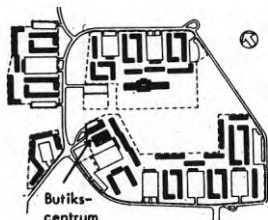

Stigslund

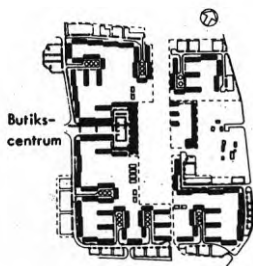

Viksäng

0 200 400 m

Andersberg

Vallby

får oss att uppleva meningsfullhet. Även om avståndet krympt genom förbättrade kommunikationer är vårt dagliga rumsliga aktivitetsmönster relativt begränsat till ett fåtal baspunkter från vilka aktiviteterna utgår, och dit vi återvänder efter kortare eller längre utflykter. En av de väsentligaste baspunkterna är bostaden, och vilken typ av förankring vi känner i dess närmiljö kommer således att få psykologiska konsekvenser i flera avseenden. Vilken roll grannar spelar för de boende i detta sammanhang varierar säkerligen från individ till individ och är beroende av ett antal historiska och samtida faktorer. Ju mer bunden till sin bostad man är, t ex på grund av bristande resurser och vissa sociala rollers krav, desto större betydelse kan grannarna antas få. En lokal förankring skapas och utvecklas inte bara för att man bor nära varandra. En förutsättning är att man känner igen sina grannar och utnyttjar samma områden som de.

Databearbetning och resultat

Analysens dataunderlag består alltså av de på kartor inringade "egna områdena" resp "grannområdena". Fyra aspekter av de inringade hemmaområdena har studerats: storleken, gränserna, formen och innehållet. För grannområdena var det endast relevant att se på storlek och gränser.

Varje inringat hemma- och grannområde mättes med avseende på hur många bostadshus eller hur stor del av bostadsområdet det omfattade. De delades sedan in i fem storleksklasser, som legat till grund för olika typer av jämförelser mellan och inom bostadsområden och mellan olika hushållskategorier. För analyser av form, avgränsningar och innehåll överfördes hemma- och grannområden till transparenta kartor. Då denna procedur är tämligen arbetskrävande har dessa analyser huvudsakligen gjorts på en mindre del av materialet, nämligen unga hushåll med förskolebarn. I vissa fall har dock analyserna utökats att omfatta också andra hushållskategorier.

Hemmaområdet

Vid en systematisk genomgång av hemmaområdena har det visat sig att följande faktorer i fysiska omgivningen påverkar utformningen av dessa på ett eller annat sätt: hustyp, husgruppens

utformning, husentréernas orientering, element i omedelbar anslutning till det egna huset, trafiklösnings, avstånd från bostaden till centrumanläggningar i området och bostadsområdets storlek.

Generellt kan alltså sägas att föreställningen av vad som är det egna området, där man känner sig hemma, påverkas av ett flertal faktorer i den fysiska miljöutformningen, och att det råder ett *kompllicerat samspel* mellan dessa faktorer. *Trafikleder utgör ofta barriärer* för det egna området och överskrids sällan. Ju starkare trafikerad en led är desto mer sannolikt är det att de boende inte ringar in någon del bortanför barriären som "sitt område". Speciellt markant är detta i de större bostadsområdena. Innanför barriärerna finns vissa *element som attraherar* en stor del av de boende. Så upplevs exempelvis centrumanläggningen ofta som en del av det egna området om den är lättillgänglig. Likaså inkluderas ofta simbasängen i Vallby. Boende i vissa husgrupper ringar in sina områden *samtämmigt och liktydigt med husgruppen*, medan intervjuade i andra husgrupper ringar in *individuella egna områden omfattande den omedelbara närmiljön*. I ett av bostadsområdena består således många hemmaområden enbart av del av bostadshuset jämte den anslutande parkeringsplatsen.

Det är emellertid inte uteslutande fysiska omgivningsfaktorer som påverkar uppfattningen, utan också sociala och individuella variabler har visat sig ha betydelse. En klar tendens finns exempelvis att hemmaområdet varierar med intervjupersonens ursprungsort. De som tidigare bott på landsbygden har genomgående ett större hemmaområde än intervjupersoner som tidigare bott i städer, och i Stigslund, som skiljer sig såväl till sin fysiska utformning som demografiskt från de övriga områdena, har socialgrupp III signifikant större hemmaområden än de högre socialgrupperna. Någon påtaglig skillnad mellan de egna områdenas storlek för de olika urvalskategorierna med avseende på ålder, kön och stadium i livsrytmen har vi emellertid inte funnit, även om vissa resultat tyder på att ensamstående pensionärer tenderar att ringa in små hemmaområden och att ungdomarna möjligen har något större egna områden än övriga kategorier. Innehållet i det egna området skiljer sig

så tillvida att de vuxna ofta tar med centrumanläggningen i bostadsområdet, medan tonåringarna snarare orienterar sig mot och inkluderar ungdomsgårdar. Det egna områdets storlek tycks inte förändra sig med boendetidens längd.

Grannområdet

Grannområdena är i stor utsträckning mindre än hemmaområdena och utgör då ofta en del av dessa, även om det inte alltid är samma faktorer som påverkar dem. I regel omfattar de endast den egna trappuppgången, det egna huset eller ett par hus. Ofta är grannområdena individuellt ritade, dvs man har inga samstämmiga uppfattningar om vilka man anser vara sina grannar. Ett undantag är dock de relativt små och tydliga gårdsbildningarna, som av de flesta som bor där betraktas som grannområden i sin helhet. Det är emellertid inte enbart grupperingen av husen som påverkar föreställningen av grannområdet utan vilka man kommer att betrakta som sina grannar är också avhängigt av planering av gemensamhetsytorna, som gårdar och parkeringsplatser, och hur entréerna är placerade, vilket i sin tur påverkar möjligheterna till kontakt.

Det tycks också som om, när kvartrens utformning i övrigt inte skiljer sig nämnvärt, avståndet mellan husen skulle påverka grannområdets storlek. Vi fann en tendens till att man tar med färre hus i grannområdet ju glesare husen står.

Man finner också viss påverkan från barriärer. Om den intervjuade bor i närheten av en trafikerad led händer det relativt ofta att denna utgör en del av gränsen för det inringade grannområdet men ytterst sällan att hus på andra sidan trafikleden tas med. Andra element än hus och husgrupper, exempelvis centrum och grönytor, fungerar ibland som sammanlänkningar, ibland som gränser för grannområdet. Vilken funktion de får beror antagligen på individuella upplevelser och erfarenheter.

Av olika hushållskategorier har ungdomarna genomgående ritat störst och pensionärerna minst grannområden. Intervjupersoner med tät grannkontakt ritar i ett av bostadsområdena större grannområden än de som haft mer sporadisk kontakt. Grannområdets storlek förändras inte med boendetidens längd.

Where we feel at home and who we call our neighbours – A study of four housing areas

Lillemor Andersson-Brolin & Anders Lindén

The main objective of this study conducted at the National Swedish Institute for Building Research was to show how the design of the physical environment influences our perception of areas where we feel at home and who we consider to be our neighbours. The study revealed a clear correlation between building type and siting of structure, on the one hand, and the size of the perceived personal and neighbourhood areas, their shape and contents on the other. Qualities of the physical environment were also significant where agreement was reached by those who live in close proximity to each other as to the boundaries of the personal and neighbourhood areas. (A certain measure of agreement on this point is perhaps a prerequisite for the community feeling accorded such value in neighbourhood planning philosophy.)

In 1969, the National Swedish Institute for Building Research conducted an extensive series of interviews with residents of a number of residential areas in the towns of Flen, Lindsberg, Halmstad, Gävle and Västerås. This survey formed part of the project entitled "Use and design of subareas of cities" whose main objective was to establish how people utilize facilities in the town in which they live, their movement pat-

terns, their social acquaintances, the service amenities they use, and so on. The following two questions which are analyzed in this study were also included in the survey:

Can you indicate on the map the area where people who you would call your neighbours live?

and

Could you indicate the area surrounding your home that you consider to be "your area"? Where you feel particularly at home?"

The area marked as an answer to the first question is called "perceived neighbourhood area" and the area marked as an answer to the second question is called "perceived personal area".

Objective of the questions

The aim was to discover whether there were any unanimous opinions regarding the perceived personal or neighbourhood areas among residents within different development structures, e.g. a building, a group of buildings, a block or an entire residential area and whether these perceptions were limited to a certain area, a certain number of persons or possibly a certain category of persons. The influence of the design of the physical environment was of particular interest in this context.

National Swedish Building Research Summaries

R59:1974

Key words:

residential area, physical environment, environmental quality, building type, sense of belonging, neighbours

Report R59:1974 refers to Research Project 221 at the National Swedish Institute for Building Research. This project was financed by the Swedish Council for Building Research.

UDC 711.582
301.16
SfB A
ISBN 90-540-2385-8

Summary of:

Andersson-Brolin, L., & Lindén, A, *Var man känner sig hemma och vilka man kallar sina grannar. Where we feel at home and who we call our neighbours.* (Statens institut för byggnadsforskning) Stockholm. Report R59:1974, 114 p., ill., 22 Sw. Cr.

Also referring to Project 221 are: Wellving, S, *Närlokaler i bostadsområden.* Local communal premises in housing areas. Report R32:1972, 25 Sw. Cr.

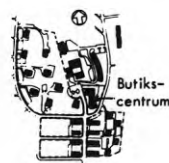
Mårtensson, B G, *Markutrymmen i fem bostadsområden—användning och utformning.* Open space in five housing areas: use and layout, Report R26:1973, 29 Sw.Cr.

Walldén, M, *Individens aktivitetsmönster.* Activity patterns of urban residents, Report R11:1974, 40 Sw. Cr.

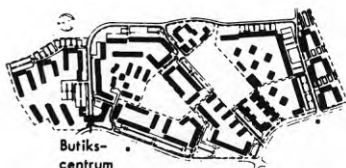
The reports are in Swedish with summaries in Swedish and English.

Distribution:

Svensk Byggtjänst
Box 1403, S-111 84 Stockholm
Sweden

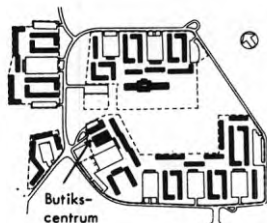

Stigslund

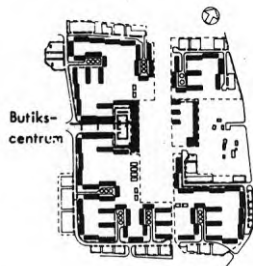

Viksäng

0 200 400 m

Andersberg

Vallby

Security and sense of belonging

A local sense of belonging means that we have a common spatial basis and certain norms in common with people around us, something which helps us both develop and preserve our identity and to experience a feeling of meaningfulness. Despite the fact that distances have shrunk as a result of improved communication systems, our daily spatial activity patterns are still more or less limited to a small number of basic points from which our activities radiate. It is also to these points that we return after shorter and longer excursions. One of the most important bases is the home. The sense of belonging we experience in our home environment, thus, has psychological consequences in several respects. The role played by neighbours in this sense is bound to vary from person to person and is dependent upon a number of historical and contemporary factors. The more attached a person is to his home, e.g. due to lack of resources and the requirements of certain social roles, the greater will be the importance assumed by the neighbours. A local attachment is not only established and developed just by living in close proximity to one another. A prerequisite is to recognize ones neighbours and to utilize the same spaces as they do.

Data processing and results

The analysis of the data base thus consists of the perceived personal and neighbourhood areas encircled on the maps. Four aspects of these personal areas were studied; i.e. size, boundaries, shape and contents. In the case of neighbourhood areas, it was only relevant to give attention to size and boundaries.

Each personal and neighbourhood area marked was subjected to measurements in order to establish the number of residential buildings or the area they covered. They were then divided into five classes according to size and these classes were then used to compare various types between and within housing areas, and between different categories of household. For the analyses of shape, boundaries and contents, the personal and neighbourhood areas were transferred to transparent maps. As this procedure is somewhat time-consuming, these analyses were only carried out on a minor part of the material, i.e. young families with children under school age. In some cases, however, they were extended to cover other categories of household.

The perceived personal area

A systematic review of the personal

areas revealed that the following factors in the physical environment influence the perception of these areas in one way or another: building type; structural grouping; building entrance orientation; features immediately adjacent to a person's own building, the design of the street system; distance from the home to the local centre; and the size of the housing area.

In general, one could say that perceptions of personal areas are influenced by a number of factors in the physical environment and that a *complex interplay* takes place between these factors. *Roads often constitute barriers* around the personal areas and are seldom crossed: The heavier the traffic on a road, the more probable it is that residents will not include areas beyond this barrier as part of the personal area. This is particularly noticeable in large residential areas. However, inside the barriers there are certain features *that attract* a large proportion of the residents. Thus, local centres are often considered to be a part of the personal area if easily accessible. Similarly, the swimming pool in Vallby (Västerås) was often included as a part of personal areas. Residents in certain groups of buildings are unanimously inclined to encircle these groups, while persons interviewed in other groups encircle differing personal areas comprising the immediate external environment. Thus in one of the residential areas studied, many of the personal areas marked consisted of only part of the building in which the individual home was located plus the parking space adjacent to it. However, it is not only physical factors in the environment that influence perceptions; social and individual variables also have been shown to be of significance. There is, for example, a clear tendency for the personal area to vary depending upon a person's place of origin. People who had previously lived in the country always marked out larger personal areas than interview subjects who had lived in towns, and in Stigslund, which differs both in terms of physical design and demographic patterns from the other areas studied, persons belonging to Social Group III indicated personal areas which were significantly larger than those indicated by the higher social strata. There was no noticeable difference in the size of areas marked out by the different sample categories according to age, sex and stage in life cycle, although some of the results seem to indicate that old-age pensioners living alone tend to mark out small personal areas and that young people possibly have slightly larger personal areas than other categories. The con-

tent of the personal area differs in that adults often include the local centre associated with their residential area, while teenagers are more inclined to turn their backs on this and to include youth clubs instead.

Perceived neighbourhood areas

The neighbourhood areas indicated were to a great extent smaller than the personal areas and often form part of the latter, although they are not always influenced by the same factors. As a rule, they only include the staircase leading to the individual dwelling, the building in which the dwelling is situated, or a few buildings. The neighbourhood areas were often individual phenomena, i.e. there was no unanimity in perceptions as to who the neighbours were. One exception, however, was the blocks of flats grouped around fairly small and clearly defined courtyards; these are considered to form complete neighbourhood areas by those living there. Often, however, it is not only the grouping of buildings which affects perceptions of neighbourhood areas. Those whom a resident considers to be his neighbours are also determined by the siting of courtyards, parking lots and other open areas and the location of entrances, which, in turn, influences the scope of contact.

Where blocks are more or less of similar layout, the distances between buildings would seem to influence the size of the neighbourhood area. We found a tendency whereby the lower the density of the buildings, the fewer were the houses included in neighbourhood areas. Barriers were also found to have a certain influence. If the persons interviewed lived close to a road with heavy traffic, this road was fairly often found to form part of the boundary of a neighbourhood area that had been encircled, and it was only very seldom that buildings on the other side of that road were included. Features other than buildings and groups of buildings, e.g. shopping centres and green space, may sometimes act as links and occasionally as boundaries of neighbourhood areas. The function they assume depends presumably on individual experience.

Of all the different categories of households it was the young people who throughout marked the largest neighbourhood areas and the old-age pensioners the smallest. In one of the housing areas studied persons who had close contact with their neighbours marked larger neighbourhood areas than persons who had more sporadic contact with them. The size of the neighbourhood area does not change with length of residence.

RAPPORT R59:1974

VAR MAN KÄNNER SIG HEMMA OCH
VILKA MAN KALLAR SINA GRANNAR

Lillemor Andersson-Brolin
Anders Lindén

Denna rapport hänför sig till forskningsprojekt 221 vid Statens institut för byggnadsforskning. Projektet har finansierats med anslag från Statens råd för byggnadsforskning. Försäljningsintäkterna tillfaller fonden för byggnadsforskning.

Statens institut för byggnadsforskning, Stockholm
ISBN 91-540-2385-8

LiberTryck Stockholm 1974

INNEHÅLL

	FÖRORD	5
1	INLEDNING OCH SYFTE MED REDOGÖRELSEN	6
1.1	Grannskapet som planeringsenhet	7
1.2	Grannskapets två aspekter	8
1.2.1	Grannskapets fysiska aspekt	9
1.2.2	Grannskapets sociala aspekt	10
1.3	Svensk grannskapsforskning	11
1.4	Våra "mentala kartor" över fysiska miljöer. Några psykologiska begrepp	12
1.5	Tidigare studier med betoning på fysiska formers betydelse för perceptionen av grannskapet	13
1.6	Några studier som tagit hänsyn till såväl fysisk form som sociala och kulturella faktorerers inverkan på vår föreställning av vår stad och vårt grannskap	15
2	VAD BOENDE I NÅGRA YTTEROMRÅDEN UPPLEVER SOM "SITT OMRÅDE" OCH VAR DE MÄNNISKOR BOR SOM DE UPPFATTAR SOM "SINA GRANNAR"	20
2.1	Studiens syfte	20
2.2	Begreppen "hemma" och "mitt område"	21
2.3	Några frågeställningar	22
2.4	Internt bortfall på frågorna om hemma- och grannområden	24
	Sammanfattande översikt av de fyra ytterområdena.....	28
	Kartor.....	28
	Några fysiska miljöegenskaper och sociologiska förhållanden i de fyra ytterområdena.....	29
3	HEMMAOMRÅDEN I ANDERSBERG, VIKSÄNG, VALLBY OCH STIGSLUND	33
3.1	Hemmaområden i Andersberg	33
3.1.1	Storlek	33
3.1.2	Form och gränser	36
3.1.3	Innehåll	37
3.1.4	Några av de vanligaste hemmaområdena	37
3.2	Hemmaområden i Viksäng	41
3.2.1	Storlek	41
3.2.2	Form och gränser	44
3.2.3	Innehåll	45
3.2.4	Några av de vanligaste hemmaområdestyperna i Viksäng	46
3.2.5	Ytterligare ett exempel på hemmaområde	47
3.3	Hemmaområden i Vallby	51
3.3.1	Storlek	51
3.3.2	Form och gränser	52
3.3.3	Innehåll	52
3.3.4	Några av de vanligaste hemmaområdestyperna i Vallby	53
3.4	Hemmaområden i Stigslund	57
3.4.1	Storlek	57
3.4.2	Form och gränser	63
3.4.3	Innehåll	63
3.4.4	Några vanliga hemmaområden i Stigslund	64

3.5	En sammanfattande jämförelse mellan de fyra ytterområdena med avseende på hemmaområden	65
3.5.1	Hemmaområdets storlek	66
3.5.2	Form och gränser	68
3.5.3	Innehåll	69
3.5.4	Sociala och individuella faktorerers inverkan på föreställningen av hemmaområdet	70
3.5.5	Slutsatser	72
4	GRANNOMRÅDEN I ANDERSBERG, VIKSÄNG, VALLBY OCH STIGSLUND	75
4.1	Grannområden i Andersberg	75
4.1.1	Storlek och gränser	75
4.1.2	Exempel på grannområden	78
4.2	Grannområden i Viksäng	81
4.2.1	Storlek och gränser	81
4.2.2	Exempel på grannområden	86
4.3	Grannområden i Vallby	89
4.3.1	Storlek och gränser	89
4.3.2	Exempel på grannområden	91
4.4	Grannområden i Stigslund	95
4.4.1	Storlek och gränser	95
4.4.2	Exempel på grannområden	98
4.5	En sammanfattande jämförelse mellan de fyra områdena med avseende på grannområden	99
5	RELATIONEN MELLAN HEMMA- OCH GRANNOMRÅDEN	105
5.1	Jämförelse mellan hemma- och grannområden med avseende på storlek	105
6	HEMMA- OCH GRANNOMRÅDEN I FEM INNERSTÄDER - en sammanfattning	111
6.1	Hemmaområden	111
6.1.1	De medelstora städerna	111
6.1.2	Småstäderna	112
6.2	Grannområden	112
6.2.1	De medelstora städerna	112
6.2.2	Småstäderna	112
	REFERENSLITTERATUR	114

FÖRORD

Statens institut för byggnadsforskning insamlade hösten 1969 uppgifter om aktiviteterna utanför bostaden för ca 2 600 individer i nio skilda boendesituationer och tillhöriga sex olika hushållstyper. Information insamlades även om olika förhållanden knutna till individen eller omgivningen som antogs ha betydelse för aktivitetsmönstrens utseende. Syftet med studien var främst att beskriva och analysera dessa aktivitetsmönstrets egenskaper och orsaker. Vissa av de insamlade bakgrundsuppgifterna har dock bedömts ha ett intresse i sig själva och ett mer ingående studium av dem från andra utgångspunkter än deras eventuella samband med aktivitetsmönstren har ansetts befogad. Till dessa uppgifter hör den information som föreligger om hur de intervjuade personerna avgränsar det område där de känner sig speciellt hemma respektive det område inom vilket de bor som de betraktar som sina grannar. Det är dessa uppgifter som utnyttjas i föreliggande rapport. Syftet med det här redovisade arbetet har då främst varit dels att utforska om några generella principer styr uppfattningen om dessa områdens utsträckning, dels att studera i vilken grad och på vad sätt byggnaders och anläggningars utformning, innehåll och rumsliga organisation påverkar upplevelsen av närområdet.

Arbetet har utförts av fil kand Lillemor Andersson-Brolin och fil kand Anders Lindén. Den förra ansvarar härvid främst för rapportens allmänna delar samt behandlingen av "hemmaområdena" medan den senare ansvarar för de avsnitt som specifikt rör "grannområden". Arkitekt Bo G Mårtensson utförde en explorativ studie inom problemområdet som utnyttjats i rapporten. Assistentarbetet har huvudsakligen utförts av Sylvia Karlsson och figurerna ritats av Marianne Karlqvist.

Stockholm i oktober 1974

Marja Walldén

1969 gjorde Statens institut för byggnadsforskning en omfattande intervjuundersökning med invånare i ett antal bostadsområden i Flen, Lindesberg, Halmstad, Gävle och Västerås. Undersökningen ingick i projektet "Användning och utformning av stadsdelar" och var främst avsedd att kartlägga hur människor använder sin stad, vilka förflyttningar de gör, vilka bekanta och vilka serviceinrättningar de besökt etc. I undersökningen ingick också följande två frågor:

- Kan Ni ange på kartan inom vilket område de bor som Ni skulle kalla era grannar?
- Skulle Ni kunna ange det område kring Er bostad som Ni betraktar som "Ert område", där Ni alltså tycker att Ni känner Er särskilt hemma.

För de fyra bostadsområden i utkanten av de större städerna som studerades hade särskilda flygfoton i skala ca 1:2000 gjorts, på vilka svaret på frågorna, dvs grannområden och hemmaområden, ritades in direkt av intervjupersonerna. För småstäderna och de större städernas centrumområden användes i stället vanliga turistkartor i mindre skala.

I rapporten är det framför allt de fyra ytterområdena Andersberg, Vallby, Viksäng och Stigslund som behandlas. Vår avsikt är dels att beskriva vad människor i dessa bostadsområden uppfattar som "sina egna områden" respektive "grannområden", dels att analysera vilka faktorer som tycks ha påverkat dessa föreställningar. Vi har därvid framförallt varit intresserade av vilken effekt olika fysiska miljöutformningar av ett bostadsområde kan få i dessa avseenden.

Analysen av det empiriska materialet är inte av någon strikt hypotesprövande karaktär utan får delvis betraktas som explorativ och hypotessökande.

Innan vi går in på redogörelsen för resultaten av vår studie skall vi emellertid se på hur man tidigare teoretiskt och empiriskt behandlat denna aspekt av närmiljön. Den litteratur som varit tillgänglig är huvudsakligen engelsk och amerikansk, och

vi har där funnit två typer av studier som är relevanta för den egna analysen. Det är dels sådana studier som har tagit begreppet "neighbourhood" eller grannskap som utgångspunkt, dels sådana studier som koncentrerat sig kring frågeställningen om människors uppfattning, föreställning och minnesbild av fysiska miljöer som sin stad eller sitt grannskap. Relativt få av dessa studier har frågeställningar som är direkt jämförbara med dem i vår studie, men de har dock kunnat ge oss många idéer att arbeta vidare med. Vi skall börja med att ge en överblick över den litteratur som behandlar grannskapsbegreppet.

1.1 Grannskapet som planeringsenhet

Det engelska begreppet "neighbourhood" innehåller, som Bell/Westius (1972) påpekat, två aspekter av omgivningen. Den ena avser bostadens sociala omgivning, dvs de människor som bor i närheten och den andra avser området fysiska egenskaper, bostadshus, parker, skolor, affärer o dyl. "Neighbourhood" har således kanske en något vidare betydelse än den vanligaste svenska översättningen "grannskap", där den sociala aspekten dominerar. Det kan vara bra att hålla detta i minnet när man läser fortsättningen. I det följande kommer vi nämligen, när inget annat anges, att likställa "neighbourhood" med begreppet "grannskap".

När planeraren talar om "grannskapsenhet", på engelska "Neighbourhood Unit", menar han ett område med urskiljbara fysiska gränser och ett innehåll som man antagit främja en gemenskaps-känsla mellan de boende.

Neighbourhood Unit-begreppet har sina rötter i Garden city- och Community Center-rörelserna. Den som först formulerade begreppet var Clarence A Perry. Han menade att befolkningen borde motsvara underlaget för en Elementary School, 3-10 000 personer, att området tydligt skulle avgränsas av genomfartsleder, grönområden etc, att man skulle ha små parker och större rekreationsytor inom området, att man skulle ha centralt grupperade gemensamhetsanläggningar, som skola, community center och affärer och att gatorna inom området skulle utformas så att cirkulationen befrämjades men genomfart förhindrades. Förutom dessa fysiska karakteristika hade Neighbourhood Unit-idén ett socialt mål: grannskapet skulle möjliggöra att folk som bodde i det träffades

och knöt kontakter, att man utövade många aktiviteter tillsammans och kände gemenskap med varandra och området.

Motiven bakom värderingen av dessa förhållanden är hämtade från den amerikanska sociologen Charles Cooley som poängterat primärgruppens betydelse för människan.

Tanken på att skapa hela städer enligt grannskapsidéns principer har vid några tillfällen förverkligats, framför allt i England i samband med tillkomsten av helt nya städer - "New Towns".

I Sverige har grannskapsideologin haft relativt stor betydelse i planeringsdebatten och även i praktisk planering. Årsta i Stockholmsområdet är ett av de första områden som någorlunda konsekvent utbyggdes enligt denna princip.

1.2 Grannskapets två aspekter

Beteendevetare har gjort många försök att definiera begreppet "grannskap". Grannskapsenhetens idé byggde som tidigare sagts på två aspekter av grannskapet, dels den fysiska, dels den sociala. Syftet var att genom en viss fysisk struktur skapa förutsättningar för ett socialt innehåll. När man försökt definiera och avgränsa grannskapet har man ofta spaltat upp definitionen på dessa två aspekter.

Ruth Glass (1948) föreslog t ex två olika definitioner av grannskap, en med tonvikt på den fysiska aspekten och en med tonvikt på den sociala; 1) ett område avgränsat i kraft av dess speciella fysiska karakteristika och vars innevanare delar samma serviceinrättningar, 2) en territoriellt avgränsad grupp vars medlemmar av gemensamma skäl möts inom sitt eget område för primära sociala kontakter. Glass antog att det förelåg en överensstämmelse mellan det fysiskt definierade grannskapet och det socialt definierade men observationer kunde inte verifiera detta.

Susan Keller (1968) ser också grannskapet som bestående av både fysiska och sociala komponenter. Dels finns de rena fysiska gränserna som t ex gator, järnvägar, parker osv och dels symboliska gränser som har sin grund i historia och social tradition. Dessa båda element förstärker ofta varandra. Den sociala kompo-

menten i grannskapet innebär att det inom de fysiska och symboliska gränserna finns invånare som har något gemensamt.

1.2.1 Grannskapets fysiska aspekt

Ett grannskap består fysiskt av ett antal element som är ordnade på ett visst sätt i rummet och därmed bildar områdets fysiska struktur. Den fysiska strukturens betydelse för hur det sociala livet i grannskapet gestaltar sig är en omdiskuterad fråga. Vissa undersökningar har påvisat några förbindelse-länkar mellan den fysiska omgivningen och sociala förhållanden. Klassikern bland dessa är Festinger, Schachter och Bach's undersökning i Westgate (1950), ett område bebott av studerande f d soldater och deras familjer. Man fann att det funktionella avståndet, vilket i stort sett innebär närheten mellan hus och mellan lägenheter nästan helt avgjorde vem som umgicks med vem. Man menade att denna närhet gav upphov till passiva kontakter; man såg varandra, som i sin tur kunde leda till att man hälsade på varandra. Detta kunde sedan leda till att man pratade med varandra, vilket så småningom eventuellt ledde till umgänge och vänskap.

Kritik av denna och liknande undersökningar har framförts, vilken går ut på att de boende i studierna varit homogena grupper och att några generella slutsatser därför inte går att dra. Gans (1961) t ex, hävdar att närhet leder till kontakt i homogena situationer men till konflikt om de involverade tillhör alltför heterogena grupper. Susanne Keller (op cit) menar att det funktionella avståndet inte spelar någon avgörande roll: klasstillhörighet, statusuppfattningar och livsstil kommer emellan och minskar eller ökar avståndets inverkan.

Fysiska element i övrigt som gemensamhetslokaler, daghemslokaler, affärslokaler etc och deras placering har givetvis stor betydelse för möjligheterna att tillgodose motsvarande önskemål. För vårt speciella syfte är de gränsbildande fysiska elementen av stort intresse och senare i framställningen skall vi behandla hur vissa element visat sig utgöra ekologiska barriärer och inverkar på perceptionen av fysiska strukturer.

1.2.2 Grannskapets sociala aspekt

När man planerade Neighbourhood Unit var huvudmålsättningen att upprätta någon slags social gemenskap mellan de boende. Dessa idéer var en reaktion på den stadsmisär som uppstod i och med den snabba inflyttningen till städerna beroende på industrialiseringen och man hade de rurala byarna och det sociala liv som präglade dessa som något av en förebild.

Gentemot detta har hävdats att det inte är givet att denna sortens särdrag i särskilt stor utsträckning är eftersträvansvärda i staden, och alternativt att de i och för sig är önskvärda men omöjliga att åstadkomma.

Den senare ståndpunkten grundas på uppfattningen att Cooley's primärgruppstanke, som Perry till en del bygger på, aldrig kan fungera för så många människor som i regel bor i en Neighbourhood Unit. I samma anda går kritiken att grannskapsenheten är en opraktisk enhet för planeringsändamål då det existerar många olika nivåer av sociala grupperingar. Primärgruppen är således endast en av flera väsentliga sociala sammanhang för individen.

En annan kritisk synpunkt utgår från människans ökande rörlighet. Man menar att denna rörlighet tillsammans med stadens relativt stora möjligheter till olika aktiviteter reducerar grannskapets betydelse för många individer. För vissa kategorier skulle grannskapet dock fortfarande vara mycket väsentligt. Detta skulle gälla kategorier som av olika anledningar har svårt att förflytta sig, t ex barn, hemmafruar och pensionärer.

Buttimer (1972) för ett liknande resonemang. Hon har tagit upp sociologen Katz'idé om två typer av människor, den lokalt förankrade och kosmopoliten. Buttimer benämner dem lokalisten och urbanisten, och tycker sig ha funnit att i den ena kategorin agerar man, har sitt umgänge och engagerar sig i sin bostadsmiljö medan man i den andra kategorin använder ett betydligt större aktivitetsfält.

En tredje kritisk synpunkt menar att överföringen av grannskapstanken från det rurala samhället till det extremt urbana är romantisk eskapism. Svend Riemer (1950) t ex framhåller att organisationen i småstäder och byar byggde på direkta eller indirekta

ekonomiska mellanhavanden mellan individerna i grannskapet. Man var helt enkelt beroende av varandra för sitt uppehälle. chanserna att överföra denna sociala situation till den urbana miljön är dåliga, menar Riemer. Det ömsesidiga beroendet existerar inte ens i de bäst planerade grannskap. Det är tvärtom så att både informella och formella kontakter sker med människor utanför grannskapet, och att med olika ansträngningar söka återskapa de gamla grannrelationerna ter sig mycket vanskligt.

Terence Lee (1968) skriver att det finns mycket som tyder på att grannskapet i staden nu sällan fungerar som primärgrupp, men därifrån och till att människans aktiviteter är slumpmässigt spridda över staden, är steget långt. Det finns ett flertal studier som visar att en icke obetydlig del av aktiviteterna ännu är lokalt förankrade.

1.3 Svensk grannskapsforskning

De undersökningar som har utförts i Sverige med anknytning till grannskapet har mest tagit upp den sociala aspekten. Dahlström (1951) t ex definierade själv "grannar" som de som bor i samma trappuppgång och undersökte relationerna mellan dessa grannar. Han fann att boendetid och barnförekomst hade stor inverkan på huruvida kontakten med grannarna var relativt stor eller liten. Denna undersökning var stilbildande för den fortsatta svenska grannskapsforskningen. I en annan undersökning jämför Dahlström (1957) kontakter i höghus och låghus i Vällingby. Hypotesen att höghuset skulle leda till bättre kontakt och skapa gynnsammare förutsättningar för hjälp boende emellan bekräftas inte. Även här ger boendetiden bäst utslag på kontaktfrekvensen. Andra undersökningar av denna typ är Holms (1958) i Augustenborgsområdet i Malmö, Krantz' (1968) i Baronbackarna i Örebro och Egerös (1964) i Göteborg. I de flesta sociologiska undersökningar, både i Sverige och utlandet, berör således frågor om grannar endast hur många eller vilka man umgås med eller hälsar på inom ett av undersökarna definierat område och inte, som i denna studie, de boendes uppfattning om vilka som är deras grannar.

1.4 Våra "mentala kartor" över fysiska miljöer Några psykologiska begrepp

Planeringsidén med grannskapsenheter har som framgått en social bas. Man ser på den fysiska miljön som en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för olika typer av socialt samspel. Den sociologiska forskningen kring grannskapet har därför naturligt nog framför allt sysslat med grannskapets sociala liv.

Framför allt från psykologiskt håll har man emellertid också gjort studier om människors upplevelser och föreställningar om sitt grannskap och sin hemort, och man har undersökt vilka element i den fysiska miljön som de boende varseblir och lägger på minnet.

Den process som består i urval, bearbetning och tolkning av informationen vi får genom våra sinnen brukar kallas perception. I denna process silas alltså sinnesintrycken genom ett antal individuella filter för att sedan lagras som en unik kognitiv struktur. En dylik lagrad bild eller föreställning av en specifik fysisk miljö benämns ofta kognitiv eller mental karta. De båda frågorna om upplevda hemma- och grannområden i vår studie avser just att belysa vilka komponenter en sådan mental karta omfattar och vilka faktorer som påverkar utformningen av den.

Gestaltpsykologerna har ägnat stor uppmärksamhet åt principerna som styr perceptioner och föreställningar. De har funnit att det framför allt är fyra tidsmässiga och rumsliga faktorer som gör sig gällande vid organiseringen av intryck, nämligen närhetsfaktorn, likhetsfaktorn, den goda kurvans faktor och slutenhetsfaktorn. En fysisk miljö som är strukturerad enligt dessa principer skulle således vara lättare att organisera. Då vi varseblir ett föremål eller en miljö vi tidigare kommit i kontakt med tillkommer ytterligare en dimension; vi tillskriver företeelsen symboliska egenskaper, den har mening för oss. Att söka efter de mekanismer som bestämmer vårt igenkännande av mönster och relationer är ett av de problem som gestaltpsykologerna huvudsakligen ägnat sig åt.

Den föreställning vi har av en plats vi besökt en enstaka gång skiljer sig således från föreställningen av den miljö vi

dagligen vistas i. Inom psykologin talar man om omgivningsstimulis olika huvudfunktioner och skiljer mellan en orienteringsfunktion, dvs en kognitiv eller kunskapsfunktion och en emotionell funktion. I en relativt okänd miljö är de fysiska elementens orienteringsfunktion särskilt viktig, medan denna funktion minskar i betydelse i en välkänd miljö till förmån för stimuli med en ospecifik emotionell funktion. Vissa element som ursprungligen haft en orienteringsfunktion kan antas få en mer ospecifik emotionell funktion, ju mer de knyts till upplevelser och erfarenheter, medan andra förlorar sin funktion.

Både studier om människors mentala kartor av relativt okända fysiska miljöer och om föreställningar av välbekanta miljöer har gjorts. En del av dem har lagt tonvikten vid den fysiska miljöutformningens betydelse för föreställningar, och då ofta utgått från gestaltpsykologiska principer, medan andra har analyserat den mentala kartan som en produkt av individuella faktorer i samspel med den fysiska strukturen. Som kommer att framgå är denna studie främst en analys av den fysiska miljöutformningens påverkan på upplevda "grannområden" och "hemmaområden".

1.5 Tidigare studier med betoning på fysiska formers betydelse för perceptionen av grannskapet

Vi skall först ta upp några studier som koncentrerat sig på hur människan strukturerar omgivningen och vilken typ av gränser man använder sig av då man definierar sitt grannskap. Dessa studier har anknytning till gestaltpsykologin. Vi skall sedan referera några undersökningar där hänsyn tas till såväl den fysiska formen som till innebörden.

Smith and Maddox (1958) gjorde en intervjuundersökning i en mellanamerikansk stad, där de frågade invånarna vilket område de hade i tankarna då de talade om "sitt grannskap" och intervjupersonerna fick på en karta indikera hur långt norr, söder, öster och västerut detta grannskap sträckte sig. Samtidigt frågade intervjuarna om var respondenterna brukade utföra olika aktiviteter.

Forskarna hade hämtat sina hypoteser från socialekologiska resonemang om "naturliga områden". För att definiera naturliga områden använde de åtta typer av ekologiska barriärer, nämligen huvudgator, järnvägar, fabriker, parker, floder, stora gröna utrymmen, stadsgränser och skolor. Tankegångarna kring "naturliga områden" bygger på antagandet att det utgör en kostnad (i vid mening) att övervinna ekologiska barriärer. De krafter som styr dessa förhållanden är enligt socialekologerna subsociala, dvs barriärerna påverkar mänskliga aktiviteter även om människorna inte medvetet uppfattar dem. Smith and Maddox ville studera hur effektivt barriärerna påverkar aktiviteter och om människorna är medvetna om att de existerar. De valde att se på aktiviteterna inköp från speceriaffärer, bensininköp, besök på drugstores, val av restauranger, kyrkibesök och besök hos herr- och damfrisörer.

Resultaten av studien tycktes peka på att ju fler ekologiska barriärer de intervjuade använde för att definiera sitt grannskap desto större andel av sina aktiviteter utförde de inom det definierade grannskapsområdet. Då forskarna emellertid konstanthöll angiven områdesstorlek visade det sig att sambandet i stort sett försvann.

Författarna drar följaktligen slutsatsen att upplevda barriärer i sig inte är någon effektiv grund för att predicera rumsliga aspekter på aktiviteter, utan att detta görs bättre med hjälp av kunskap om individens perception av grannskapets storlek. Barriärerna fungerar alltså inte som determinanter för beteenden utan har snarare en perceptuell funktion. Enligt den terminologi vi tidigare använt oss av utgör barriärerna stöd för organiseringen av de rumsliga elementen enligt gestaltpsykologiska principer.

En ofta citerad arkitekt, som inspirerats av de gestaltpsykologiska principerna, är Kevin Lynch, som i sin bok "The image of the city" (1960) beskrivit hur människor uppfattar sin stad. Han har utgått från kartor intervjupersoner ritat och funnit att det trots alla individuella olikheter existerar en gemensam karta för en stadsinvånare. Enligt Lynch bygger man nämligen upp sin kognitiva karta av staden kring de fem baselementen stråk, gränser, områden, knutpunkter och landmärken.

Flera forskare har testat Lynchs resultat på andra städer, och de Jonge (1962) har också provat dem på relativt nya bostadsområden i Holland. Bland annat har han gjort intervjuer i ett bostadsområde med en enkel struktur och ett rektangulärt gatumönster. De intervjuade ansåg att främlingar men också invånare som bott länge i området hade svårigheter att orientera sig därför att de olika delarna saknade identitet. Samma resultat erhöles för ett område där gatorna gick i svaga kurvor och där det var svårt att få en överblick över hur gatorna hängde samman med varandra.

De slutsatser som de Jonge drog från sina intervjuundersökningar är att samma selektionsprocesser som visat sig giltiga i gestaltpsykologiska experiment är giltiga i perceptionen av både mindre bostadsområden och städer. Han anser att det är lättast att få en föreställning av fysiska strukturen då det finns ett gatunät med regelbundna mönster men med en enstaka dominerande gata, karakteristiska knutpunkter och unika landmärken. Vidare tenderar man att uppfatta nästintill perfekt regelbundna mönster som perfekt regelbundna. Svaga böjningar på gator och oregelbundna fysiska strukturer är exempelvis svårare att uppfatta än cirklar, halvcirklar och räta vinklar.

I både Smith and Maddox' och de Jonges studier har det således visat sig att den fysiska strukturens utformning har betydelse för vår insamling och lagring av information om den fysiska miljön, och att de gestaltpsykologiska principerna får stöd vad beträffar den instrumentella perceptionen av en fysisk miljö.

1.6 Några studier som tagit hänsyn till såväl fysisk form som sociala och kulturella faktorerers inverkan på vår föreställning av vår stad och vårt grannskap

Som vi tidigare nämnde upplever vi den fysiska miljön mångdimensionellt. Vi förknippar den med tidigare erfarenheter, vi känner igen den helt eller delvis, den får innebörd för oss. Gulick (1963) har i en studie av Tripoli framhållit att den kulturella aspekten är den ojämförligt mest betydelsefulla för vår föreställning av omgivningen. Under de senare åren har det emellertid gjorts en hel del forskning som visar att vår uppfattning av miljön kan representeras av en sammansatt mental karta uppbyggd på såväl former som innebörd i en fysisk miljö.

Man använder sig av tekniken att låta intervjupersoner rita en karta över sin stad eller sitt grannskap, och kombinerar ofta denna metod med intervjuer. Man analyserar vilka element de intervjuade uppmärksammar och lägger på minnet och försöker kartlägga motiven till varför respektive element tagits med.

Ett exempel på en studie av detta slag är en undersökning utförd av Harrison och Howard (1972). I denna bad man invånare i en medelstor stad i Colorado att rita en karta över staden och att välja ut de mest karakteristiska dragen. Man frågade sedan intervjupersonerna varför de valt ut respektive element och delade in förklaringarna i fyra kategorier: elementens rumsliga positioner, deras utseende, deras innebörd och slutligen de personliga associationer de väckte hos intervjupersonen. Innebörds-kategorin var mycket vid och till denna fördes sådana svar som att intervjupersonen uppmärksammade en byggnad p g a verksamheten som bedrevs där, p g a vilken politisk eller social funktion den hade eller det historiska värdet man förknippade med den. Svar som att en byggnad eller ett område gav intervjupersonen en känsla av säkerhet och trygghet fördes också till innebörds-kategorin. Till associations-kategorin fördes svar som tolkades som uttryck för personliga relationer med människor som var förknippade med byggnaden liksom uttryck för affektion.

Författarna delade upp elementen i enlighet med fyra av Lynchs elementtyper, nämligen stråk, landmärken, knutpunkter och områden. De ovannämnda fyra kategorierna av motiv relaterades sedan till de olika elementtyperna. Det visade sig att stråk, landmärken och knutpunkter oftast förknippats med de fysiska komponenterna lokaliserings och utseende medan områden oftast nämnts i samband med kulturella och personliga associationer.

En liknande studie utfördes av Maurer och Baxter (1972) i vilken de lät barn mellan 7 och 14 år rita en karta över sitt grannskap, över den näraliggande staden och lät dem beskriva sin väg till skolan. Det rörde sig om barn från fattiga familjer av svart, engelsk-amerikansk och mexiko-amerikanskt ursprung, som bodde i ett stadsområde av bykaraktär utanför en mindre stad i Texas. Man intervjuade 91 barn, ungefär hälften av vardera könet och

jämnt fördelade på ovannämnda etniska grupper. Alla barnen bodde nära varandra och så gott som alla gick i samma skola. Intervjuarna bad bl a var och en att rita en karta över vad han eller hon tyckte vara "sitt grannskap". Man försökte dels få grepp om vad barnet ansåg vara grannskapets gränser, dels om kartans innehåll.

Vid bearbetningen av de ritade kartorna mätte man storleken på grannskapet, noterade var på kartan hemmet fanns och analyserade innehållet. Man fann sju typer av element som var gemensamma för kartorna. Ett av dessa element motsvarade Lynch's "stråk".

Några av slutsatserna författarna drar är att man kan finna många likheter med Lynch's resultat från vuxenkartor. En genomgående skillnad är emellertid att barn uppmärksammar betydligt fler detaljer. Man fann vidare att grannskapskartorna visade en signifikant skillnad mellan de etniska grupperna med avseende på storleken av grannskapet. De anglosachsiska barnen uppfattade sina grannskap betydligt större än de svarta och mexiko-amerikanska barnen. Det fanns ingen skillnad mellan könen men en mycket klar åldersskillnad och de äldre barnen ritade genomgående större grannskap. Man fann också vissa etniska skillnader beträffande preferenser för elementtyper och hur stor del av kartorna som upptogs av hemmet. Svarta barn ritade i regel betydligt större hem och de ritade också hemmet först av allt. Några köns- eller åldersskillnader fann man inte i dessa avseenden.

Att ett hem ritats relativt stort i förhållande till sitt grannskap har tidigare tolkats som tecken på otrygghet (Rainwater, 1961). Denna tolkning vill dock inte författarna använda sig av när det gäller de svarta barnen eftersom de anser att alternativa tolkningar, som kan tänkas vara lika korrekta, finns. De avstår därför helt med hänvisning till att studien är av explorativ karaktär.

Att se efter i vilken utsträckning de boendes uppfattning om sitt grannskap överensstämmer med planeringsbegreppet var en av Terence Lee's utgångspunkter för en studie (1968). Han ville ta reda på om det existerar ett geografiskt område, gemensamt för samtliga invånare, eller i vilken utsträckning grannskapet uppfattas olika och hur mycket fysiska faktorer influerar uppfattningen.

Lee lät i sin studie 200 husmödrar i 19 valdistrikt i Cambridge på en karta ringa in vad de uppfattade som sitt grannskap. Han gjorde detta i samband med relativt ostrukturerade intervjuer, där han också bad dem beskriva de aktiviteter de utförde i sin omedelbara omgivning. Han frågade bland annat hur många vänner de hade i närheten av bostaden, hur många lokala föreningar de tillhörde och i vilken utsträckning de utnyttjade butikerna runt omkring.

Lee fann att varje persons föreställning av sitt grannskap är unik, men att tecken på vissa gemensamma drag finns. Han kunde dela in grannskapsföreställningarna i tre typer:

1. Det inringade grannskapet är fysiskt sett litet och omfattar några gator med bostadshus och butiker. Inom det här området känner man igen varandra, men man umgås inte. Dylika grannskap var vanliga i flera av de undersökta områdena och Lee antar att de snarare är uttryck för individuella än fysiska karakteristika.
2. "Det homogena grannskapet" som är baserat på att man känner att det är samma sorts människor som man själv som bor där, eller snarare att bostäderna är av samma kvalitet. Man umgås något men inte överdrivet och oftast är relationerna av

arten ömsesidigt medvetande. Homogenitet är också ett karakteristiskt drag i den förra typen av grannskapsuppfattningar men den är där inte avgörande för hur avgränsningen sker.

3. Den tredje typen av grannskap är ett som står planerarnas begrepp nära. Det är större än de andra i fysiskt avseende, och det är heterogent både vad gäller befolkning och fysisk struktur. De intervjupersoner som ritat ett sådant grannskap har ofta vänner utspridda över ett betydligt större område än de närmaste husen.

Lee analyserade också vilka fysiska element som ingick i de inringade grannskapen och relaterade antalet hus, butiker och samlingslokaler till antalet vänner, föreningstillhörighet och utnyttjande av butikerna i området. Både antalet lokala vänner och klubbmedlemmar visade signifikanta samband med de nämnda fysiska variablerna. Utnyttjande av butiker visade också ett positivt samband, som dock inte var signifikant, då grannskapsstorleken konstanthölls. Därmed anser Lee det bekräftat att det är relevant att tala om grannskapsföreställningen som ett "socio-spatialt schema", och att detta kan förklaras med hjälp av en mellankommande variabel "involvering" eller "deltagande i den fysiska och sociala omgivningen i grannskapet". Involveringen är i sin tur en produkt av både de fysiska miljöelementen och individuella faktorer som exempelvis socioekonomiska förhållanden och ålder.

2 VAD BOENDE I NÅGRA YTTEROMRÅDEN UPPLEVER SOM "SITT OMRÅDE" OCH VAR DE MÄNNISKOR BOR SOM DE UPPFATTAR SOM "SINA GRANNAR"

2.1 Studiens syfte

Som nämndes i inledningen av rapporten bygger analysen på två frågor som ingick i en större studie om människors aktivitetsfält. En översikt över denna studie återfinns på sista sidan. Frågorna löd:

- Kan Ni ange på kartan inom vilket område de bor som Ni skulle kalla Era grannar?
- Skulle Ni kunna ange det område kring Er bostad som Ni betraktar som "Ert område", där Ni alltså tycker att Ni känner Er särskilt hemma.

Samtliga intervjupersoner i studien förelades kartor och man bad dem ringa in sina "hemmaområden" och sina "grannområden" på dessa. I de fyra ytterområdena Andersberg, Vallby, Viksäng och Stigslund använde man sig av flygfoton i skalan 1:2000. För småstäderna och de mellanstora städernas innerområden användes vanliga turistkartor i mindre skala. Västerås, Gävle och Lindesbergskartorna var således 1:10 000, Halmstad 1:15 000 och Flen 1:6 000.

I första hand har vi varit intresserade av hur människor i de fyra relativt nya ytterområdena upplever vad som är "deras område" och vilka man betraktar som sina grannar. Analysen har i huvudsak gjorts på materialet från de fyra ytterområdena. Med tanke på den eventuella effekt kartornas olika skalor kan ha haft på resultaten har vi inte heller gjort några direkta jämförelser mellan ytter- och innerområden utan endast summariskt konstaterat vissa skillnader i en sammanfattande kommentar på sidan 111.

Som framgår i översikten på sista sidan varierar hushållsammansättningen mellan de olika områdena. Med hänsyn till detta har vi ofta valt ut en enda kategori, nämligen unga hushåll med barn (kategori 2) då vi gjort mer ingående jämförelser mellan områdena. Vilken population, individkategori eller delpopulation olika beskrivningar och analyser avser torde framgå av texten.

Specialanalyser av hur exempelvis ungdomar, ensamstående eller pensionärer uppfattar hemma- och grannområden är möjliga att genomföra men skulle antagligen bli mer fruktbara med en annan typ av ansats än den vi använt oss av i den här studien. Vi har därför valt att behandla resultaten för dessa kategorier mycket summariskt. Detsamma gäller också för andra typer av indelningar av undersökningsurvalet, vilket kan ses som en konsekvens av det relativt begränsade syfte studien har.

Syftet är nämligen att med hjälp av resultaten från de båda ovan nämnda frågorna söka utröna i vilken mån det existerar några gemensamma uppfattningar av hemmaområden respektive grannområden och på vilket sätt framför allt fysiska miljöegenskaper påverkar uppfattningen.

Att perceptionen av ett bostadsområde - eller en annan fysisk miljö-organisation - är avhängig av såväl strukturella som funktionella faktorer framgick av de tidigare refererade studierna. De strukturella faktorerna är då liktydiga med de fysiska miljöelementen, medan de funktionella utgörs av människans tidigare erfarenhet och de aktuella villkor hon lever under och som aktualiseras vid "tolkningen" av den fysiska miljön.

2.2 Begreppen "hemma" och "mitt område"

Struktureringen av ett bostadsområde i ett område där man "känner sig hemma" och ett annat som man - underförstått - inte upplever som hemma kan alltså ses som slutprodukten i en process, i vilken ett antal individuella komponenter både över tiden och i rummet har varit verksamma som filter. De materiella betingelser under vilka människan levtt och lever bestämmer i hög grad gränserna för hennes ekonomiska resurser, val av bostadsområde och förflyttningsfält. Man kan därför anta att dessa i hög grad också styr vilken innebörd bostadsområdet får.

En mängd tolkningar av begreppen finns därför sannolikt. Alla har dock det gemensamt att "hemma" inte utgör någon rent kognitiv kategori utan också inbegriper emotionella aspekter.

Hemmet beskrivs ofta som den fasta punkten i tillvaron och Alvin Toffler (1970) anser exempelvis att vi kan förstå betydelsen av rörlighet endast om vi först inser betydelsen av en bestämd plats i människans psykologiska arkitektur. Även Goffman (1959) pekar i flera av sina antropologiska studier på den betydelsefulla roll en fast och välbekant miljö spelar i varje människas liv. Det är alltså framför allt tryggheten och förankringen som betonas.

En lokal förankring kan bl a ses som tendensen att utnyttja närhetsfaktorn för en mer allmän social förankring, som hjälper oss att bevara vår identitet och att uppleva meningsfullhet genom en gemenskap med människor omkring oss: vi känner deras normspråk, förväntningar och vi har en gemensam rumslig bas. Konkreta exempel på problem som uppstår när man bryter en under lång tid uppbyggd trygghet av detta slag visas exempelvis i studier av Fried & Gleicher (1961) och Peter Willmot (1957).

Den roll som den fysiska närheten spelar för personlighetsutformning och tillfredsställelse av behov försvagas med en förbättrad kommunikationsteknik (Weber, 1963, Meier, 1962), men trots förbättrade kommunikationsmöjligheter är dock vårt dagliga rumsliga aktivitetsmönster relativt begränsat (Walldén, M. 1972). Vi har ett par baspunkter från vilka aktiviteterna utgår och dit vi återvänder efter kortare eller längre utflykter. Helt naturligt kommer då områdena kring dessa våra baspunkter att ha större betydelse för oss än platser i övriga aktivitetsfältet.

Några direkta frågor som avsåg belysa vilken psykologisk roll "det egna området" spelar för var och en av de intervjuade ställdes inte i anslutning till inringningen på kartorna.

2.3 Några frågeställningar

Som framgått är vårt syfte med den här studien att i första hand se vilken roll olika utformningar av den fysiska miljön har i det till synes komplicerade samspelet mellan en individ och dennes uppfattning om vad som är hans "hemma"- respektive "grannområde". Vi kommer däremot inte att gå in på övriga faktorer i någon större utsträckning och vi kommer inte heller att försöka analysera vad hemma- och grannområde har för betydelse för de boende i psykologisk bemärkelse.

De flesta frågeställningar vi belyst har följaktligen en direkt anknytning till utformningen av den fysiska miljön i bostadsområdena. Några exempel på frågeställningar är:

- Finns det gemensamt uppfattade hemma- och grannområden för boende inom ett bostadsområde, i en bebyggelsegruppering eller i ett hus?
- Vilka fysiska miljöelement verkar ha störst betydelse för storleken och formen på ett hemma- och grannområde?
- Hur påverkas hemma- och grannområden av ekologiska barriärer som trafikleder?
- Uppfattas ofta ett helt bostadsområde som ett "eget område"?
- Råder något samband mellan element som inkluderats i hemma- och grannområden och aktiviteter eller nyttjande av dem?
- Finns tendenser att inkludera grönområden och natur i det egna området?
- Vilken roll kan socioekonomiska och sociala variabler antas spela för uppfattningen av hemma- och grannområden?

Resultatredovisningen är disponerad så att vi först behandlar frågan om vad man uppfattar som "sitt område" och jämför de fyra bostadsområdena, och sedan analyserar frågan om vilka man uppfattar som sina grannar och då på samma sätt studerar vart och ett av bostadsområdena i detta avseende.

De intervjuade bor i regel utspridda över bostadsområdena och eftersom det visat sig vara relativt sällsynt att deras grann- och hemmaområden är geografiskt identiska med den planerade områdesenheten, har vi delat in varje ytterområde i mindre enheter, då vi analyserat "egna områden" och grannområden. Genom att överföra de inringade områdena på transparenter har vi kunnat göra jämförelser mellan boende i samma hus eller inom samma husgrupp och på så sätt fått fram om det existerar någon kollektiv uppfattning av vad som är grannar och vad som är att betrakta som "det egna området". Eventuella gemensamma uppfattningar har sedan diskuterats. De grann- och hemmaområden som kan betraktas som karakteristiska för en husgrupp, ett hus eller någon annan enhet i respektive bostadsområde har återgetts på två kartor som finns i anslutning till beskrivningarna av varje bostadsområde .

Det är främst fyra aspekter av perceptionen av det "egna området" och vad som är ens grannar som vi tagit fasta på, nämligen storleken, oftast mätt i antalet hus eller andel av bostadshuset som ringats in¹, gränserna, dvs konturerna på de inringade områdena, formen, exempelvis utbredning i relation till bostaden och till bostadsområdet och innehållet. När det gäller innehållet i det egna området har vi framför allt sett på om intervjupersonerna har betraktat bostadsområdets servicecentrum som del av "sitt område", och om någon tendens finns att inkludera grönytor. Vi har också för vissa hushållskategorier sett i vilken utsträckning ungdomsgårdar och parklek ingår. Eftersom vår analys avsiktligt är schematisk vill vi betona att de resultat vi fått fram är av tentativ natur.

För de läsare som enbart vill ha en allmän bild av resultaten rekommenderar vi den sammanfattande jämförelsen mellan de fyra bostadsområdena på sidorna 65 och 99, eftersom beskrivningarna av respektive område är ganska detaljerade.

2.4 Internt bortfall på frågorna om hemma- och grannområden

Som kommer att framgå av tabeller för vart och ett av de fyra ytterområdena skiljer sig storleken på bortfallet på denna fråga mellan dem. För hemmaområdena är det störst i Andersberg, där det utgör 18,5 % och i Stigslund, där det är 16,6 %. I Viksäng är det 7,2 % och i Vallby 10,6 % av de intervjuade som inte kunnat ringa in ett hemmaområde. På frågan om grannområdet är det interna bortfallet 19,4 % i Viksäng, 16,8 % i Vallby, 16,2 % i Stigslund och 9,8 % i Andersberg.

1

Storleken på hemmaområdet och grannområdet har då indelats i fem klasser, nämligen 1. egna huset eller delar av det, 2. några hus, 3. mer än 5 hus - halva området, 4. halva området men ej hela, 5. hela området.

Ser man på hur bortfallet, vad gäller hemmaområdet, är fördelat över de olika hushållskategorierna i varje ytterområde, framgår att det är relativt stort bland pensionärerna i Vallby och Stigslund, men lågt i Viksäng. I Andersberg har endast åtta pensionärer intervjuats. I övrigt skiljer sig inte hushållskategorierna åt nämnvärt, även om de något äldre hushållen, dvs kategori 3, genomgående har något större bortfall än de unga hushållen eller kategori 2 (se beskrivningen av kategorier på sista sidan). Tonåringarna är relativt få i respektive område och bortfallsprocenten kommer därför ofta att variera kraftigt mellan områdena på enstaka fall. Rangordningen för bortfallsstorleken är Andersberg, Stigslund, Viksäng och sist Vallby, där det endast är en flicka som inte kunnat ringa in något hemmaområde. Vad gäller grannområdena är bortfallet störst bland pensionärerna. Av de övriga kategorierna finner man det lägsta bortfallet i kategori 2 och det största i kategori 4. Skillnaden mellan dessa är dock inte stora.

Beträffande hemmaområde har männen genomgående något högre bortfallsprocent än kvinnorna med undantag för tonåringarna där motsatt förhållande råder. Även på frågan om grannområden är det interna bortfallet i alla kategorier utom tonåringarna störst bland männen. Bland tonåringarna har pojkarna och flickorna lika hög bortfallsfrekvens.

Den fortsatta analysen av bortfallet har endast utförts på frågan om hemmaområden.

I tidigare undersökningar har man ofta framhållit svårigheten för intervjupersonerna att handskas med kartor. Vi har inga uppgifter från intervjutillfället om intervjupersonernas reaktioner inför uppgiften att ringa in sitt hemma- och grannområde. Instruktionen till intervjuaren gick ut på att denne skulle acceptera ett "kan-inte"- svar om den intervjuade hade mycket svårt för att avgränsa ett område. Skälen till att man tycker det är svårt kan naturligtvis vara många. En sådan faktor kan vanan att tolka en karta eller flygfoto vara. Något direkt mått att mäta detta med har vi förstås inte, utan har fått nöja oss med ett mer generellt mått, nämligen utbildningen för att se om denna kan ha haft någon effekt på om man svarat på frå-

gorna eller ej. Vi jämförde följlaktligen intervjupersoner i unga hushåll som ringat in ett " eget område " med dem som sagt att de inte kan ringa in något område.

I Andersberg har 63 % endast folkskola eller grundskola, medan detta är giltigt för 9 av de 15 intervjupersoner som ej ringat in något hemmaområde. Av de övriga sex har tre oavslutad real-examen, en realexamen och två studentexamen.

I Stigslund har 66 % av de unga hushållen endast folkskola/grundskola medan 14 av 15 som ej ringat in något hemmaområde har motsvarande utbildning.

I Vallby har 58 % av kategori 2 folkskola/grundskola. Av de 7 intervjupersoner som utgör bortfallsgruppen har 2 folkskola, 3 realexamen och 1 universitetsexamen. 1 intervjuperson har ej lämnat uppgift om utbildning.

I Viksäng slutligen är det endast en enda person i hushållskategori 2 som inte ringat in något hemmaområde.

Utbildningen visar alltså inget generellt samband med bortfall, men kan kanske under vissa villkor ha betydelse - som exempelvis är fallet bland intervjupersonerna i Stigslund.

En annan hypotes är att känslan för ett hemmaområde växer fram med tiden man bor i ett område. De som bott där relativt kort tid skulle alltså ha svårare för att ringa in ett bestämt område. Vi har därför jämfört de olika kategorierna med avseende på boendetid.

I Andersberg har de 15 som ej ringat in något hemmaområde flyttat in under tiden 1966-68:

2 flyttade in 1966
7 flyttade in 1967
6 flyttade in 1968

Samtliga intervjuade fördelar sig på inflyttningsår enligt följande:

24 % 1966
35 % 1967
35 % 1968
5 % 1969

I Stigslund fördelade sig de 15 som ej ringat in något hemmaområde på följande inflyttningsår:

1 1962
2 1964
2 1966
1 1967
8 1968
1 1969

medan inflyttningsstidpunkten för samtliga intervjuade fördelar sig över tiden något annorlunda:

62 % 1962-1965
5 % 1966
9 % 1967
17 % 1968
2 % 1969

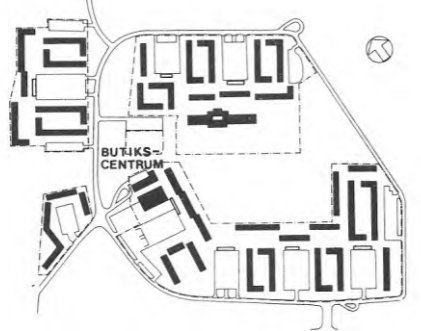
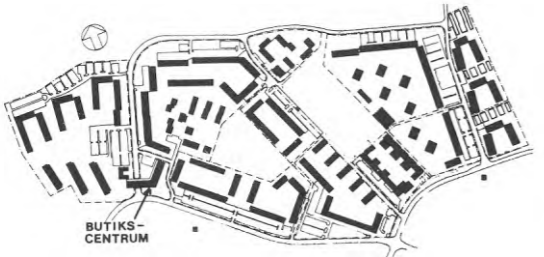
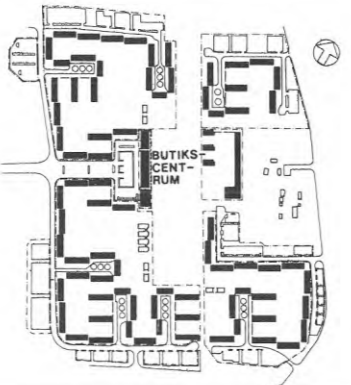
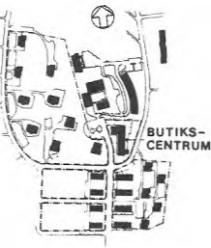
I Vallby har tre stycken flyttat in 1966, lika många 1968 och en 1969. Av samtliga intervjuade i Vallby flyttade

18 % in 1966
32 % 1967
44 % 1968
6 % 1969

I Stigslund skiljer sig således fördelningen mellan dem som ringat in och de som ej ansett sig kunna ringa in ett hemmaområde påtagligt. Också i Andersberg finns det relativt få bortfall bland de hushåll som bott där sedan 1966, medan det är svårt att utläsa något mönster ur bortfallet i Vallby.

De höga bortfallsprocenten i Andersberg och Stigslund kan alltså tolkas som att det i dessa båda bostadsområden är svårare än i de andra två att bilda sig en uppfattning om vad som är "ett eget område", och att det krävs längre boendetid.

Vilken effekt på resultatet av hemmaområdenas och grannområdenas storlek, gränser, form och innehåll bortfallet har är naturligtvis svårt att säga. Vi har emellertid inte funnit något samband mellan boendetid och hemmaområdenas eller grannområdenas storlek i något av de fyra bostadsområdena. Möjligen skulle man kunna tänka sig att de ekologiska barriärerna, som ofta fått tjänstgöra som konturer på det inringade hemmaområdet, inte spelar samma roll i den mentala karta över bostadsområdet som de personer har, som ansett att de inte kan ringa in något "eget område".

	BOSTADSOMRÅDE	FYSISK UTFORMNING
ANDERSBERG		Andersberg är ett ytterområde i Halmstad. Området började byggas år 1965 och hade vid undersökningstillfället 4 500 invånare. Det var då inte helt färdigställt. En ringväg omsluter en del av bostadsområdet, skol- och grönområden. Området har enbart flerfamiljshus och man har två typer av gårdar, dels kringbyggda tysta, dels öppna bullriga. På dessa senare finns parkeringsplatser. Husens entréer vetter mot parkeringsplatserna. Området består av 31 trevåningshus och tre åttavåningshus. Åttavåningshusen ligger alldeles söder om centrumanläggningen. Andersbergsskolan, belägen öster om kvarteret Hjälten, är en låg- och mellanstadieskola. Centrum ligger i områdets sydvästra hörn i anslutning till matarleden Andersbergsringen, där också busshållplats för bussar in till Halmstad finns.
VIKSÄNG		Viksäng är ett ytterområde ca 2 km sydost om Västerås centrum. Det består av såväl enfamiljs- som flerfamiljshus och bebyggelsen varierar kraftigt både med avseende på husens utseende och gruppering. Flerfamiljshusen uppfördes under 1962-1967. I hela Viksäng bodde 1970 6 500 personer av vilka ca 20 % bodde i småhus. Runt området går en trafikled som också skär av Kv Regementet i väster. Centrum ligger i sydväst i anslutning till leden. I detta avseende påminner således Viksäng och Andersberg om varandra. Området är svåröverblickbart och några markanta orienteringspunkter eller fysiska ledtrådar förutom trafikleden är svårt att hitta.
VALLBY		Södra Vallby ligger ca 2-3 km nordväst om Västerås centrum. Vallby skärs av från Västerås genom motorleden E18 och är därför relativt isolerat. Färdigställandet av Södra Vallby skedde 1969 och 1970 bodde ca 4 100 personer i området. Runt området löper matarleder som är förbundna med områdets bostadsgator. Trafiken är uppdelad i ett inre gång- och cykeltrafiksystem och ett yttre motortrafiksystem. Samtliga 76 hus är trevåningshus. Entréerna är vända mot gård och gångvägar och husens baksida vetter mot bostadsgator och vägar för servicetrafik. Parkeringsplatserna ligger således utanför matargatorna. Några lika tydligt avgränsade gårdar som i Andersberg och Viksäng finns inte. Centrumanläggningen ligger i områdets mitt, där också en fritidsgård och en kvartersgård finns. Anslutningsbussen till Västerås centrum har också en hållplats här. I ett grönområde alldeles i anslutning till centrum finns en badbassäng.
STIGSLUND	 0 100 200 m	Stigslund är beläget ca 3 km norr om Gävle och avgränsas i öster av E4, i nordost av en järnväg med Strömsbro station men i övrigt av grönområden. Stigslund består av såväl flerfamiljshus som småhus. Flerfamiljshusen byggdes under perioden 1957-1961 och Stigslund är alltså det äldsta av de undersökta ytterstadsområdena. Det är också det minsta med ca 3 300 invånare 1970. Flerfamiljshusen ligger centralt och utgör fyra kvarter. De omges av småhus. 64 % av husen förvaltas av bostadsrättsföreningar. Av de 22 husen som finns i området är 9 st nio våningshus som ligger i nordväst, 5 st fyra våningshus och 8 st tre våningshus, som ligger söder om Furumovägen och butikscentrum. Stigslundsskolan, en låg-, mellan- och högstadieskola, ligger i nordväst. Butikscentrum och busshållplats in till Gävle ligger i östra delen av området söder om skolan. Det går bilväg fram till varje hus. Furumovägen delar området i en nordlig och en sydlig del och en matargata, Tallåsvägen, delar de södra kvarteren i en östlig och en västlig del.

Sammanfattande översikt av de fyra ytterområdena

	Andersberg	Viksäng	Vallby	Stigslund
Byggnadsår	1965	1962-1967	1965-1970	1957-1961
Yta	364 000 kvm	286 000 kvm	327 000 kvm	109 600 kvm
Antal boende vid undersökningstillfället	4 500	6 500	4 100	3 300
Trafiklösning	Bilväg till varje hus och p-platser på gården utanför entrén	Bilar tillåtna på "säckgator" I övrigt bilfritt	Trafikseparering Bilfritt i området	Bilväg till varje hus
Hustyper	3-våningshus och 4 st 9-våningshus	Mest 3-vån.hus men även 4- och 5-våningshus	Enbart 3-vån.hus	7 st 3-vån.-hus, 9 st 9-våningshus
Intervjuade hushållens fördelning på hushöjd				
3-våningshus	77 %	71 %	100 %	21 %
4 "	7	20		8
5-7 "		9		8
8 "	15			63
Lägenhetsstorlek	Stora	Stora	Relativt små	Relativt små
Andel trångbodda				
kat 2	42 %	33 %	47 %	43 %
ungdomar	26 %	28 %	54 %	56 %
Andel bostadsrättslägenheter	-	40 %	-	64 %
Andel som bott i samma stad hela livet				
kat 2	23 %	36 %	26 %	56 %
ungdomar	23 %	47 %	32 %	64 %
Socialgruppsfördelning i %				
I	7	4	4	2
II	42	48	41	31
III	51	48	56	67
Andel socialgrupp III i				
kat 2	65	55	51	77
kat 3	35	40	56	65
Rangordning av områdena för:				
Inkomst, män	4	1	2	3
" , kvinnor	2	1	3.5	3.5
Andel kategori 2	3	1	4	2
Utbildning	3	2	1	4
Bilnehav, kat.2	76 %	71 %	72 %	72 %
" kat.3	87 %	90 %	86 %	84 %

Några fysiska miljöegenskaper och sociologiska
förhållanden i de fyra ytterområdena

På motstående sida finns en översikt över de fyra områdena med hänsyn till några egenskaper i den fysiska miljön och demografiska variabler. Uppgifterna är till stor del hämtade ur, Walldén, Marja, individernas aktivitetsmönster - en studie av ett urval boende i små och mellanstora städer. Del 1. Byggforskningsrapport R11:1974.

Av översikten framgår att de fyra områdena skiljer sig åt en hel del. Stigslund är det minsta och äldsta området. Den mest markanta skillnaden mellan Stigslund och de övriga områdena vad beträffar fysiska utformningen är - som flera gånger påpekats - storleken. Detta gäller såväl befolkning som areal. 63 % av de intervjuade där bor i 8-våningshus, medan 3-våningshus är helt dominerande i de tre övriga områdena. Vidare har 60 % av lägenheterna bostadsrätt. Stigslund skiljer sig också med tanke på befolkningssammansättningen. Där finns en högre andel socialgrupp III både bland yngre och äldre hushåll. Området karakteriseras av de egenskaper som brukar hänga intimt samman med låg socialgrupp, dvs relativt små lägenheter och trångboddhet. Också i andra socioekonomiska avseenden utgör stigslundsborna en homogen befolkning. Vidare har en relativt hög andel av de intervjuade bott i Gävle eller dess omgivning i hela sitt liv.

Vallby, som beträffande storleken intar en mellanställning mellan Stigslund i ena extreman och Viksäng i den andra, skiljer sig från de övriga tre områdena genom sin trafikseparering. Vidare skiljer sig placeringen av centrumanläggningen från de andra områdena men också fritidsanläggningen med en badbassäng är unikt för Vallby. Viksäng har viss trafikseparering. Bilar tillåts på säckgator, men i större delarna av området är det bilfritt. Andersberg är unikt på sitt sätt med parkeringsplatserna alldeles utanför entréerna.

Även när det gäller hustyper, husstorlek och bebyggelsegrupperingar skiljer sig områdena åt. I tre av områdena förhärskar tre-våningshus. Storleken på dessa varierar i Viksäng och Andersberg, medan alla husen i Vallby är lika stora. Husen i de tre områdena är grupperade i flera olika mönster. Vissa direkta jämförelser mellan områdena kan alltså göras, medan andra jämförelser får bli av diskuterande karaktär.

Andersberg
(skala 1:4 000)

S T O R L E K E N P Å H E M M A O M R Å D E T

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett hemmaområde	Hela eller del av egna huset	Relativ fördelning				Summa	Ej ringat in något hemma- område	"Känner sig ej hemma"
			2-5 hus	6 hus - halva bostads- området hela området	Mer än halva men ej hela området	Hela bostads- området			
Ungdomar födda 1954-55 (kat 1)	Pojkar 14 Flickor 14	43 29	57 43	0 14	0 14	0 0	100 100	2 4	
Unga hushåll med minst ett förskole- barn (kat 2)	Män 38 Kvinnor 50	32 35	55 54	8 8	3 2	3 0	101 99	11 4	1
Något äldre hus- håll med minst ett barn (kat 3)	Män 44 Kvinnor 48	50 29	38 61	7 8	2 2	2 0	99 100	14 11	
Ensamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	Män 8 Kvinnor 5	25 20	50 60	25 20			100 100	1 4	
Ensamstående pensionär (kat 5)	Män 2 Kvinnor 2	50 50	50				100 100	1 1	
Pensionärs- hushåll (kat 6)	Män 1 Kvinnor 1		100 100				100 100		
Samtliga	227	37	51	9	2	1	100	53	1
Totalt alla 4 områdena	1 074	25.2	34.5	21.8	8.0	10.3		161	8

3 HEMMAOMRÅDEN I ANDERSBERG, VIKSÅNG,
VALBY OCH STIGSLUND

3.1 Hemmaområden i Andersberg

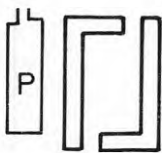
3.1.1 Storlek

Urvals-
kategorier

Som framgår av tabell på motstående sida är det mer än hälften av de intervjuade i Andersberg som ringat in 2-5 hus. Detta är den vanligaste storleken på hemmaområdet i de flesta urvalskategorierna. Mer än en tredjedel anser vidare att endast det egna huset eller del av det är "deras område". Anmärkningsvärt nog har endast ett fåtal ringat in hela Andersberg.

Vid jämförelser mellan de olika ålders-, köns- och familjestatuskategorierna har vi huvudsakligen använt oss av χ^2 -test av fyrfältstabeller, och ett χ^2 -värde överstigande 2.71 har betraktats som signifikant skillnad. Den enda skillnaden vi funnit är att kvinnor i äldre barnhushåll oftare ritat mindre områden än sina män ($\chi^2 = 3.4$). Det bör dock påpekas att skillnader även för de större kategorierna måste vara relativt stora för att kunna säkerställas.

Hustyp och
husgrupp

Husen i Andersberg varierar med avseende på såväl storlek som gruppering. Ser man enbart på unga hushåll, dvs kategori 2, finner man att mer än hälften av de 88 männen och kvinnorna bor i L-formade gårdshus och att 61 % av dessa har ringat in endast en del av det egna huset som "sitt hemmaområde". Ofta är det då en liten del av huset plus parkeringsplatsen alldeles utanför huset. Var tionde intervjuad har ringat in egna huset plus den tysta gården, men då också ofta parkeringsplatsen.

Ett tiotal av de unga hushållen som intervjuades bor i något mindre L-formade gårdshus norr om skolgården. Samtliga män och kvinnor där har ringat in antingen det ena eller båda husen

i grupperingen. Det verkar alltså som om dessa hus skulle kunna identifieras med ett "eget område" i betydligt större utsträckning än de större husen.

De 15 intervjuade i "limporna" som ligger i anslutning till de L-formade husen visar inte lika stark tendens att ringa in enbart egna huset. Oftast tar man med en liten del av intilliggande L-formade husgrupp och i de mindre limporna norr om skolan sträcker man ut sitt hemmaområde till centrum i så gott som samtliga fall.

I höghusen söder om centrum har man genomgående större hemmaområden och tar så gott som alltid med centrumanläggningen. I de här husen bor också de få som "passerat" Andersbergsringen och de få som inkluderat grönområden i "sitt område". Socialgruppssammansättningen bland de intervjuade i höghusen skiljer sig något från de övriga delområdena i Andersberg. 14 av de 21 intervjuade som bor i höghusen tillhör socialgrupp III mot 35 % för hela området. 4 av de 7 som tillhör socialgrupp II mot endast 2 av de 19 som tillhör socialgrupp III har ringat in ett hemmaområde som endast inkluderar del av huset. Sambandet visade sig signifikant. Vi har därför också i de tre övriga ytterområdena sett om låg socialgruppstillhörighet står i samband med storleken på det område man betraktar som "sitt", men som kommer att framgå är sambanden ej helt entydiga.

Husens
geografiska
position

Ytterligare en faktor i fysiska miljön som vi analyserat är husens geografiska position i bostadsområdet och i relation till centrum. Det visar sig därvid att de intervjuade i L-formade hus i södra delen av området ringar in något större hemmaområden än de boende i L-husen i norra delen. Vilken effekt på hemmaområdets

storlek en hustyp får verkar således hänga samman med var i ett område huset är beläget. De andra hustyperna förekommer endast i enstaka exemplar i Andersberg och några systematiska jämförelser för dem kan alltså inte göras. Allmänt för bostadsområdet kan emellertid sägas att boende i stora hus i periferin verka ha små hemmaområden, medan stora hemmaområden förekommer bland boende i både höghus och mindre hus. De 10 intervjupersoner som ringat in störst hemmaområde bor således bland annat i höghusen nära centrum och i de stora L-formade husen i nordväst och nordost.

Centrumanläggningen utesluts i första hand av dem som bor i områdets periferi.

Boendetidens
längd

Ser man slutligen på eventuell förändring i storleken av hemmaområdet med boendetidens längd finner man att bland de 15 hushåll från kategori 2 som bott längst i området, d v s med inflyttning 1966 och 1967, så har en enda kvinna ringat in ett hemmaområde större än några hus, medan samtliga övriga män och kvinnor uppgett mindre områden. Om man ger storleken på hemmaområdet fyra värden får man ett medelvärde på 1.44 för männen och 1.58 för kvinnorna. Båda dessa värden är lägre än för de 15 hushåll som har bott i området kortast tid och med inflyttning 1968-1969. Dessa mäns medelvärden är 2.08 och kvinnornas 1.80. Det verkar således rimligt att dra slutsatsen att "det egna området" åtminstone inte växer, som man kunnat anta, med tiden man bor där.

3.1.2 Form och gränser

Ser man på de inringade hemmaområdena som är större än egna huset tyder formen på att centrumanläggningen och busshållplats appellerar. Egna bostaden utgör nämligen endast i undantagsfall centrum i hemmaområdet, och det finns genomgående en tydlig tendens till att egna huset placeras i ena ändan av en ellips, rektangel eller mer komplex figur, vars andra ända utgörs av centrumanläggningen. Gränserna utgörs för de medelstora och stora hemmaområdena i allmänhet av gator eller matarleder med utlöpare till parkeringsplatser. Mindre hemmaområden består oftast av en figur runt egna huset eller delar av huset inklusive parkeringsplatsen framför huset.

Det är endast några av de intervjuade som bor längst ut i områdets nordöstra del som anser att den tysta gårdssidan känns som hemma.

Att den omslutande matarleden, Andersbergsringen, ofta utgör en gräns för ett uppfattat hemmaområde är uppenbart och det är mycket sällan som någon som bor öster om leden "passerar" leden och också inkluderar delar väster om denna i sitt hemmaområde. Följande tabell gäller unga hushåll (kat 2):

	Har korsat Andersbergsringen då hemmaområde ringats in		Har ej korsat Andersbergsringen då hemmaområde ringats in		S:a	
	Antal	Andel	Antal	Andel		
Bor väster om Andersbergsringen	13	41%	19	59%	32	100%
Bor öster om Andersbergsringen	9	16%	47	84%	56	100%

Sambandet är signifikant ($\chi^2 = 6.7$)

De nio som bor öster om Andersbergsringen och som korsat denna vid inringningen av sitt hemmaområde bor alla i söder, nära centrum.

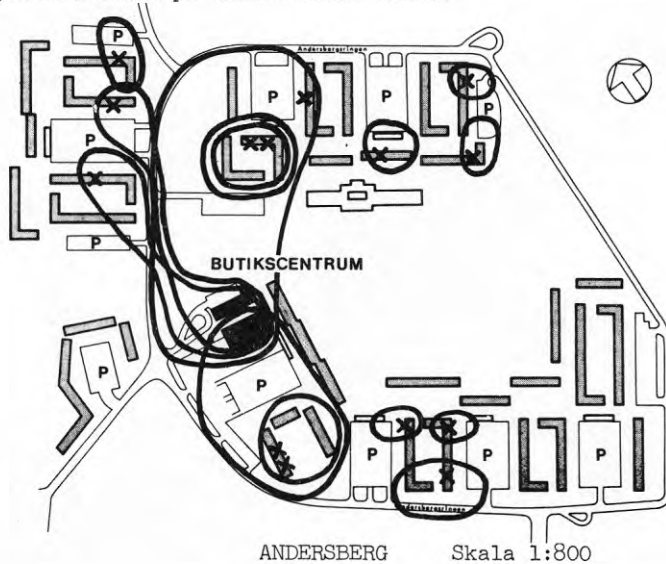
3.1.3 Innehåll

Som tidigare nämndes omfattar de små hemmaområdena oftast själva huset eller del av detta och den framföriggande parkeringsplatsen. För de medelstora hemmaområdena, dvs större än egna huset men mindre än halva Andersberg, har ungefär var tredje vuxen inkluderat centrum. De få hemmaområden som är ännu större inkluderar samtliga centrum. Bland pojkarna finns emellertid ingen som tagit med affärscentrum. En klar tendens finns bland såväl pojkar som flickor att ta med ungdomsgården som ligger i norr alldeles vid Andersbergsringen.

Anmärkningsvärt är att trots att ungdomarna går i en skola som ligger väster om Andersberg så finns det inget tecken som tyder på att man skulle inkludera den dagliga routen till skolan. Ingen av ungdomarna har heller inkluderat något grönområde i sitt hemmaområde. De totalt pensionärer som ingår i studien skiljer sig inte markant från de övriga kategorierna vare sig när det gäller storlek, gränser eller innehåll på vad som de uppfattar som "sitt område".

3.1.4 Några av de vanligaste hemmaområdena

För att ge en bild av de vanligaste typerna av hemmaområden, som de ringats in av boende i olika delar av Andersberg, har vi projicerat dessa på nedanstående karta.

Den vanligaste områdestypen innehåller 2-5 hus. Det förekommer dock även många små hemmaområden som endast inkluderar delar av hus. De enda husgrupper som är identiska med hemmaområden är de söder om och nordost om centrum. I de flesta små hemmaområden ingår parkeringsplatsen utanför husentrén.

Andersbergsringen utgör en vanlig gränsdel av de större hemmaområdena. Vidare inkluderas mycket sällan några gröna ytor omkring hus eller området. Centrum och busshållplats ingår emellertid ofta i hemmaområdet.

Viksång
(skala ca 1:4 000)

VIKSÅNG

S T O R L E K E N P Å H E M M A O M R Å D E T

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett hemmaområde	Hela eller del av egna huset	Relativ fördelning				Summa	Ej ringat in något hemmaområde	"Känner sig ej hemma"
			2-5 hus	6 hus - halva bostadsområdet	Mer än halva men ej hela bostadsområdet	Hela bostadsområdet			
Ungdomar, födda 1954-55 (kat 1)	Pojkar 27 Flickor 26	11 0	22 38	38 34	15 23	15 4	101 99	1 3	
Unga hushåll med minst ett förskolebarn (kat 2)	Män 51 Kvinnor 52	22 18	32 40	24 27	16 16	6 0	100 101	1	1
Något äldre hushåll med minst ett barn (kat 3)	Män 42 Kvinnor 48	31 13	34 44	17 29	12 10	7 4	101 100	8 4	
Ensamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	Män 11 Kvinnor 11	27 27	36 45	27 18	9 9	0 0	99 99	1 1	
Ensamstående pensionär (kat 5)	Män 6 Kvinnor 13	17 31	0 53	33 16	0 0	50 0	100 100	1	1
Pensionärs-hushåll (kat 6)	Män 19 Kvinnor 19	16 5	5 37	32 16	26 20	21 21	100 99	3 2	
Samtliga	325	18	35	26	14	7	100	25	2
Totalt alla 4 områdena	1074	25.2	34.5	21.8	8.0	10.3	161	8	

3.2 Hemmaområden i Viksäng

3.2.1 Storlek

Allmänt och skillnader mellan urvalskategorier

Om man delar in hemmaområdena i tidigare nämnda 5 storleksklasser finner man att den vanligaste klassen är "några hus upp till fem hus" och att det ungefär är var tredje intervjuad som ringat in område av denna storlek. Den är vanligast i de flesta urvalskategorier. Var fjärde intervjuad har ringat in mellan fem hus och halva bostadsområdet och 17 % anser det egna huset vara "deras område". Relativt få upplever hela Viksäng som "sitt område", dock fler än i Andersberg och ungefär lika många som i Vallby, som vi skall se senare. Tonåringarna har allmänt ringat in ett större eget område än övriga, men det är också ganska många pensionärer som ringar in stora områden.

Ytan

För män och kvinnor i unga hushåll (kat 2) i Viksäng har vi mätt ytan på hemmaområdet som återfinns i nedanstående tabell. I tabellen framgår att mer än hälften av hemmaområdena är större än 40 000 m².

Hemmaområdets yta m ²	Män	Kvinnor	Summa
320 000 - 640 000	3	3	6
160 000 - 320 000	4	5	9
80 000 - 160 000	9	7	16
40 000 - 80 000	8	13	21
20 000 - 40 000	7	4	11
10 000 - 20 000	7	8	15
5 000 - 10 000	2	2	4
2 500 - 5 000	6	3	9
1 250 - 2 500	0	2	2
0 - 1 250	0	2	2
Ej ritat in hemmaområde på flygfoto	6	3	9
Summa	52	52	104

Hustyp och
husgrupp

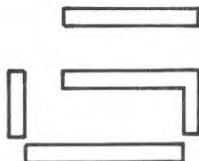
Flera husgrupper och hustyper förekommer i Viksäng. Det finns såväl punkthus som L-formade lamellhus och vanliga "limpor". De intervjuade är utspridda över hela området och alla de olika bebyggelseenheterna är alltså representerade. Om man relaterar hemmaområdets storlek till de varierande bebyggelsegrupperna finner man karakteristiska storlekar för vissa av dessa.

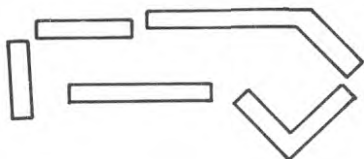
Samtliga sex intervjuade (i kategori 2 och 3) i denna bebyggelseenhet har ringat in själva husgruppen som "sitt område". Enheten ligger i södra Viksäng öster om centrum. En faktor som här kan ha en viss effekt är att dessa hus ägs av en bostadsrättsförening.

Hälften av de 14 boende (i kategori 2) i husgruppen av denna typ har ringat in denna som "sitt område" och den andra hälften har inkluderat centrum och i några fall ytterligare några hus. Dyliga husgrupper finns väster om Regementsgatan.

För långa limpor finns alla storleksklasser representerade liksom för punkthusen och för de rektangulära bebyggelsegrupperna. Bland de senare är det lika vanligt att ta med en del av gruppen som att utöver husen inkludera grönområdet söder om denna.

Flera av de boende i en enhet som består av ett längre vinkelhus och ett L-hus tenderar att ringa in L-huset plus del av vinkelhuset och bildar alltså ett hemmaområde som innehåller U-formade bebyggelseenheter.

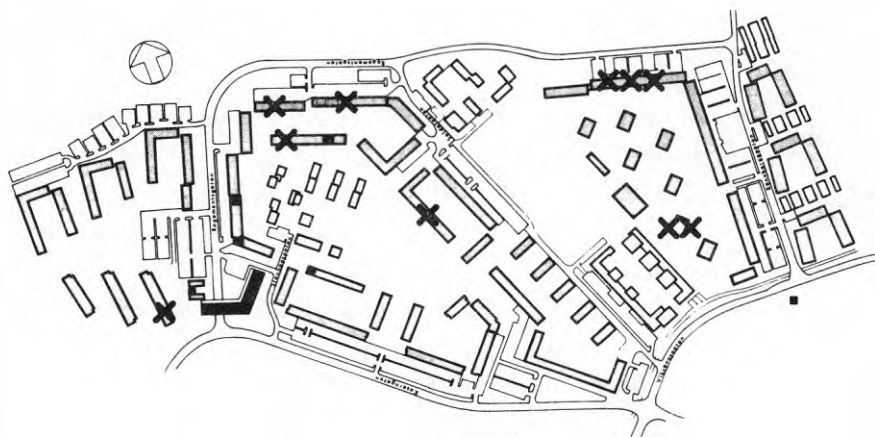
Det tycks alltså som om vissa typer av bebyggelsegrupper motsvarar, eller snarare förstärker, uppfattningen av "egna området", medan andra är förknippade med såväl små som större hemmaom-

råden. Resultaten i detta avseende stämmer väl med erfarenheterna från Andersberg. Stora "limpor" och stora rektangulära husgrupper fungerar inte som enheter i detta avseende och de boende har skilda uppfattningar om hemmaområdets utseende. I andra typer av grupper har man en relativt enhetlig uppfattning om "det egna området" - i vissa fall är det delar av, i andra fall hela grupper.

Ser man på var de intervjuade bor som ringat in stora områden finner man att av de 10 paren (i kategori 2) där någon av makarna ringat in större områden än halva Viksäng, bor 5 par i nordöstra delen, några i nordväst och åter andra i områdets centrum. Socialgruppsfördelningen för dessa par motsvarar i stort fördelningen för hela bostadsområdet och kan alltså inte i det här fallet ha haft någon avgörande effekt.

Karta över var de 10 paren med störst hemmaområden bor:

Bebyggelseformen spelar här tydligen inte någon avgörande roll. Möjligen kan man tolka koncentrationen av stora hemmaområden till de norra delarna som att de boende där rör sig tvärs genom området då de går till centrumanläggningen och busshållplatsen och på så sätt kommer att uppleva området som "sitt". Någon motsvarighet fanns ju emellertid inte i Andersberg och flera tänkbara

förklaringsfaktorer finns antagligen. Eventuellt spelar centrum och de centralt belägna busshållplatserna där mindre roll för de perifert boende.

Något samband mellan boendetidens längd och hemmaområdets storlek finns inte och inte heller mellan storlek och besittningsform på lägenheten. Däremot består de husgrupper som motsvarar ett "eget område" av bostadsrättshus, ett faktum som kan spela viss roll för uppfattningen.

3.2.2 Form och gränser

Gränserna för de större områdena följer ofta matarlederna Regementsgatan och Kaserngatan och även för de mindre hemmaområdena utgör ofta de här lederna delar av områdesgränser.

Att Regementsgatan är en barriär för de boende i öster är tämligen tydligt, och det finns exempelvis inte någon i kategorin unga hushåll som "passerat" leden vid inringning av sitt hemmaområde. Av de 12 hushåll som bor väster om Regementsgatan har ett enda tagit med bostadshus öster om leden och ytterligare några har passerat leden för att i sitt hemmaområde inkludera affärscentrum.

Formen på de större hemmaområdena tycks således vara starkt influerad av trafikleder och ju större en trafikled är, desto större sannolikhet är det att den uppfattas som avgränsning för det egna området. Liksom i Andersberg har hemmaområdena ofta formen av ellipser eller mer komplicerade figurer med utlöpare till centrum. Egna bostaden är i ena brännpunkten och centrum i den andra. Boende i husen i områdets periferi tenderar att orientera sitt hemmaområde mot centrum och således också inkludera bostadshusen i riktning mot centrum.

3.2.3 Innehåll

Butikscentrum

Allmänt och
skillnader
mellan
kategorier

Cirka 40 % av alla intervjuade har inkluderat affärscentrum. Ringar man in ett hemmaområde som är mer än halva bostadsområdet så är så gott som alltid centrum inkluderat. Kvinnorna har någon större benägenhet än männen att ta med centrum, även om skillnaden ej är signifikant. 54 % av männen och 63 % av kvinnorna i kategori 2 har tagit med centrumanläggningen. Om man jämför man och hustru med varandra framgår att man i de flesta familjerna varit ense om att antingen räkna med centrumanläggningen i hemmaområdet eller lämna den utanför. I fem familjer har enbart kvinnan räknat in centrum och i tre familjer har enbart mannen gjort det. Både pojkar och flickor har betydligt mindre benägenhet att inkludera centrum, medan de ensamstående pensionärerna tenderar att ta med centrum i sitt hemmaområde oavsett storlek på detta.

Avstånd till
centrum

Avståndet till centrum har betydelse för om detta betraktas som del av egna området eller ej och även om personer som bor långt från butiksanläggningen tenderar att rita större hemmaområden än människorna som bor närmare centrumanläggningen, så finns det en tendens att exkludera centrum om man bor långt bort. Nedanstående tabell berör unga hushåll (kategori 2). $\chi^2 = 5.16$, vilket är signifikant.

	Inkl	Exkl	S:a	Antal
Nära centrum	71%	29%	100%	48
Långt från centrum	48%	52%	100%	46

Grönområden

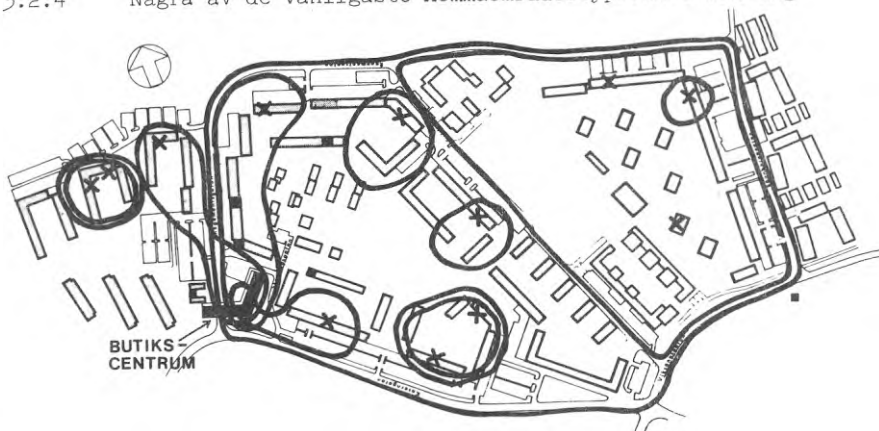
I de stora L-formade husen nordost om centrum och väster om Soldatgatan, dvs den mindre matarled, har relativt många inkluderat ett närliggande grönområde, något som vi skall se är relativt sällsynt för de studerade bostadsområdena. Det kan därför vara av intresse att se något närmare på hur detta grönområde är utformat.

Parkleken

Av 49 mödrar med små barn besöker enligt egen uppgift 11 områdets parklekplats regelbundet (de flesta minst en gång i veckan). 11 av de 49 har inkluderat parkleken i sitt hemmaområde. Endast fem mödrar har dock både besökt parkleken regelbundet och inkluderat den i hemmaområdet.

Av de 11 kvinnor som inkluderat parkleken i sitt hemmaområde tycks den i fem fall endast komma med "på köpet" medan de övriga sex har gjort en medveten utlöpare. Det är dock endast två av dessa kvinnor som besöker parkleken regelbundet. Egna besök och utnyttjande av parkleken tycks alltså inte spela någon roll för om man skall betrakta den som "sitt område".

3.2.4 Några av de vanligaste hemmaområdestyperna i Viksäng

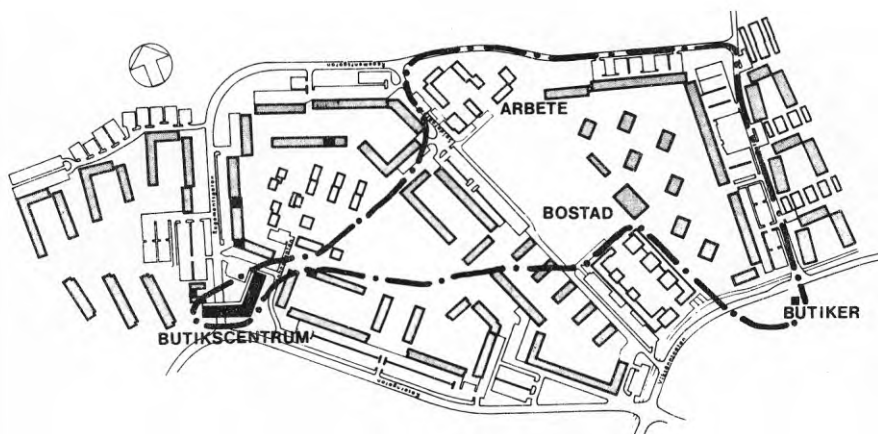
VIKSÄNG

Skala 1:800

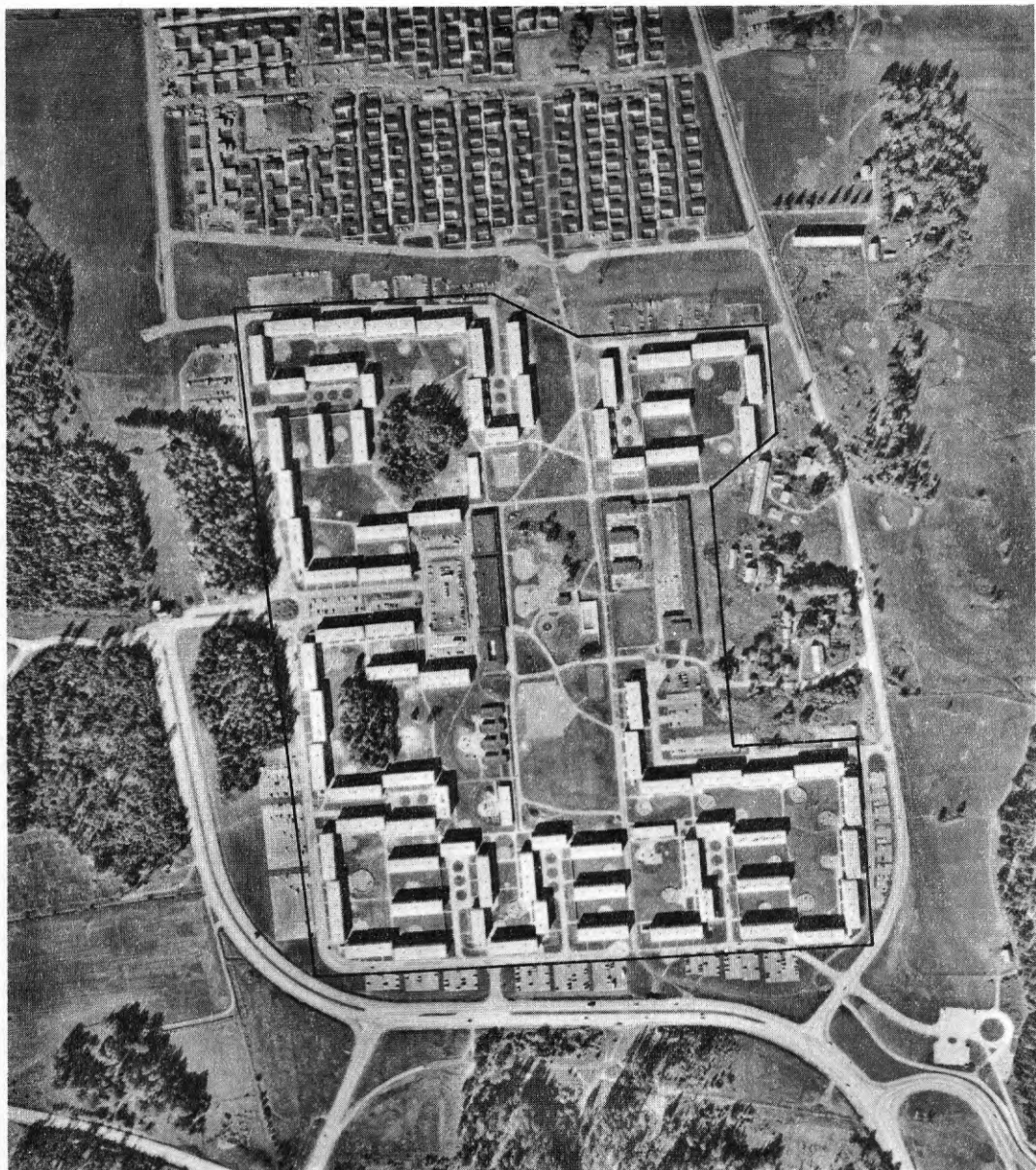
Som vi ser utgör matarleden Regementsgatan en barriär. Vidare återspeglar flera hemmaområden vilka bebyggelsegrupperingar som uppfattas som det egna området och vilka som är för stora för att helt inkluderas.

3.2.5 Ytterligare ett exempel på hemmaområde

En kvinna boende i ett av höghusen har ritat ett hemmaområde som tydligt visar hur hon brukar röra sig i området (nedanstående karta). I SO har hon tagit med en mindre butiksanläggning utanför matarleden. I SV har hon med en lång spetsig udde inkluderat Viksängs centrum. Skolan alldeles intill det egna huset har hon lämnat utanför. Däremot har en skola i norr vid Soldatgatan kommit med, vilket har sin enkla förklaring i att kvinnan är städerska i denna skola.

Vallby
(skala ca 1:4 000)

STORLEKEN PÅ HEMMAOMRÅDET

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett hemmaområde	Relativ fördelning						Absoluta tal
		Hela eller del av egna huset	2-5 hus	6 hus - halva bostadsområdet	Mer än halva men ej hela området	Hela bostadsområdet	Summa	
Ungdomar födda 1954-55 (kat 1)	Pojkar 19 Flickor 17	16 12	11 35	42 52	21	11	100 99	1
Unga hushåll med minst ett förskolebarn (kat 2)	Män 53 Kvinnor 54	25 32	34 25	32 36	4 5	5 2	100 100	2 5
Något äldre hushåll med minst ett barn (kat 3)	Män 38 Kvinnor 44	27 13	32 20	20 39	10 11	10 16	99 99	8 4
Eksamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	Män 4 Kvinnor 3	25	25 33	25 66	25		100 99	2
Eksamstående pensionärer (kat 5)	Män 1 Kvinnor 1			100		100	100	1 1
Pensionärs-hushåll (kat 6)	Män 17 Kvinnor 14	30 21	29 28	29 43		12 7	100 99	2 6
Samtliga	265	23	27	35	7	8	100	32
Totalt alla 4 områdena	1074	25.2	34.5	21.8	8.0	10.3		161

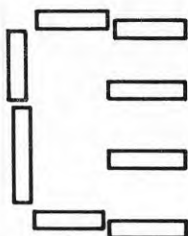
3.3 Hemmaområden i Vallby

3.3.1 Storlek

Ungefär lika stor andel som i Viksäng har i Vallby ringat in hela bostadsområdet som sitt hemmaområde. Den vanligaste storleksklassen, enligt samma indelning som tidigare, är mellan fem bostadshus och halva bostadsområdet, vilket ungefär var tredje vallbybo använt sig av. Hemmaområdena är sålunda för de allra flesta kategorierna i Vallby klart större än i Andersberg och Viksäng.

Urvalskategorier Ingen påtaglig skillnad mellan könen förekommer, med undantag för ungdomarna. Pensionärerna skiljer sig inte påtagligt från de övriga vuxna.

Husgrupper

Alla husen i Vallby är trevånings lamellhus grupperade i ett tiotal, vad man skulle kunna kalla "naturliga områden" med 6-13 hus. Inom varje husgrupp förekommer gröna ytor, ibland även trädgångar. Någon märkbar skillnad mellan boende i de olika delområdena med avseende på hemmaområdenas storlek finns inte. Inte heller kan man finna något mönster att boende inom en viss enklav skulle ha gemensam uppfattning om vad som är deras område på det sätt som var fallet för vissa husgrupper i Viksäng. I Vallby tycks den enda gemensamma nämnaren för ett delområde vara den inre gården och trädplanteringarna - som så gott som alla intervjuade inkluderar i sitt område - oavsett hur många bostadshus som tas med.

Avstånd till centrum

Själva affärscentrum är placerat så att samtliga delområden har förhållandevis nära till det, åtminstone i jämförelse med Viksäng och Andersberg. De smärre avståndsskillnaderna som finns har ingen eller obetydlig återverkan

på hemmaområdets storlek. Såväl själva affärscentrum som den gröna ytan med bassäng, fotbollsplan m m väster om centrumanläggningen inkluderas ofta i hemmaområdena.

3.3.2 Form och gränser

Avgränsningen av de hemmaområden som ringats in i Vallby visar sällan någon märkbar inverkan från bebyggelse och anläggningar. Som vi nämnde är sällan hemmaområdena identiska med husgrupper. Med undantag för den nord-sydliga gångvägen som delar området i två hälfter är det också sällan som hemmaområdena följer några gångstråk. Man gör i stället ofta utlöpare till en närbelägen trädunge eller en del av en bostadsgruppering. Det är alltså en påtaglig skillnad mellan Vallby och de övriga studerade områdena, där matarleder och trafikleder i området oftast utgör gränser för de större hemmaområdena. De ellipsformade hemmaområden som är vanliga i de andra ytterområdena förekommer betydligt mer sällan i Vallby.

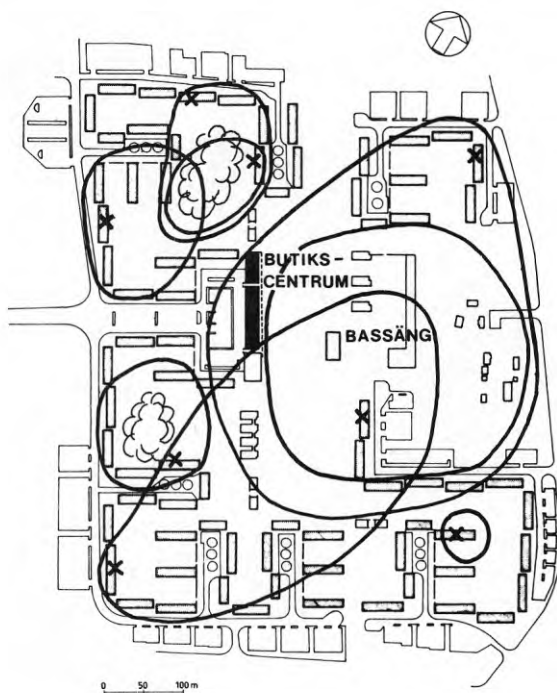
3.3.3 Innehåll

De 43 % som inkluderar affärscentrum i sina hemmaområden tar också oftast med grönytor vid centrum intilliggande gårdar och planteringar. De som bor i västra delen av området ringar ofta in bondgården med kringliggande marker som sitt hemmaområde.

Vad som är karakteristiskt för Vallby är således att hemmaområdena är mer oregelbundna till sin form än hemmaområdena i de övriga bostadsområdena, vilket kan tas som intäkt för att ett hemmaområdes gränser knappast är någon artefakt, utan verkligen påverkas av den fysiska miljöns utformning i de fall då en tydlig strukturering finns och då barriärer i form av trafikleder förekommer. Gångstigarna på vallbykartan skiljer sig nämligen inte påfallande från trafikerade gator i andra områden, utan skulle lika gärna kunna fungera som ett hemmaområdes gränser. Ett annat unikt drag för hemmaområdena i Vallby är att de mycket ofta innehåller gröna ytor och planteringar.

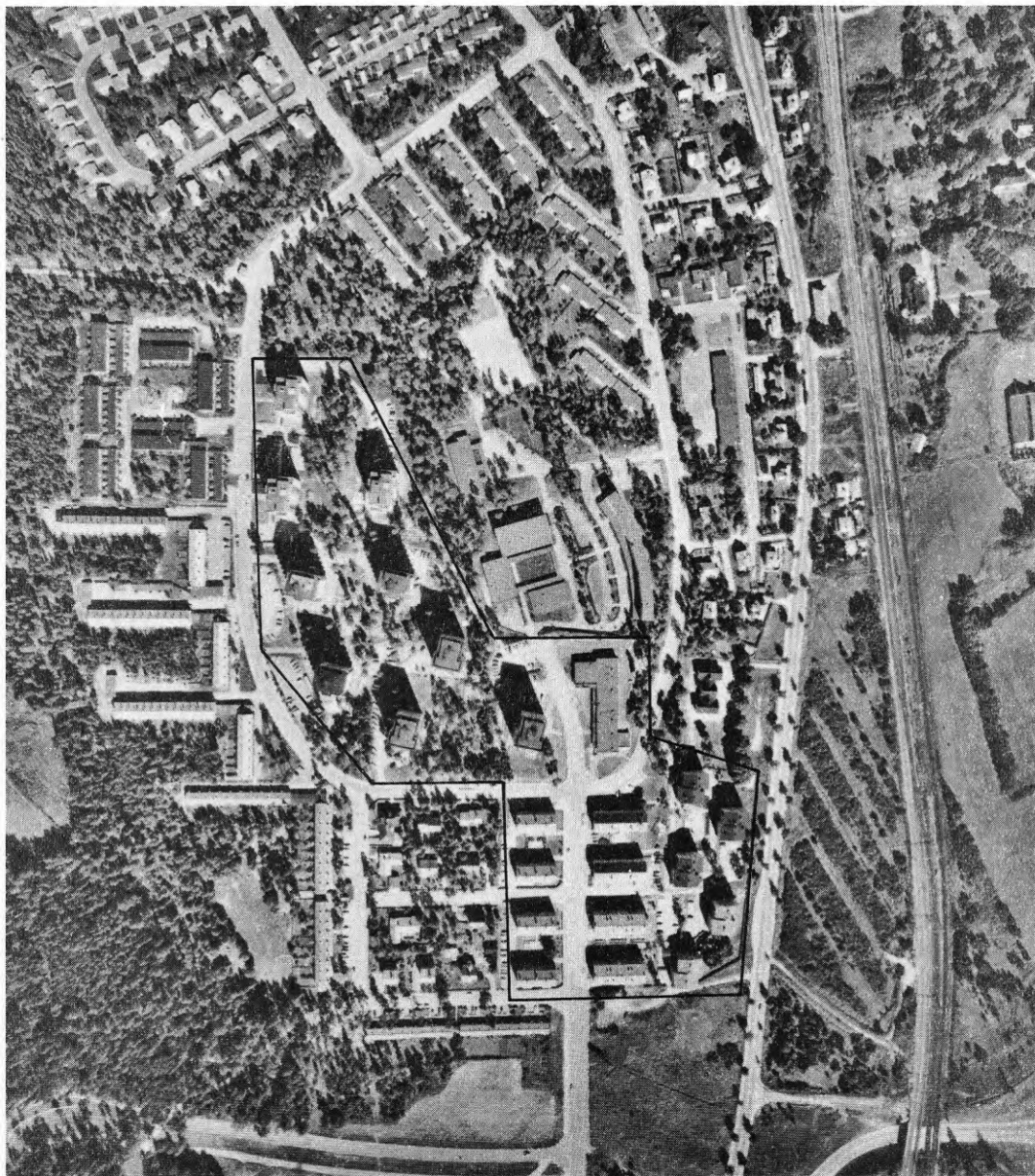
3.3.4 Några av de vanligaste hemmaområdestyperna i Vallby

VALLBY Skala 1:800

Inget av hemmaområdena sammanfaller med de större husgrupperna. Ofta gör man utsvävningar till grönytorna inom eller kring husgrupperna. Några tydliga spår av gångstråk i samma utsträckning som trafiklederna i de icke-trafikseparerade områdena finns inte.

Stigslund
(skala ca 1:4 000)

S T O R L E K E N P Å H E M M A O M R Å D E T

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett hemmaområde	Relativ fördelning				Summa	Ej ringat in något hemmaområde	"Känner sig ej hemma"
		Hela eller del av egna huset	2-5 hus	6 hus - halva bostadsområdet	Mer än halva men ej hela området			
Ungdomar födda 1954-55 (kat 1)	Pojkar 27 Flickor 19	15 0	15 25 26 37	15 0	30 37	100 100	1 3	
Unga hushåll med minst ett förskolebarn (kat 2)	Män 42 Kvinnor 47	27 25	25 36 20 13	5 6	22 19	99 99	10 5	
Något äldre hushåll med minst ett barn (kat 3)	Män 44 Kvinnor 49	48 29	25 30 0 10	2 4	25 26	100 99	8 5	
Ensamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	Män 5 Kvinnor 6	40 16	20 49 0 17	17	40 0	100 99	2 1	
Ensamstående pensionär (kat 5)	Män 1 Kvinnor 7	28	100 43 14	0	14	99	1 4	
Pensionärs-hushåll (kat 6)	Män 5 Kvinnor 5	20 60	20 0 20 20	20 20	40 20	100 100	6 5	
Samtliga	257	28	28 13	5	25	99	51	
Totalt alla 4 områdena	1074	25.2	34.5 21.8	8.0	10.3	161	8	

3.4 Hemmaområden i Stigslund

3.4.1 Storlek

Det mest karakteristiska resultat för hemmaområdena i Stigslund är att var fjärde respondent har ringat in hela området. Drygt var fjärde har uppfattat det egna huset som sitt hemmaområde och lika många har ringat in 2-5 hus.

Att en hög andel uppfattar hela området som "sitt område" är giltigt för så gott som alla ålderskategorierna och gäller båda könen. Enda undantaget är ensamstående pensionärer som vanligen ringar in hemmaområden mindre än halva bostadsområdet.

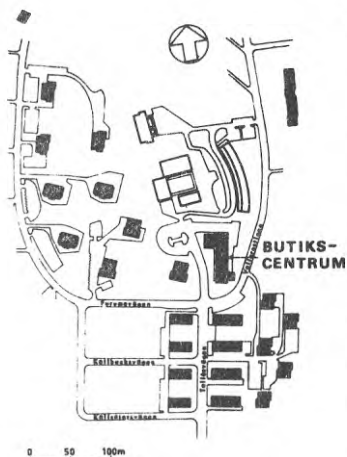
Att 25 % av de intervjuade uppfattar hela området som "sitt område" är unikt för Stigslund. Motsvarande siffror är i Andersberg 1 %, i Viksäng 7 % och i Vallby 8 %. Stigslund är betydligt mindre än de övriga områdena. En jämförelse mellan hemmaområden som omfattar halva området eller mer i de övriga tre ytterområdena är därför kanske mer relevant. Den relativa andelen som ringat in halva området eller större är i respektive område:

Andersberg	3 %
Viksäng	21 %
Vallby	15 %
Stigslund	30 %

Som synes kommer inte heller med denna storleksindelning andelen stora hemmaområden upp till jämförbara siffror.

Hustyper och
bebyggelse-
grupper

Stigslund kan delas in i tre till fem "naturliga områden". Furumovägen avskiljer de nio höga punkthusen i norr och Tallåsvägen skiljer låg-

Husbebyggelse i väster från en bebyggelse om fyra låghus och fem punkthus i sydost.

Intervjupersoner som uppfattar hela Stigslund som "sitt område" återfinns i samtliga delområden. Någon tendens att boende i husen i periferin skulle stå för de minsta områdena finns inte i samma utsträckning som t ex i Andersberg. Viss skillnad i hemmaområdets storlek kan märkas mellan låghus- och punkthusinvånare. Boende i punkthusen tycks ha något större hemmaområden. Som framgår av kartan i marginalen, utgör punkthusen i nordväst den största "naturliga enheten". Låghusen är omgivna av ett flertal gator och det är alltså svårt att avgöra om det är hustypen eller dessa gator som påverkar storleken. Med tanke på resultaten för de övriga tre ytterområdena har vi emellertid anledning att peka på trafikledernas betydelse också när det gäller Stigslund. Några kringbyggda gårdar som finns i några av de andra ytterområdena finns inte i Stigslund.

Sociala faktorer Stigslunds befolkning skiljer sig socioekonomiskt från de övriga ytterområdena och vi har därför sett litet närmare på några sociala variabler som kan tänkas ha betydelse för hemmaområdets utformning. Befolkningen är betydligt mer homogen med en hög andel socialgrupp III och området karakteriseras av fler förhållanden utmärkande för åtminstone något äldre arbetarområden: små lägenheter, trångboddhet och få serviceanläggningar.

Trångboddheten visade sig inte ha något samband med det inringade hemmaområdets storlek och inte heller om hushållen haft flera alternativa bostäder att välja mellan då de flyttade till Stigslund. 60 % i både den grupp som ringat in enbart del av eller hela egna huset

och den grupp som ringat in hela området som "sitt" hade inte haft något val.

Bland de intervjupersoner i unga hushåll (kategori 2) som ringat in hela Stigslund som "sitt" område kommer signifikant fler från landsbygden än från städerna:

	Antal intervjuade	Storlek på hemmaområdet				Hela bostadsområdet
		Hela del av egna huset	2-5 hus	6 hus - halva bostadsområdet	Mer än halva bostadsområdet	
Från landsbygden	15	3	3	1	1	7
Från städer	62	15	22	12	2	11

$$\chi^2 = 5.64$$

De hushåll som bott längst tid i Stigslund flyttade in 1960-1963, medan de som bott kortast tid flyttade in 1968-1969. Vid en jämförelse av hemmaområdets storlek mellan de 10 hushåll som bott där längst och de 10 hushåll som bott där kortast tid framkom ingen signifikant skillnad. (χ^2 för män = 1.15 och för kvinnor = 0.81)

För de 67 intervjupersoner i unga hushåll för vilka uppgifter finns om såväl yrke som hemmaområde har vi också sett på sambandet mellan det egna områdets storlek och socialgruppsstillhörighet, baserad på Carl-Gunnar Jansons yrkesklassificering:

	Antal inter- vjuade	Storlek på hemmaområdet			Hela bostads- området	
		Hela el del av egna huset	2-5 hus	6 hus - halva bostads- området		Mer än halva bostads- området
Socialgrupp I	0					
Socialgrupp II	25	10	8	2	1	4
Socialgrupp III	42	9	10	9	3	11

$\chi^2 = 4.82$. (Signifikansnivån för 2 df = 4.60.)

Någon signifikant skillnad förekommer däremot inte mellan socialgrupperna enbart med avseende på andelen som ringat in hela området.

För att mer ingående belysa effekten av socialgrupp och tidigare bostadsort har vi också sett på kategori 3, dvs något äldre hushåll i Stigslund. För de kvinnor som ej har någon socialgruppsangivelse har vi använt oss av mannens. Som framgår av tabellen nedan finns också i denna kategori en tendens att hemmaområdets storlek varierar mellan socialgrupperna och med avseende på varifrån man kommer. Liksom för unga hushåll är skillnaderna signifikanta mellan socialgrupperna vad gäller hemmaområdets storlek vid en indelning i tre klasser ($\chi^2 = 11.43$) men ej med avseende på hur stor andel som ringat in hela Stigslund som sitt område ($\chi^2 = 4.23$). Likaså kommer signifikant fler av de äldre hushållen som ringat in hela Stigslund från landsbygden än från städerna. ($\chi^2 = 4.84$)

Medelvärdet (se sid 24 betr tillvägagångssättet) för socialgrupp I + II = 2.44 och för socialgrupp III 2.72, för intervjuade som kommer från städer 2.55 och för de som kommer från landsbygden 2.70.

		Storlek på hemmaområdet				
	Antal inter- vjuade (kat.3)	Hela eller del av egna huset	2-5 hus	6 hus - halva bostads- området	Mer än halva bostads- området men ej hela	Hela bostads- området
Socialgrupp I + II						
Landsbygd	9	2	3	1	0	3
Städer	26	7	13	2	2	2
Socialgrupp III						
Landsbygd	17	8	2	0	1	6
Städer	36	14	5	5	0	12
Samtliga	88	31	23	8	3	23

Motsvarande jämförelser mellan socialgrupper och ursprungsort har också gjorts för de övriga tre ytterområdena. För att resultaten skall bli överskådliga presenterar vi endast medelvärdena för områdesstorlekarna.

Medelvärdena har vi fått genom att ge värdet 1 åt områden som omfattar hela eller del av egna huset, 2 åt 2-5 hus, 3 åt 6 hus - halva bostadsområdet, 4 åt mer än halva bostadsområdet men ej hela och 5 för hela bostadsområdet, dvs samma indelning som vi använt oss av i varje områdestabell.

Det framgår nedan att skillnaden mellan socialgrupperna är störst i Stigslund. Vidare har de högre socialgrupperna i Andersberg större hemmaområden än socialgrupp III där, något som ju står i motsats till resultaten från de höghus vi där sett närmare på.

	Genomsnittlig storlek på hemmaområdet
<u>Viksång:</u>	
Socialgrupp I + II	2.25
Socialgrupp III	2.70
<u>Vallby:</u>	
Socialgrupp I + II	2.25
Socialgrupp III	2.28
<u>Andersberg:</u>	
Socialgrupp I + II	1.85
Socialgrupp III	1.73
<u>Stigslund:</u>	
Socialgrupp I + II	2.24
Socialgrupp III	2.92

Ser man på resultaten för samtliga områden vid en uppdelning på såväl socialgrupp som ursprungsort finner man en tendens att personer som flyttat från landsbygd ringat in större hemmaområden än de som kommer från städerna. Detta är fallet i samtliga områden för socialgrupp III och i alla områden med undantag för Vallby i socialgrupp I + II. Samtliga siffror gäller unga hushåll.

	Stigslund	Vallby	Viksång	Andersberg
Socialgrupp I + II				
Landsbygd	2.88	2.38	1.66	2.57
Städer	1.72	2.19	2.35	1.67
Socialgrupp III				
Landsbygd	2.70	2.50	2.77	2.00
Städer	2.66	2.08	2.54	1.72

Man kan alltså inte bortse från att de ovannämnda förhållandena kan ha viss inverkan på hur man uppfattar sin omgivning och att mer markanta skillnader skulle uppträda i ett större material.

Sambanden är emellertid ej av enkel art och för att dra säkra slutsatser om vilken funktion olika typer av bostadsområden får för människor med olika bakgrund och aktuell livssituation måste därför en mer omfattande analys göras.

3.4.2 Form och gränser

Furumovägen och Vallarestigen går längs med området i väster och öster och skär tvärs genom det i söder. Söderifrån ansluter sig Tallåsvägen till centrum och delar bebyggelsen i söder i två hälfter.

51 intervjuade unga hushåll bor norr om Furumovägen. Bland dem som har ringat in ett hemmaområde mindre än hela Stigslund har endast tre stycken tagit med något av husen söder om Furumovägen. Bland de relativt få boende alldeles söder om Furumovägen finns samma tendens när det gäller kvarteret Krönet norr om Furumovägen, medan boende i de två husen längre söderut vid Tallåsvägen lika ofta "passerar" Furumovägen som de håller sig inom sina närmaste hus. Kvarteret Branten, öster om Tallåsvägen, har hemmaområden som omfattar antingen enbart låghusen, enbart höghusen eller hela kvarteret. Även här är det endast i undantagsfall man "passerar" någon av gatorna.

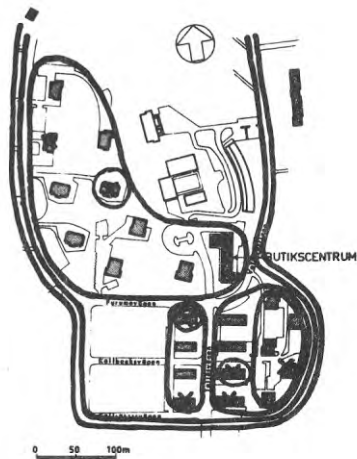
Furumovägen och Tallåsvägen tycks alltså båda utgöra gränser för vad som upplevs som det "egna området", även om de inte är lika starkt trafikerade som ringlederna i Andersberg och Viksäng. Möjligen kan varje gata som tillåter biltrafik upplevas som ett hot - särskilt bland barnfamiljerna.

3.4.3 Innehåll

Mer än hälften av de intervjuade i Stigslund har inkluderat centrum, men man får då hålla i minnet att en fjärdedel har tagit med hela området. Någon påtaglig skillnad mellan ålderskategorierna finns inte. Hemmaområdena norr om Furumovägen omfattar vidare ofta trädgångarna runt husen, medan några sådana grönytor inte finns runt de södra husen. De små hemmaområdena här kommer alltså att inkludera enbart något eller ett par bostadshus.

3.4.4 Några vanliga hemmaområden i Stigslund

STIGSLUND Skala 1:800

Både Tallåsvägen i de södra delarna och Furumovägen utgör ofta gränser i hemmaområdena. Punkthusen i nordvästra delarna ses lika ofta som hemmaområde var och ett för sig som alla tillsammans och i stort sett samma trend gäller för låghusen i södra Stigslund. Vad som framförallt skiljer Stigslund från de övriga ytterområdena är den stora andel av de intervjuade som ringat in hela bostadsområdet som sitt hemmaområde.

3.5 En sammanfattande jämförelse mellan de fyra ytterområdena med avseende på hemmaområden

I avsnitten om respektive bostadsområde har vi gjort tämligen detaljerade beskrivningar av de boendes uppfattningar om sitt hemmaområde. Med tanke på den fysiska utformningen och i viss mån också den sociala sammansättningen är inte de fyra bostadsområdena jämförbara i sin helhet. De har både likheter och olikheter. Genom att göra jämförelser mellan vissa utvalda omgivningsegenskaper i de fyra områdena kan vi se vilka resultat som är giltiga för flera av områdena och vilka omständigheter som är knutna till enstaka områden. På detta sätt hoppas vi att varje separat analys av bostadsområdena kommer att bidra med väsentliga bitar i en mer generell bild av vad de boende i ett ytterområde uppfattar som "sitt område".

Då vi i tidigare avsnitt har analyserat de boendes hemmaområden har vi relaterat dessa till såväl omgivningsegenskaper som till vissa andra förhållanden. Vi har exempelvis sett på hur uppfattningen är avhängig av bostadsområdets storlek, husstorlek, husgrupperingar, grad av trafikseparering, service och grönytor i ett område. Eftersom hushållssammansättningen varierar mellan de olika områdena har vi genomgående valt ut unga hushåll, d v s kategori 2, då vi gjort mer ingående analyser. På detta sätt kan vi bortse från vissa effekter av sociala variabler och renodla effekterna från fysiska miljön, vilket varit denna studies huvudsyfte. Vi vill dock återigen framhålla vikten av att i en vidare analys mer ingående ta hänsyn till individuella förhållanden.

För vart och ett av de fyra områdena har vi funnit variabler som uppenbarligen påverkat de boendes uppfattning om vad som är "deras område", och vi skall nedan diskutera hur pass allmängiltig påverkan de olika faktorerna kan antas ha. Vi använder oss av samma disposition som vi gjort vid beskrivning av varje område, och jämför alltså hemmaområdena med avseende på deras storlek, gränser, form och innehåll.

3.5.1 Hemmaområdets storlek

Som framgår av jämförelsen mellan de fyra ytterområdena på sidan 28 är Andersberg ytmässigt det största området och tre gånger så stort som Stigslund som är det minsta. Boendetätheten är störst i Stigslund och lägst i Andersberg och Vallby. Den största skillnaden när det gäller storleken på det "egna området" finns mellan de intervjuade i Andersberg och Stigslund, medan boende i Vallby och Viksäng intar en mellanställning. I Stigslund har exempelvis var fjärde intervjuperson ringat in hela området mot 1 % i Andersberg. Att man i Andersberg har ritat in betydligt mindre hemmaområden gäller för samtliga urvalskategorier. Någon generell tendens att man identifierar sitt hemmaområde med ett bestämt antal människor eller att man ringar in en bestämd andel av totala bostadsområdet finns således inte. Stigslund är det äldsta och Andersberg det yngsta av de fyra områdena. Något belägg för att hemmaområdet skulle växa med boendetiden har vi emellertid inte funnit i någon av våra analyser. Husstorlekar och husgruppers utformning varierar både mellan och inom de fyra bostadsområdena. Mycket grovt kan Andersberg beskrivas som ett område med stora hus, ofta grupperade kring en gemensam gård. Viksäng har några mindre och relativt många större hus, de flesta grupperade kring en gemensam yta. Grupperingarna omfattar från tre till sju hus. Vallby har enbart små hus och de är grupperade i betydligt större enheter som omfattar sex till tretton hus. Stigslund har både höga punkthus och låga bostadshus. Direkt jämförbara hustyper finns alltså inom områdena, men även mellan områden kan exempelvis jämförelser mellan ungefär samma husstorlekar göras. (Fig. sidan 67).

Mer än var tredje andersbergsbo har uppfattat det egna huset som hemmaområde, och oftast har man då ringat in endast den egna trappuppgången. Såväl enstaka hus som grupperingar verkar i allmänhet för stora för att upplevas som några "naturligt avgränsade områden" som en boende kan definiera som ett eget område. De enda husgrupper som identifierats som hemmaområde är nämligen följande: (se nästa sida)

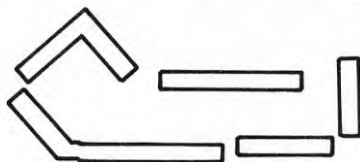

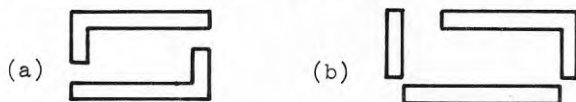
En tydlig tendens finns också att boende i husgrupper av nedanstående typ tenderar att uppfatta gruppen som ett eget område. Dessa husgrupper, som finns i Andersberg och Viksäng, ligger dock i båda områdena tämligen nära centrum, något som också påverkar utformningen. Så har ungefär hälften av samtliga boende i husgrupperna ringat in enbart husgruppen, medan den andra hälften förutom hustypen också inkluderat centrumanläggningen.

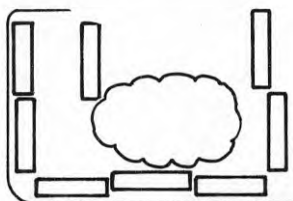
Även inom nedanstående husgrupp finner man ofta gemensamma uppfattningar om vad som är ett eget område. Visserligen tas sällan hela husgruppen med, men den skärs dock av tämligen enhetligt.

Husgruppen (a) nedan tas sällan med i sin helhet, medan (b) ibland tas med till viss del, ibland utgör ett hemmaområde tillsammans med grönområdet söder om den eller som del i ett ännu större område. Husgrupp (a) finns i Andersberg och (b) i Viksäng.

I Vallby omfattar husgrupperna fler hus och är mindre tydligt strukturerade, och det är endast i undantagsfall som man identifierar sitt hemmaområde med en husgrupp. Vanligen tar man med ett par hus i gruppen jämte en grönyta eller en trädunge i närheten. Även om storleken inte varierar nämnvärt har hemmaområdena således olika utformning beroende på i vilket hus i den större gruppen man bor.

Stigslund har inga typiska bebyggelsegrupperingar, och några gemensamma föreställningar om vad ett hemmaområde består i finns inte. Att hela området är en starkare enhet än några "typiska naturliga enheter", står alltså helt klart. Andra faktorer som gator och centrums placering spelar också sannolikt större roll än husens utformning.

Resultaten pekar alltså på att hustyper, husstorlek och grupperingar i olika grad påverkar hur stort man kommer att uppfatta sitt hemmaområde. Mindre hus och vissa typer av grupperingar framkallar gemensamma hemmaområden i betydligt större utsträckning än större grupper och mer ostrukturerad bebyggelse. I dessa senare fall kommer andra fysiska miljöfaktorer som exempelvis barriärer och attraktiva element i området tillsammans med individuella och sociala faktorer att få större spelrum vid inringning av det egna området. En annan direkt slutsats vi kan dra av jämförelsen mellan de fyra områdena är att samtliga är för stora för att i sin helhet uppfattas som de boendes "egna områden" eller hemmaområden. Till och med i det minsta området, Stigslund, är det endast var fjärde intervjuperson som upplever hela bostadsområdet som "sitt".

Som vi flera gånger påpekat är ett hemmaområdes storlek också intimt förknippat med upplevda barriärer, dvs ett slags gränser som man inte gärna överskrider då man ritar in det egna området.

3.5.2 Form och gränser

Konturerna på de mindre hemmaområdena skär ofta genom hus och husgrupper men sammanfaller i ett par fall med den "Gestalt" som husgruppen utgör.

De något större hemmaområdena i Stigslund, Andersberg och även i Viksäng avgränsas mycket ofta av gator. I Vallby, där ingen biltrafik förekommer inom området, kan man i vissa fall se att konturerna följer gångstråk, medan i andra fall inga fysiska

miljöelement tycks ha påverkat själva gränserna av hemmaområdet.

Någon tendens att det skulle vara vanligast att använda sig av gator som avgränsningar om man ringat in mycket stora områden finns inte, om man undantar de som ringat in hela bostadsområdet. (Runt samtliga av de fyra bostadsområdena går nämligen ringleder.) En starkt trafikerad gata tycks utgöra barriär för det egna områdets utsträckning oavsett på vilket avstånd från bostaden den finns. Detta är särskilt påtagligt om inga väl strukturerade husgrupper finns och om området i sig är för stort för att uppfattas som "eget".

I ett stort bostadsområde som varken har husgrupper som uppfattas som enheter eller ekologiska barriärer i form av trafikerade gator blir hemmaområdena oftare individuellt utformade, vilket är fallet i Vallby, där man gör små utlöpare till trädgångar inom husgruppen eller till närliggande grönytor och centrum.

Som vi sett i tidigare studier har det visat sig att gator ofta utgör minnesstöd för orienteringen i omgivningen. I den här studien kan det knappast vara relevant att tala om gator som sådana kognitiva orienteringselement, eftersom intervjupersonerna i regel bott i områdena i flera år. Ovedersägligt är emellertid att trafikleder för de boende har kvar en struktureringsfunktion, men att denna också innefattar en emotionell aspekt, nämligen att särskilja "det egna området".

Resultaten tyder alltså på att trafikleder utgör ekologiska barriärer, som inte gärna överträds vid inringningen av det egna området. Trafiklederna "konkurrerar" emellertid med andra fysiska miljöelement om att avgränsa området i fråga och tycks fungera effektivare ju mer trafikerade de är. Gator har i inget fall förenat två delar av en bebyggelsegrupp.

3.5.3 Innehåll

Som vi visat är själva bostaden sällan centrum i ett hemmaområde om detta breder ut sig till ett par hus. Med undantag för ungdomarna finns i samtliga områden viss tendens att hemmaområdet orienteras mot bostadsområdets centrumläggning och i Vallby inkluderas då ofta grönytor och simbassängen alldeles i när-

heten av affärscentrum. Det är sällan de intervjuade har inkluderat bostadshus och grönområden "bakom" bostaden eller i områdenas periferi. Ett undantag är dock Vallby, där många tycker att lantgården hör till "deras område". Pojkarna och flickorna tycker ofta att närliggande ungdomsgårdar hör till deras hemområden.

Att direkt studera i vilken utsträckning de intervjuade inkluderat objekt och människor som kan ge associationer till "trygghet", "igenkännande" och andra uttryck för "hemma" har i den här analysen inte varit möjlig. Vi kan bara dra indirekta slutsatser om att exempelvis en viss husgrupp ger en sådan känsla, men att en annan inte gör det, att en viss områdesstorlek gör det i högre grad än en annan och att det som ligger på andra sidan av en starkt trafikerad led inte känns som något hemmaområde. Några byggnader eller gemensamhetsanläggningar som av de flesta i respektive område upplevs som del i ett eget område har vi inte funnit - om man bortser från centrumanläggningen. Den roll erfarenheter spelar har vi bara snuddat vid, och då funnit att hemmaområdet inte är större bland dem som bott i områdena någon längre tid.

Vad som ligger närmast egna bostaden är uppenbart av största vikt för föreställningen av "det egna området", och som vi sett inkluderar man exempelvis i Vallby ofta grönytor och trädgångar som finns alldeles utanför huset, medan man i Andersberg så gott som alltid omfattar parkeringsplatsen utanför entrén i "sitt område".

3.5.4 Sociala och individuella faktorerers inverkan på föreställningen av hemmaområdet

Vi har åtskilliga gånger påpekat att de analyser av sociala och individuella förhållanden som vi gjort är mycket schematiska. På grund av materialets arbetskrävande natur har vi måst inskränka de mer ingående analyserna av hemmaområden till en enda urvalskategori; unga hushåll med förskolebarn. De slutsatser vi kan dra beträffande sociala och individuella faktorerers inverkan är därför mycket begränsade.

I analyserna av respektive bostadsområde har vi endast funnit ett fåtal samband där sociala bakgrundsfaktorer kan antas stå för en stor del av förklaringen till ett hemmaområdes utformning. Detta får dock ej tolkas som liktydigt med att dessa är oväsentliga för uppfattningen av "det egna området". Vi har genomgående arbetat med små material, och det krävs då stora skillnader för att de skall vara signifikanta i statistisk bemärkelse.

Några påtagliga skillnader mellan de olika urvalskategorierna har vi inte funnit med avseende på hemmaområdets storlek, och inte heller har vi funnit att storleken varierar med boendetidens längd i ett område.

En klar tendens finns att hemmaområdet varierar med intervju-personens ursprungsort. Bland de hushåll som ringat in hela Stigslund kommer signifikant fler från landsbygden än från städerna. Detta gäller såväl yngre som äldre hushåll med barn. Även i de övriga tre bostadsområdena har hushåll som tidigare bott på landsbygden genomgående ringat in större hemmaområden än intervjupersoner från städerna.

I Stigslund har vidare socialgrupp III signifikant större hemmaområden än socialgrupp II. Samma riktning på sambandet gäller för Viksäng och Vallby även om sambanden där inte är signifikanta. Ekonomiskt svaga grupper är mer bundna till sitt bostadsområde än människor med goda ekonomiska resurser, och denna bundenhet är antagligen en orsak till att man uppfattar sitt "hemma" annorlunda. Som vi tidigare sett skiljer sig Stigslund från de övriga bostadsområdena både vad gäller den fysiska utformningen och den sociala sammansättningen. Det är mindre, har en homogen befolkning med stor andel arbetare av vilka många kommer från landsbygden och det finns relativt många små lägenheter. Dessa faktorer tillsammans får uppenbarligen skilda effekter på hur boende ur respektive socialgrupp uppfattar sitt hemmaområde.

Även om vissa hustyper och husgrupper liksom trafikleder starkt påverkar det egna områdets utformning, är det alltså relativt sällan som fysiska miljöelement helt och hållet avgör uppfattningen av vad som upplevs som ett eget område. De individuella och sociala faktorerna modifierar oftast bilden.

3.5.5 Slutsatser

Att varierande fysiska miljöutformningar påverkar människors uppfattning av vad som känns som "ett eget område" är påtagligt.

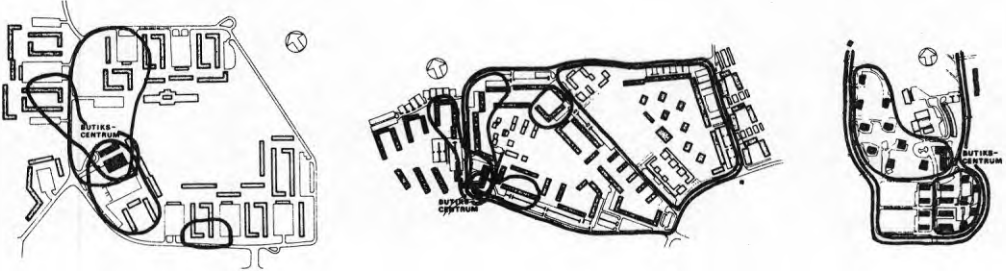
Påverkan kan ske genom utformningen av husgrupper, hustyper, vad som placeras utanför entréer, trafiklösningar eller bostadsområdets storlek. Vissa egenskaper hos elementen påverkar starkt. Ju mer distinkt ett bostadsområde är strukturerat, desto större sannolikhet är det exempelvis att det existerar gemensamma föreställningar om vad som är "hemma". Detta är dock giltigt endast under vissa förutsättningar. Ett sådant villkor är till exempel att en husgrupp inte är alltför stor. Starkt trafikerade gator begränsar uppfattningen av ett eget område. Det tycks överskridas endast om det finns några positivt upplevda gemensamma knutpunkter, som exempelvis en centrumanläggning. Andra exempel på element som attraherar flera boende är som framgångsrika grönytor, trädgångar och ungdomsgårdar. Ju mer lättillgänglig en knutpunkt är, desto större sannolikhet tycks det vara att den kommer att ingå i fleras hemmaområden.

Det är alltså en hel uppsättning faktorer som påverkar föreställningen av hemmaområdet, och föreställningen skulle kunna ses som någon slags sammanjämkning och vägning av dessa. Det finns därför anledning att inse att man vid planeringen av ett bostadsområde kommer att påverka de boendes uppfattning om var de kommer att känna sig hemma. Med vissa medel skapar man underlag för gemensamt upplevda "egna områden", medan man med andra medel kan skilja olika grupperns "egna områden".

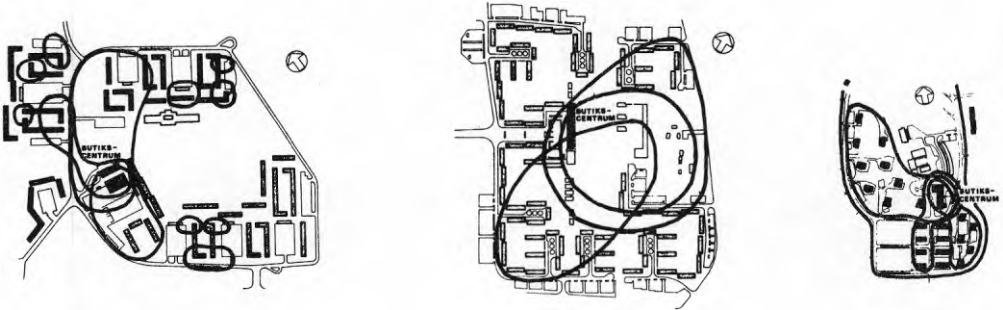
Även om fysiska miljön påverkar definieringen av hemmaområdet på flera sätt, så är det relativt sällan som den helt och hållet styr föreställningen. Som vi påpekat har man ofta gjort små utlöpare som saknar fysiska motsvarigheter och som antagligen har sin grund i individuella och sociala faktorer, något som vi ju endast berört mycket flyktigt.

Illustration av några fysiska omgivningsfaktorer som är vanliga som gränser, som ofta inkluderas i, eller som helt identifieras med "det egna området"

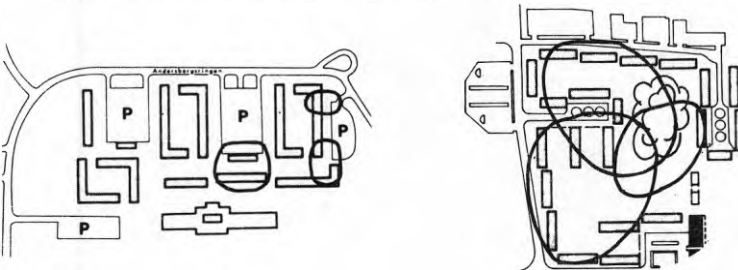
- a. Trafikleder utgör barriärer som sällan överskrids. Särskilt markant är detta i de större bostadsområdena

- b. Ju mer lättillgänglig centrumanläggningen är från bostaden, desto större är sannolikheten att den ingår i det egna området

- c. I små hemmaområden - ofta i områdets periferi eller nära barriärer - kommer den omedelbara närmiljön att helt avgöra vilket innehåll det egna området får

- d. Utformningen av en husgrupp kan - under vissa villkor - åstadkomma enhetligt upplevda hemmaområden

STORLEK PÅ GRANNOMRÅDET

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett grannområde	Inom egna huset	2-5 hus	Mer än 5 hus mindre än halva området	Mer än halva mindre än hela området	Hela området	Har inga grannar	Summa %	Antal som ej ringat in något grannområde
Ungdomar födda 1954-55 (kat 1)	14 16	65 56	14 38	14 6		7		100 100	2 2
Unga hushåll med minst ett förskolebarn (kat 2)	45 52	80 79	20 21					100 100	3 4
Något äldre hushåll med minst ett barn (kat 3)	51 54	90 83	10 15	2				100 100	7 5
Ensamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	7 8	71 100	29					100 100	2 1
Ensamstående pensionärer (kat 5)	1 6	100 100						100 100	2 1
Pensionärs-hushåll (kat 6)	1 1	100 100						100 100	
Samtliga	256	81	17	2				100	29
Totalt alla 4 områdena	1 159	58	33	6	1	1	1	100	84

4 GRANNOMRÅDEN I ANDERSBERG, VIKSÅNG,
VALLBY OCH STIGSLUND4.1 Grannområden i Andersberg

4.1.1 Storlek och gränser

Allmänt och
skillnader
mellan
urvalskategorier

4/5 av de tillfrågade i Andersberg har som sitt grannområde angett en del av eller hela det egna huset. Endast 2 % har ringat in mer än fem hus. Om man jämför genomsnittliga grannområdet i Andersberg med motsvarande i de andra undersökta områdena har andersbergsborna angett det i särklass minsta. I de övriga områdena är det omkring hälften som angett sitt grannområde till det egna huset eller mindre.

Ungdomarna har ritat större grannområde än andra kategorier. Pensionärernas ringa antal i materialet gör det svårt att säga någonting alls om dessa.

Grannområdena i Andersberg är nästan genomgående individuella, vilket innebär att de boende sällan har samstämmiga uppfattningar om vad som är ett grannområde.

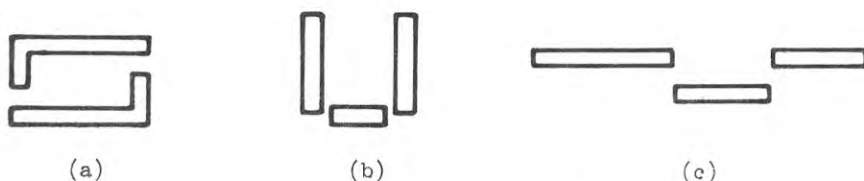
Husens
geografiska
position

Någon tendens till att man i någon bestämd rumslig position ritat större grannområden än i någon annan kan vi inte finna, åtminstone inte för den kategori vi undersökt närmare, nämligen makar där mannen är född 1943-1947 med minst ett barn fött 1963 eller senare. Denna kategori kommer i fortsättningen att benämnas "unga hushåll".

Hustyp och
husgrupper

När det gäller olika hustyper och husformationer verkar det som om man har svårt att se gårdarna bestående av två L-formade låga lamellhus (a) som en grannhet. Man har t o m ofta svårt att uppfatta alla som bor i ett sådant L-format hus som sina grannar. Det är således sällan man ringar in ett helt sådant. Oftast blir det bara den egna trappuppgången eller

huskroppen fram till byggnadens vinkel. Själva vinkeln tjänar då som en gräns för grannområdet.

Man har lättare att uppfatta hela huset som en grannenhet i de lamellhus utan vinkel som inte ingår i någon gårdsbildning (c). Även det U-formade kvarteret med höga lamellhus vid centrum (b) har invånarna lättare att se som en grannenhet än de slutna L-formade gårdarna, även om merparten även i U-kvarteret endast ringar in delar av sina hus. Således har man i allmänhet styckat sönder de av arkitekten skapade gårdarna och kvarteren när man ritat in sina grannområden. De vanligaste grannområdena är den egna trappuppgången, en större del av huset eller hela huset. Endast 1/5 har angett större grannområden än det egna huset.

Detta att grannområdets gränslinjer skär rakt igenom ett hus, indikerade att man inte ser alla som bor i huset som sina grannar, är vanligare i Andersberg än i något annat ytterområde. En bidragande orsak till detta kan vara att husen ofta är L-formade och innehåller relativt många trappuppgångar. I Andersberg har man i genomsnitt fler trappuppgångar i husen än i något annat område.

Att man i så ytterst ringa utsträckning ringat in hela gårdsbildningen när denna består av två L-formade byggnader (a) kan, förutom att huset rymmer så många trappuppgångar, bero på att:

- 1 det finns få gemensamma anläggningar på gården mellan husen
- 2 entréerna inte vetter in mot gården utan bort från det andra huset i gårdsbildningen
- 3 parkeringsplatsen ligger i direkt anslutning till entréerna.

Ma o är nästan all individens verksamhet riktad bort från det andra huset i gårdsbildningen.

Områdets ålder En bidragande orsak till att man i Andersberg i genomsnitt ritar mindre grannområden än i de andra ytterområdena skulle kunna vara att Andersberg är den nyaste av förorterna i studien och att invånarna därför ännu inte hunnit skaffa sig några kontakter i området. Skillnaden mellan Andersberg och övriga områden när det gäller andelen som sällan eller aldrig umgås med sina grannar är dock inte så stora att denna förklaringsgrund kan vara av betydelse. Detta gäller kategorin "unga hushåll".

Grannkontakter Ser man till individernas grannkontakter inom Andersberg och kontaktfrekvensens relation till grannområdets storlek visar det sig bland de unga hushållen att 15 av dem med hög kontaktfrekvens (besökt och haft besök av granne den senaste veckan) inte heller skiljer sig nämnvärt från 15 av dem med lägst kontaktfrekvens (inte besökt eller haft besök av granne på 4 månader). Bland dem med mest grannkontakt är det fem stycken som ringat in mer än sitt eget hus. Motsvarande siffra för de med minst grannkontakt är tre.

Boendetidens längd Vi har tittat på hur grannområdets storlek påverkats av boendetiden bland de unga hushållen. Som vi tidigare nämnt är Andersberg det yngsta av områdena i studien. Därför är det inte mer än 1-3 års skillnad mellan de först och senast

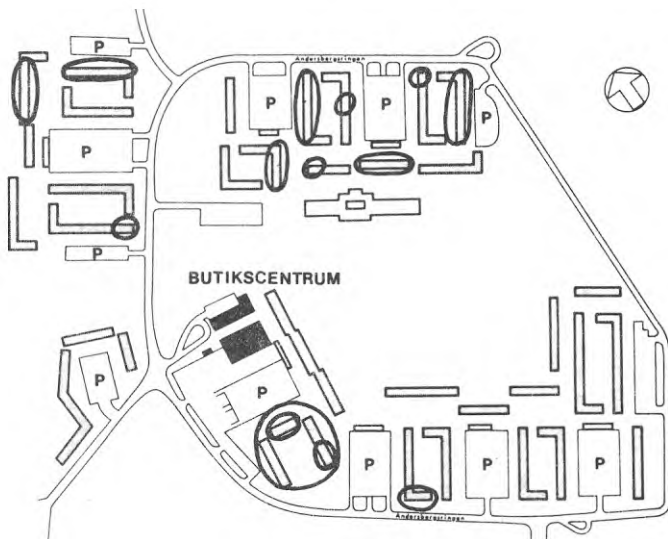
inflyttade i vårt material. Vi fann heller inte några påtagliga skillnader mellan de 30 först inflyttade och de 30 senast inflyttade vad gäller grannområdets storlek. 24 personer av de som flyttade in 1966-67 har ringat in delar av eller hela det egna huset. Motsvarande siffra för dem som flyttade in 1968-69 är 21.

Socialgrupp

Någon signifikant skillnad mellan socialgrupperna när det gäller storleken på grannområdet har inte heller kunnat fastställas bland de unga hushållen. 85 % i socialgrupp II har ringat in det egna huset eller mindre. Motsvarande siffra för socialgrupp III är 72 %.

4.1.2 Exempel på grannområden

ANDERSBERG Skala 1:800

Detta är exempel på några vanliga typer av grannområden i Andersberg. Kartan visar således inte att de utritade grannområdena är gemensamma för många. Den illustrerar att det

i de flesta kvarter är vanligare att man endast ringar in en del av sitt hus än hela huset eller kvarteret. Exempelen visar också hur man skär av de långa L-formade husen just där huskroppen är vinklad.

S T O R L E K P Å G R A N N O M R Å D E T

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett grannområde	Relativ fördelning							Summa %	Antal som ej ringat in något grannområde
		Inom egna huset	2-5 hus	Mer än 5 hus, mindre än halva området	Mer än halva, mindre än hela området	Hela området	Har inga grannar	Summa %		
Ungdomar, födda 1954-55 (kat 1)	24 27	38 23	50 59	8 11	4 7			100 100	4 2	
Unga hushåll med minst ett förskolebarn (kat 2)	50 52	54 37	36 53	6 6	4 4			100 100	1	
Något äldre hushåll med minst ett barn (kat 3)	47 51	47 53	36 41	11 6	2	2		100 100	2 2	
Ensamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	11 11	82 73	18 18	9				100 100	1 1	
Ensamstående pensionär (kat 5)	7 13	57 69	29 24	14 77				100 100		
Pensionärs-hushåll (kat 6)	20 18	75 78	15 16	5 6	5			100 100	3 2	
Samtliga	331	51	38	7	2	2		100	18	
Totalt alla 4 områdena	1 159	58	33	6	1	1	1	100	84	

4.2 Grannområden i Viksäng

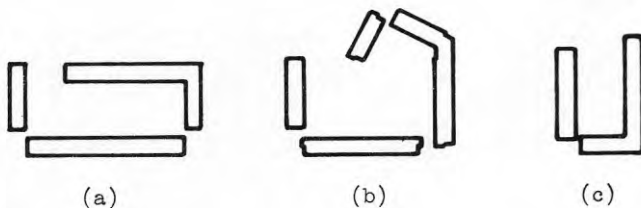
4.2.1 Storlek och gränser

Allmänt och skillnader mellan urvalskategorier

När det gäller genomsnittlig storlek på grannområdet skiljer sig Viksäng inte nämnvärt från de andra ytterområdena Vallby och Stigslund. Man ritade dock större grannområden i Viksäng än i det fjärde ytterområdet, Andersberg. Hälften av Viksängsborna anger större grannområde än det egna huset. Motsvarande siffra för Andersberg är 1/5. I Viksäng, liksom i Andersberg, har ungdomarna ritat de största grannområdena. Pensionärerna har ritat in de minsta.

Hustyp och husgrupper

Av de tre ytterområdena med genomsnittligt ungefär lika stora grannområden är det, även om skillnaderna i övrigt är stora, just Viksäng som är mest likt Andersberg vad gäller bostadshusens form och gruppering. Husen är i tre våningar och här finns en del vinklade och en del långsträckta lamellhus. Trots dessa likheter är det relativt få i Viksäng som liksom i Andersberg dragit sin grannområdesgräns rakt igenom en byggnad. De flesta grannområdena innehåller ett eller flera hela hus.

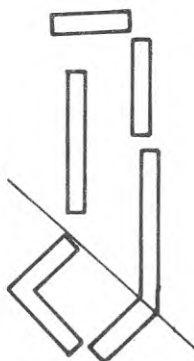

Vi har tittat på hur man ritat sina grannområden i kategorin "unga hushåll". På husgruppsnivå är man i Viksäng mera benägen att ta med hela kvarteret i sitt grannområde än man var i Andersberg. I nästan alla husgrupper som samlats kring en gemensam gård i Viksäng, (a), (b),

(c), gäller att man oftare ringar in hela denna gårdsbildning än delar av den.

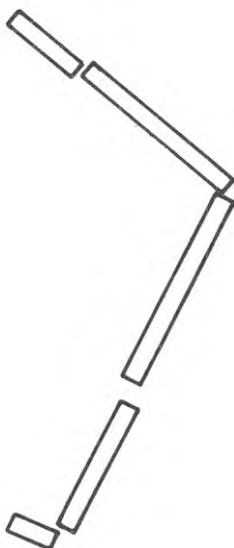
Detta betyder att man inom dessa husgrupper i relativt stor utsträckning har en gemensam uppfattning om vad som är ens grannområde. Detta gäller särskilt i husgrupp (a) där av 17 tillfrågade i kategorin "unga hushåll" 12 stycken ringat in hela husgruppen.

(d)

De boende vid gård (d) visar exempel på mindre samstämmighet i uppfattningen om grannområde. Gården tycks vara för stor eller för oklar i formen, för att man skall uppfatta alla invånare vid gården som sina grannar. Ingen har betraktat hela gården som sitt grannområde, men man har ändå i de flesta fall ringat in en del av gården och oftast inkluderat tre huslängor (i U-form) i grannområdet. Vilka längor som man tagit med växlar dock, beroende på vilken sida om husgruppens vinkel (markerad med en linje) man bor. Av 27 ritade grannområden i detta kvarter är det inget som passerar denna vinkel.

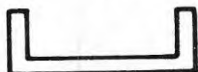
(e)

När det gäller lamellhusen som inte ingår i något kvarter gäller för de långsträckta som ligger i en rad i områdets nordöstra hörn (e) att man oftare bara ringar in en del av huset än hela huset eller mer.

(f)

När det gäller det låga U-formade lamellhuset i söder (f) är förhållandet liknande men inte lika utpräglat.

(g)

Beträffande punkthusen (g) är det lika vanligt att man ringar in enbart sitt eget hus som att man tar med ett eller flera andra.

(h)

I de tre lamellhusen i områdets sydvästra hörn (h) har lika många ringat in sin egen trappuppgång, sitt eget hus och hela området. Så stora grannområden har man inte angett någon annanstans i området.

Det visar sig alltså återigen att vinklade och längre hus och kvarter har svårt att ses som en grannhet av de boende. När det gäller formeringen av lamellhus verkar det som om man lättare uppfattar de omkringboende som grannar om husen ligger med långsidorna mot varandra än när de ligger med gavlarna mot varandra.

Vi har i Viksäng inom kategorin "unga hushåll" gjort en speciell analys av hur många boende de intervjuade inbegriper i sina grannområden och om grannområdets befolkningsmässiga storlek påverkas av bebyggelseutformningen. I tabellen nedan jämförs de fyra distinkta gårdsbildningarna, (a), (b), (c) och (d) med punkthusen (g) och de långsträckta lamellhusen som ligger i områdets nordöstra hörn (e). Det visar sig då att personer som bor i hus vid tydliga gårdsbildningar i regel

betraktar fler kringboende som sina grannar än vad man gör i hus vid otydliga eller inga gårdsbildningar.

Husgrupp	Antal grannar de boende anser sig ha (median)
(a)	349
(b)	303
(d)	212
(c)	211
(g)	133
(e)	46

Tendensen att göra större grannområden i de tydliga gårdsbildningarna gäller inte bara befolkningsmässigt utan också ytmässigt.

Att man i husgrupperna (c), (b) och speciellt (a) är benägna att ta med hela husgruppen kan bero på att:

- 1 man har en gård med gemensamma anläggningar
- 2 entréerna vetter inåt mot gården
- 3 man har en för hela gården gemensam parkering.

Gårdsinvånarnas aktiviteter är således inte, som var fallet i Andersberg, riktade bort från de angränsande husen utan oftast mot dessa. Man kommer således rent visuellt närmare varandra i Viksäng än i Andersberg.

Grannkontakter För att få en uppfattning om kontaktfrekvensens inverkan på grannområdets storlek jämförde vi i kategorin "unga hushåll" 15 av dem som har högst kontaktfrekvens med 15 av dem som har minst kontakter med de omkringboende. Det visar sig då att 13 av de förstnämnda mot endast fem av de sistnämnda angett sitt grannområde vara mer än ett hus. De som har frekventare umgänge i området

ritar således också ett större grannområde. Detta behöver dock inte betyda ett direkt samband då det kan vara så att de med tätare kontakter också i större utsträckning bor i de tydliga gårdsbildningarna där man ju i genomsnitt ritade större grannområden än i de otydliga gårdsbildningarna.

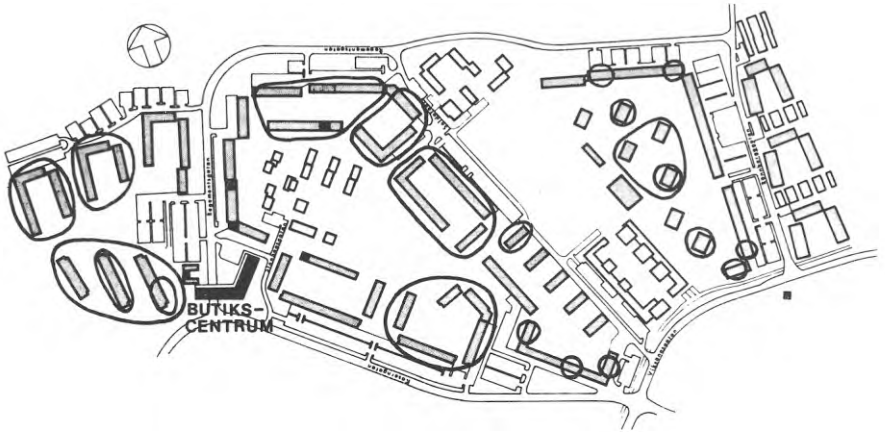
	Inom egna huset	2-5 hus	Mer än 5 hus, mindre än halva området	Mer än halva området	Hela området	Antal
Har besökt och haft besök av granne mindre än 1 vecka tillbaka	2	12			1	15
Har aldrig eller för minst 4 mån sedan besökt eller haft besök av granne	10	4			1	15

Boendetidens längd För att få en uppfattning om boendetidens inverkan på grannområdets storlek gjorde vi även i Viksäng en inventering av de 30 först inflyttade och de 30 senast inflyttade ur kategorin "unga hushåll". De första flyttade in 1963-65 och de senaste 1968-69. 19 stycken, som flyttade in 1963-65, mot 12 stycken, som flyttade in 1968-69, ritade större grannområde än ett hus. Detta är ej någon säkerställd skillnad i statistisk bemärkelse.

Socialgrupper I socialgrupp II var det 41 % som ritade större grannområde än ett hus mot 52,5 % i socialgrupp III. Ej heller denna skillnad är statistiskt signifikant. Detta gäller för de unga hushållen.

4.2.2 Exempel på grannområden

VIKSÄNG Skala 1:800

Dessa exempel över vanliga grannområden visar att de flesta fysiska kvartersbildningar också upplevs som enheter när man har grannar som utgångspunkt. Särskilt i kvarteret Plutonen i områdets mitt och de U-formade kvarteren i nordväst är det vanligt att man ringar in hela gårdsbildningen.

VALBY

S T O R L E K P Å G R A N N O M R Å D E T

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett grannområde	Inom egna huset	2-5 hus	Mer än 5 hus, mindre än halva området	Mer än halva, mindre än hela området	Hela området	Har inga grannar	Summa %	Antal som ej ringat in något grannområde
Ungdomar födda 1954-55 (kat 1)	19 16	26 50	37 25	32 25	5			100 100	2
Unga hushåll med minst ett förskolebarn (kat 2)	54 58	56 50	35 36	9 12	2			100 100	3 2
Något äldre hushåll med minst ett barn (kat 3)	46 45	48 67	39 27	9 4		4 2		100 100	2 2
Ensamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	5 3	100 33	67					100 100	1
Ensamstående pensionärer (kat 5)	1 2	100		100				100 100	1
Pensionärs-hushåll (kat 6)	19 16	79 88	5	11 12		5		100 100	3 2
Samtliga	284	57	30	12		1		100	18
Totalt alla 4 områdena	1 159	58	33	6	1	1	1	100	211

4.3 Grannområden i Vallby

4.3.1 Storlek och gränser

Allmänt och skillnader mellan urvalskategorier

Grannområdena i Vallby är genomsnittligt större än i Andersberg och ungefär lika stora som i Viksång och Stigslund. Något mer än hälften av de intervjuade har angett sitt grannområde till den egna trappuppgången eller det egna huset. Omkring $1/3$ har angett mellan 2 och 5 hus och hela 12 % har angett mer än 5 byggnader. Även i Vallby är det ungdomarna som i genomsnitt ritat störst grannområden medan pensionärerna ritat de minsta. Exempelvis är det bland pojkarna hela $3/4$ som ritat större grannområde än det egna huset medan motsvarande siffror för de manliga pensionärerna är strax under $1/4$.

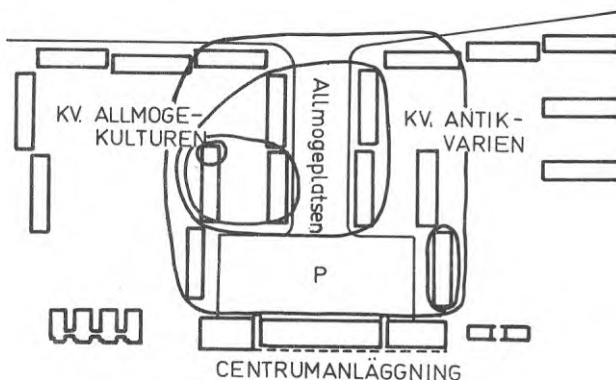
Husgrupper

I Vallby finns inte, som fallet var i Andersberg och Viksång, några klart avgränsade husgrupper eller gårdar. Detta kan vara en stor del av orsaken till att grannområdena i Vallby är så pass individuellt ritade. Det finns ingen eller ringa överensstämmelse mellan olika individers grannområde.

Ser man till hur grannområdena i kategorin "unga hushåll" är ritade uppdelas Vallby dock i fem större delområden, vilkas gränser de enskilda grannområdena sällan överskrider. Det finns dock nästan inga grannområden som omfattar ett helt sådant delområde utan de enskilda grannområdena är oftast mycket mindre och helt olika varandra till form och innehåll.

Ett av de fem delområdena är märkligt såtillvida att det inbegriper centrumanläggningen med dess infart och parkering, Allmogeplatsen. Man kunde väntat att denna skulle tjänat som en gräns för grannområdena, men den verkar i stället

ibland tjäna som en sammanhållande faktor. Detta kan till en del bero på att invånarna på båda sidor om Allmogeplatsen har gemensam parkeringsplats i anslutning till denna. Antagligen handlar man även i centrum. En stor del av individernas verksamhet i området är därmed riktad mot husen på andra sidan Allmogeplatsen och centrumanläggningen och bort från de hus som ingår i det egna kvarteret, i detta fall Allmogekulturen eller Antikvarien. Naturligtvis kan också individuella faktorer ha påverkat i dessa fall. Figuren visar hur grannområden ibland passerar Allmogeplatsen och ibland låter den tjäna som gräns.

Husens
geografiska
position

Några tendenser till att man i någon rumslig position i området skulle rita större grannområden än i andra positioner går ej att utläsa.

Grannkontakt

Vad gäller grannkontaktens inverkan på grannområdets storlek fick vi i kategorin "unga hushåll" inga statistiskt signifikanta skillnader mellan 15 av dem med mest grannkontakt och 15 av dem med minst. I den förstnämnda gruppen var det 8 stycken som ritat större grannområde än 1 hus. I den sistnämnda gruppen var motsvarande siffra fem.

Boendetidens
längd

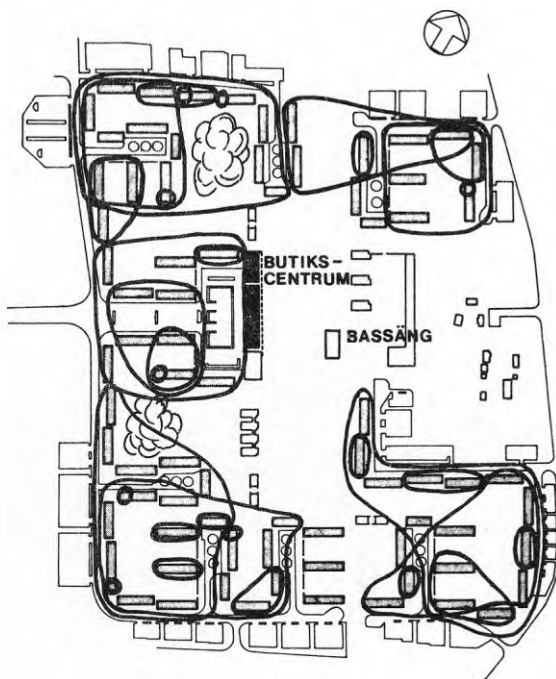
När det gäller boendetidens inverkan på grannområdets storlek har vi även här gjort en jämförelse bland de unga hushållen mellan de 30 först och de 30 senast inflyttade. Några skillnader i statistisk bemärkelse går inte att urskilja. 17 i den förstnämnda och 16 i den sistnämnda gruppen har ringat in mer än 1 hus.

Socialgrupper

Någon statistisk skillnad mellan socialgrupperna föreligger inte heller bland de unga hushållen med avseende på grannområdets storlek. 42 % i socialgrupp II ritlar större än 1 hus mot 49 % i socialgrupp III.

4.3.2 Exempel på grannområden

VALLBY Skala 1:800

Vallby är planeringsmässigt uppbyggt av fyra storkvarter. På denna illustration kan man dock urskilja fem större delområden inom vilka grannområdena hela tiden överlappar och väver in i varandra men mellan vilka inga gränser är dragna. Att delområdena blivit fem i stället för fyra beror på att centrumanläggningen/Allmogeplatsen, som i planeringen var ämnad att tjäna som en gräns mellan två kvarter, ibland kommit att tjäna som en brygga mellan de båda kvarteren när det gäller grannområden.

S T O R L E K P Å G R A N N O M R Å D E T

Kategorier	Antal intervjuade som ringat in ett grannområde	Inom egna huset	2-5 hus	Mer än 5 hus, mindre än halva området	Mer än halva, mindre än hela området	Hela området	Har inga grannar	Summa %	Antal som ej ringat in något grannområde	Relativ fördelning	
										Absoluta	tal
Ungdomar födda 1954-55 (kat 1)	28 22	36 46	50 50	7 4	7			100 100			
Unga hushåll med minst ett förskolebarn (kat 2)	50 48	58 46	34 50	2 4	6			100 100	4 2		
Något äldre hushåll med minst ett barn (kat 3)	48 52	46 50	48 44	2 2	2 2	2	2 2	100 100	3 3		
Ensamstående, i samma ålder som kat 3 (kat 4)	7 7	57 29	43 29	14 14	14		10 14	100 100			
Ensamstående pensionärer (kat 5)	9	67	33					100	1 2		
Pensionärs hushåll (kat 6)	8 9	50 56	50 44					100 100	2 2		
Samtliga	288	49	44	3	3		1	100	19		
Totalt alla 4 områdena	1 159	58	33	6	1	1	1	100	84		

4.4 Grannområden i Stigslund

4.4.1 Storlek och gränser

Allmänt och
skillnader
mellan
urvalskategorier

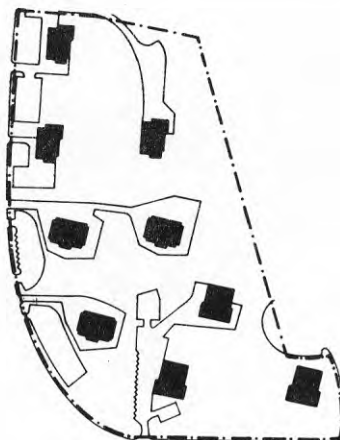
Grannområdena i Stigslund är i genomsnitt ungefär lika stora som i Viksäng och Vallby men större än i Andersberg. Hälften av de intervjuade har angett den egna trappuppgången eller det egna huset som sitt grannområde. Något under hälften har angett mellan 2 och 5 hus och resten mer än 5 hus.

Liksom i övriga förorter är det ungdomarna som ritat de största grannområdena. Däremot är det inte lika uttalat här som i övriga förortsområden att pensionärerna anger mindre områden än övriga kategorier. Jämförelser är dock vanskliga då de äldre är så pass få till antalet.

Hustyper och
husgrupper

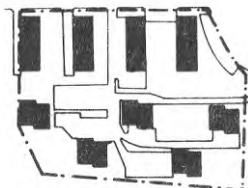
Vi har tittat på hur de unga hushållen ritat sina grannområden. I Stigslund finns både punkthus och lamellhus. Punkthusen är av två typer vilka är förlagda till olika delar av området. Mellan dessa delar ligger lamellhusområdet.

(a)

I den ena delen (a) är punkthusen glest utplacerade med skogsdungar emellan husen. Man har också separata parkeringsplatser för varje hus. Här är det vanligare att bara ringa in ett hus än flera. I de fall man ringar in flera hus än sitt eget blir dock grannområdet oftast större än två hus.

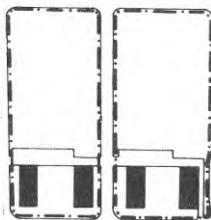
(b)

I den andra höghusdelen ingående i kvarter (b) är byggnaderna tätt utplacerade. Här är det mycket vanligt att man tar med ett eller flera hus förutom sitt eget. Vanligt är också att man i grannområdena inbegriper delar av eller hela den angränsande raden av lamellhus. Skillnaden mellan de båda höghusområdena tyder på att husens täthet har betydelse för hur man uppfattar sitt grannområde.

Om Andersbergs och Viksängs grannområden oftast höll sig inom husgrupperna och gårdarna, så liknar Stigslund mera Vallby där man kunde urskilja olika delområden inom vilka de boende spred sina grannområden.

(c)

Stigslund består av 3 delområden (a), (b) och (c) inom vilka grannområdena är relativt individuellt ritade men mellan vilka mycket få grannområden sträcker sig. Grannområdena är inte lika individuella som i Vallby men heller inte i så hög utsträckning gemensamma som i Viksäng. Det första delområdet består av fem punkthus och fyra lamellhus. En barriär i form av en bilväg, Tallåsvägen, skiljer detta delområde från det andra som består av fyra stycken lamellhus. Detta resultat är intressant såtillvida att en väg här fungerar bättre som barriär mellan närboende än om man bor i olika hustyper. Det tredje delområdet är de glest utplacerade nio punkthusen och denna del är också avskild från övriga delar genom en bilväg, nämligen Vallarestigen. Det tredje delområdet skiljer sig från de föregående genom att man oftast anger sitt grannområde endast till det egna huset.

- Grannkontakter I Stigslund finns det bland de unga hushållen i statistisk bemärkelse ingen skillnad på grannområdenas storlek, om man jämför en grupp på 15 av dem med minst grannkontakt med en grupp på 15 av dem med mest. I den förstnämnda gruppen ritade 10 stycken sitt grannområde större än 1 hus. Motsvarande siffra för den sistnämnda var 8 stycken.
- Boendetidens längd Vad gäller tiden man bott i området är det bland de unga hushållen heller ingen skillnad på grannområdenas storlek mellan dem som flyttade in 1960-66 och dem som flyttade in 1968-69. I den förstnämnda gruppen var det 14 stycken som ritade större grannområde än 1 hus mot 15 stycken i den sistnämnda gruppen.
- Socialgrupper Vid en jämförelse mellan socialgrupperna inom kategorin unga hushåll visar det sig att 65 % ur socialgrupp II mot 42 % ur socialgrupp III

ritar större grannområden än 1 hus. Detta resultat skiljer sig från de övriga tre områdena där socialgrupp III ritade större grannområden än socialgrupp II.

4.4.2 Exempel på grannområden

STIGSLUND Skala 1:800

Dessa exempel på grannområden i Stigslund visar hur området utifrån grannaspekten är uppdelat på 3 större delområden mellan vilka knappast några grannområden sträcker sig. Furumovägen och Tallåsstigen fungerar i detta fall som barriärer för dem som bor nära dessa vägar.

4.5 En sammanfattande jämförelse mellan de fyra områdena

Vi har i denna studie koncentrerat oss på frågan vilken inverkan utformningen av den fysiska miljön kan tänkas ha för uppfattningen av vilka man vill kalla sina grannar. Denna uppfattning är naturligtvis också grundad på faktorer kopplade till individen som t ex tidigare erfarenhet och nuvarande förhållanden. Många av dessa faktorer har vi inte haft någon möjlighet att här ta med i beräkningen. Rent semantiskt vet vi t ex ingenting om vad de boende lägger in i begreppet "grannar".

Begreppet har en geografisk och en social komponent som flätar in i varandra. I social bemärkelse kan grannarna vara närboende personer som man brukar umgås med, känner igen eller känner gemenskap med. I geografisk bemärkelse kan grannarna vara de man delar golv, väggar och tak med, de som bor i samma trappuppgång, samma hus, vid samma gård, i samma kvarter eller i samma område. Det kan alltså vara så att somliga måste umgås med personer för att uppfatta dessa som sina grannar medan det för andra kanske räcker att de bor i samma område.

Förutom den semantiska sidan av saken vet vi heller ingenting om styrkan i vars och ens grannuppfattning, hur mycket grannarna betyder för den enskilde individen. Detta har antagligen betydelse för hur beständiga grannområdets gränser är. Är man inte säker på vilka man uppfattar som sina grannar kan en sådan trivial sak som vad man gjort just innan intervjun inverka på grannområdets gränser.

Vi har inte heller haft möjlighet att relatera uppfattning till aktivitet för att se om grannuppfattningen motsvaras av något beteende i verkligheten. Detta är förhållanden man bör ha i åtanke när man läser resultaten av denna studie.

Vi har som sagt försökt att visa vad i den fysiska miljön som kan tänkas vara viktigt för individernas uppfattning om vilka som är deras grannar. Vi har då särskilt uppmärksammat vad i den fysiska miljön som påverkar grannområdets storlek och vad som påverkar samstämmigheten mellan de närboende om vilka man uppfattar som sina grannar.

Det är något fler än hälften av de intervjuade som ringat in endast den egna trappuppgången eller det egna huset. En tredjedel har ringat in mellan två och fem hus och omkring en femtedel har angivit mer än fem hus.

Av de olika hushållskategorierna är det ungdomarna som genomgående har ritat de största grannområdena. Ungdomarna är ju relativt rörliga och har dessutom antagligen många av sina skolkamrater inom bostadsområdet.

Pensionärerna ritar nästan genomgående de minsta grannområdena. Dessa är ju också ofta den minst rörliga gruppen och har kanske inte heller några naturliga träffpunkter inom området.

I Viksäng, Vallby och Stigslund ritar man i genomsnitt ungefär lika stora grannområden medan man i det fjärde ytterområdet, Andersberg, ritar betydligt mindre grannområden.

När vi studerat olika fysiska element och egenskaper har vi funnit ett antal som i stor eller liten utsträckning, direkt eller indirekt, påverkat individens uppfattning om vilka som är hans grannar. Dessa element och egenskaper är

- 1 Husgruppens slutenhet och storlek
- 2 Entréer och anordningar utanför husen
- 3 Avståndet mellan husen
- 4 Husens typ och storlek
- 5 Kvartersgränser

- 1 Storleken på de namngivna kvarteren eller husgrupperna som ingår i studien skiftar från de större kvarteren i Vallby till de små gårdsbildningarna i Andersberg och Viksäng. Dessa små gårdsbildningar är också gestaltpsykologiskt tydligare strukturerade än de större kvarteren.

I de små och slutna husgrupperna (a) är överensstämmelsen mellan de boende oftast relativt stor, dock inte fullkomlig, om vilka man uppfattar som sina grannar. I de mer otydligt strukturerade kvarteren som omfattar fler hus (b) är de flesta grannområdena individuellt ritade. Exempel på sex husgrupper, (a)-(f), finns på sid 104.

Enbart en sluten struktur behöver inte betyda att merparten av de boende samstämigt uppfattar hela gårdsbildningen som sitt grannområde. Exemplet (c) från Viksäng visar en tydligt gårdsbildande husgrupp som blivit för stor att tjäna som grannområde för ens någon enda av invånarna. Däremot tycks husgruppen kunna uppfattas som två grannområden, om vilka det råder relativt stor överensstämmelse.

Enbart det faktum att husgruppen är liten behöver inte heller betyda att samstämmigheten beträffande grannområdena är stor. Det tycks vara kombinationen "relativt liten/relativt tydligt gårdsbildande" som ger förutsättningar för att merparten ska uppfatta alla andra som bor kring gården som sina grannar.

- 2 Det är dock inte i alla små och slutna gårdsbildningar som man tar med relativt många hus i sitt grannområde och som man är relativt eniga om grannområdets gränser. I de små och slutna husgrupperna i Andersberg (d) är grannområdena oftast mindre än själva husgruppen och individuellt ritade. Vid en jämförelse mellan den gård i Viksäng (a) där störst överensstämmelse om grannområdet råder och liknande gårdar i Andersberg (d) har vi funnit tre iögonfallande rent fysiska skillnader:

- a. gården mellan husen har fler gemensamma anläggningar i Viksäng än i Andersberg
- b. entréerna vetter in mot gården i Viksäng men bort från densamma i Andersberg
- c. man har i Viksäng en för husgruppen gemensam parkering medan man i Andersberg har separata parkeringsplatser för varje hus runt gården ut mot vilka entrén vetter.

Dessa skillnader i den fysiska utformningen kan ha lett till att man i Viksäng ofta rör sig mot grannhuset medan man i Andersberg tvärtom rör sig bort från den andra byggnaden i husgruppen. Om det är på detta vis är chanserna till någon form av kontakt närboende emellan större i viksängskvarteret vilket skulle kunna förklara varför man är mer benägen att ta med det andra huset i gårdsbildningen i Viksäng än i Andersberg.

- 3 Vi fann vid en jämförelse mellan två kvarter i Stigslund där husen stod olika tätt, (e) och (f), en tendens till att man tar med färre hus i grannområdet ju glesare husen står. Dessa kvarter är båda relativt ostrukturerade i bemärkelsen att man inte byggt husen kring en gemensam gård. Det är heller inga större skillnader mellan entréutformningar och parkeringsplatser eller andra gemensamma anläggningar. Det tycks således som om avståndet mellan husen skulle påverka grannrådets storlek om kvarterens övriga utformning är något så när lika.
- 4 Av svaren på frågan om grannråden att döma verkar det som om den minsta grannheten man räknar med är "de som bor i samma trappuppgång". Som en följd av detta tar invånare i punkthus (e), som ju ofta består av bara en trappuppgång, nästan alltid med hela det egna huset i sitt grannråde. Invånarna i de lite längre lamellhusen låter oftare sina grannråden skära rakt igenom en huskropp. Detta betyder troligen att man endast uppfattar de som bor i den egna trappuppgången eller angränsande trappuppgångar som sina grannar. När man i L-formade lamellhus (d) ritar grannråden som är mindre än en byggnad tycks själva vinkeln ofta tjäna som någon slags gränslinje. Dessa L-formade byggnader finns nästan enbart i ett område, nämligen Andersberg.
- 5 I Vallby och Stigslund finns som sagts inga sådana gårdsbildningar som i Andersberg och Viksång utan områdena är indelade i större kvarter. Dessa kvarter begränsas oftast av gator men det finns också exempel på att centrumanläggning, grönområde eller skola fungerar som gränser. Kvarteren är i regel för stora att uppfattas som ett grannråde i sin helhet. Om de intervjuade bor nära en sådan kvartersgräns kan den dock tjäna som gräns även för en del av grannområdet. Det finns dock också exempel på motsatsen, att en sådan kvartersgräns håller samman ett grannråde. Detta kan bero på att själva gränsen, t ex ett grönområde eller ett centrum, innehåller anläggningar som utnyttjas gemensamt av invånare från båda kvarteren. Det kan också ha individuella orsaker, t ex att man känner någon i huset på andra sidan centrum. Oftast är dock grannrådena så små att gränsen mellan de större kvarteren inte påverkar grannrådenas utformning nämnvärt.

Vi har även relaterat grannområdets storlek till andra variabler än den fysiska miljön. För detta ändamål har vi dock endast använt oss av material från kategori 2, dvs "unga hushåll". När det gäller boendetidens inverkan på grannområdets storlek pekar resultaten på att tiden man bott i området har ringa eller ingen betydelse för hur stora grannområden man ritar. När vi jämfört en mindre, tidigt inflyttad grupp med en grupp som flyttat in relativt sent, har vi i inget område hittat några statistiskt säkerställda skillnader.

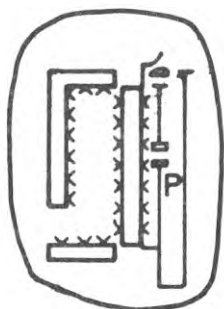
Ser man till grannumgänge och dess inverkan på grannområdets storlek finner man i tre av områdena nästan inga skillnader mellan en mindre grupp som haft intensiv kontakt med grannarna och en grupp som endast haft sporadisk kontakt. I det fjärde området ritade de som haft intensivare kontakt signifikant större grannområden.

När det gäller socialgruppens relation till hur stora grannområden man ritar har vi funnit att man i tre av de fyra områdena ritar större grannområden i socialgrupp III än i socialgrupp II. Skillnaderna är dock inte i något fall statistiskt signifikanta.

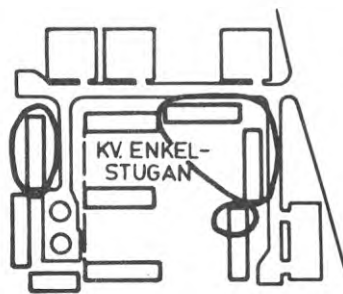
Sammanfattningsvis kan sägas att grannområdena ofta är små. Något över hälften av de intervjuade betraktar således endast dem som bor i den egna trappuppgången eller i det egna huset som sina grannar. Grannområdena är också ofta individuella, dvs de boende har sällan några gemensamma uppfattningar om vilka som är deras grannar. Man kan dock uppnå förutsättningar för en gemensam uppfattning om man lägger husen kring en gemensam gård och strukturerar den fysiska miljön så, att de som bor kring gården har gemensamma ytor för somliga aktiviteter. Det verkar också som om grannuppfattningen är mera samstämmig om husgruppen är liten, 2-3 hus, än om den består av relativt många hus. Vi har dock inte funnit någon gårdsbildning där alla boende varit överens om att de som bor runt gården är deras grannar.

Till sist vill vi än en gång påpeka att vi fått fram dessa resultat ur ett relativt litet och homogent material där vi koncentrerat oss på vissa variabler och främst då egenskaper hos och element i den fysiska miljön.

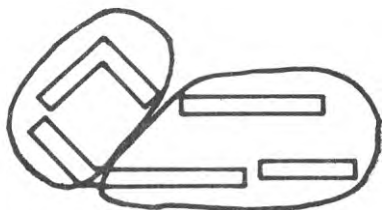
Exempel på husgrupper och grannområdesuppfattningar.

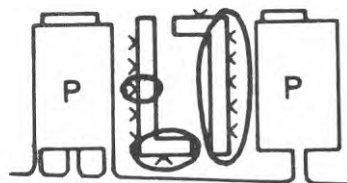
(a) exempel på mindre, sluten husgrupp i vilken över hälften av de boende uppfattar alla invånare som sina grannar (Viksäng)

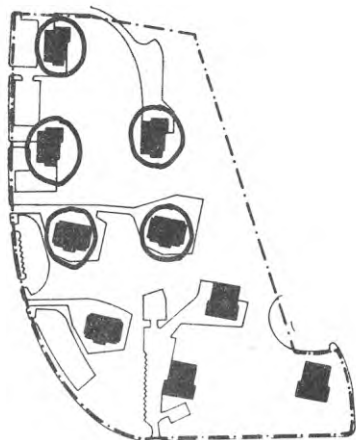
(b) exempel på större husgrupp utan slutna gårdsbildningar. Här hade de flesta olika uppfattningar om vilka som var deras grannar (Vallby)

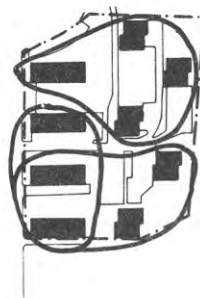
(c) exempel på större, sluten husgrupp vilken var för stor att uppfattas som grannområde i sin helhet. Man delade i stället upp husgruppen i två delar inom vilka relativt stor överensstämmelse rådde om vilka som var ens grannar. (Viksäng)

(d) exempel på mindre, sluten husgrupp i vilken de flesta hade olika uppfattningar om vilka som var deras grannar (Andersberg)

(e) kvarter med glest utplacerade punkt- och lamellhus där de flesta ringade in endast det egna huset (Stigslund)

(f) kvarter med tätt utplacerade punkt- och lamellhus där över hälften ringade in mer än det egna huset (Stigslund)

Som framgår av översikten nedan - som gäller unga hushåll (urvalskategori 2) - är det betydligt vanligare att hemmaområdet är större än grannområdet än tvärtom och att de båda områdesstorlekarna korrelerar positivt. Ungefär var tredje intervjuperson har ringat in ett hemma- och ett grannområde som är lika stort. Denna företeelse är vanligast i Andersberg där hälften av de intervjuade gjort detta, medan ca 40 % av intervjupersonerna i Stigslund och drygt 30 % av viksängsbor och vallbybor uppfattar sina grann- och hemmaområden lika stora.

5.1 Jämförelse mellan hemma- och grannområden med avseende på storlek

(Grann- och hemmaområden indelade enligt storleksklasser¹)

Skillnader i antal storleksklasser	Grannområdet är större än hemmaområdet			Grann- och hemmaområdet är lika stora	Hemmaområdet är större än grannområdet				Uppgift saknas	Totalt
	-3	-2	-1		+0	+1	+2	+3		
Andersberg			1	43	34	6	1	1	17	103
Viksäng	3		9	32	30	15	9	2	3	103
Vallby		3	11	33	33	18	6	1	12	117
Stigslund	1	1	4	36	9	14	11	9	19	104
Totalt	4	4	25	144	106	53	27	13	51	427

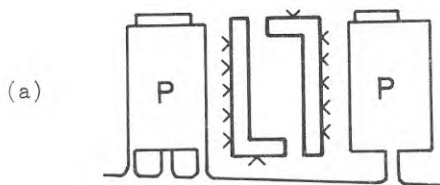
¹ Hemmaområden och grannområden

1. Egna huset eller delar av det
2. Några hus
3. Mer än fem hus - halva bostadsområdet
4. Halva bostadsområdet men ej hela
5. Hela bostadsområdet

Tidigare har vi visat att grannområdena i Viksäng, Vallby och Stigslund är ungefär lika stora, medan de är genomsnittligt mindre i Andersberg. Hemmaområdena varierar mellan alla fyra områdena och är störst i Stigslund och minst i Andersberg. Detta förklarar den större överensstämmelsen mellan hemma- och grannområde där. I Stigslund är spridningen av hemmaområdena stor, vilket förklarar de relativt många stora skillnaderna mellan hemma- och grannområdena där.

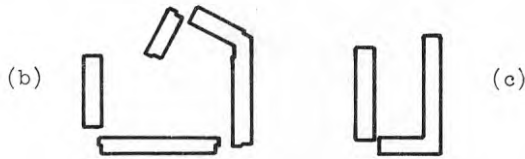
Det ligger i definitionen av grannområdet att detta bara omfattar hus eller husgrupper i vilka de man vill kalla sina grannar bor. Hemmaområdena inkluderar däremot ganska ofta också element i omgivningen runt husen som grönytor, parkeringsplatser och serviceinrättningar. I vissa fall utgör dock en husgrupp grunden för kollektiva uppfattningar av hemmaområdet och vi skall se närmare på vilka slags husgrupper som har identifierats med både hemma- och grannområden och vilka som varken ger upphov till några gemensamma hemma- eller grannområden.

I Andersberg uppfattas endast undantagsvis de stora husen som grund för hemma eller grannområden, och det är vanligt att man enbart ringar in en del av huset. Samma sak gäller för husgrupperna där, trots att de är relativt små och välavgränsade. Detta kan till en del bero på att varje hus har entréer som vetter bort från det andra huset i husgruppen och ut mot separata parkeringsplatser. Man har således ingen anledning att gå förbi grannhuset. Det egna området omfattar så gott som alltid parkeringsplatsen, något som således också pekar på betydelsen av entréernas placering (a).

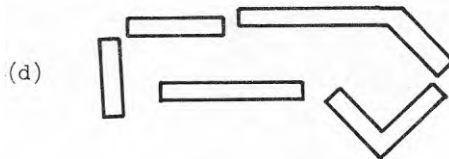

Däremot finns det husgrupper i Viksäng som har en tendens att i sin helhet identifieras både som grann- och hemmaområden (b) och (c).

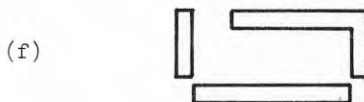
I Viksäng finns också en husgrupp som är för stor som underlag för både hemma- och grannområde, men där avgränsningarna ofta sammanfaller för de boende i husgruppens ändar (d).

I Andersberg finns en husgrupp som ofta uppfattas som hemmaområde men inte som grannområde, vilket i regel omfattar mindre delar av denna husgrupp (e).

I Viksäng finns den husgrupp som kommit närmast ett perfekt grannområde i den meningen att de flesta intervjuade i denna husgrupp kallar de andra som bor där sina grannar. Denna husgrupp uppfattas dock inte i någon större utsträckning som ett hemmaområde. Dessa har i regel blivit större än grannområdena (f).

I en specialanalys inom Viksäng visade det sig att personer som bor i hus vid tydliga gårdsbildningar i regel betraktar

fler kringboende som sina grannar än vad man gör i hus med otydliga eller inga gårdsbildningar. Grannområdets omfång skulle alltså öka med hur tydliga gårdsbildningarna är. Detta gäller dock under förutsättning att gårdarna inte är alltför stora. Blir de tydliga gårdsbildningarna alltför stora "orkar" man nämligen inte ta med hela gården. Motsvarande entydiga samband mellan gårdsbildning och hemmaområdesstorlek finns inte, eftersom ju hemmaområdet generellt är större och påverkas av ett flertal faktorer, av vilka några förstärker varandra medan andra konkurrerar med varandra om påverkan. Klart är emellertid att ju tydligare den fysiska miljön är strukturerad, desto mer benägna är de boende att följa den fysiska strukturen både vid definieringen av grann- och hemmaområden.

I Vallby är husgrupperna inte uppbyggda kring gårdar. Husgrupperna omfattar där 6-13 hus och i gestaltpsykologisk mening är fysiska miljön mer ostrukturerad (något som förstärks genom trafiksepareringen). Både grann- och hemmaområdena är mer individuellt utformade men som framgått av tabellen på sid 105 överensstämmer de beträffande storleken i lika hög grad som i Viksäng.

Trafiklösningen inom ett bostadsområde har i hög grad inverkan på vad man inkluderar i sitt hemmaområde, och som vi sett utgör ringleder, matarleder och gator av annan karaktär de vanligaste gränserna för de något större hemmaområdena. Då ju grannområdena är mindre, och aldrig omfattar mer än några få hus har trafiklösningen inte alls lika stor inverkan på dessa och bebyggelsegrupperingen verkar genomgående som en starkare faktor. I Stigslund finns dock exempel på att gatorna fungerar som barriärer också för grannområdenas avgränsning.

Som vi tidigare nämnt ingår endast byggnader i grannområdena medan hemmaområdena innehåller även delar av den omgivande miljön. I Andersberg har de boende t ex i stor utsträckning tagit med parkeringsplatserna i sina hemmaområden. Trots att parkeringsplatserna inte ingår i grannområdena verkar dessa dock haft betydelse, för hur grannområdena ritas på så sätt att boende i samma husgrupp orienteras bort från varandra

genom att varje hus har sin separata parkeringsplats ut mot vilken entréerna också vetter. Detta har troligen medfört att man inte betraktat dem som bor i det andra huset i husgruppen som sina grannar.

När det gäller hemmaområdet finns en tendens att detta orienteras mot bostadsområdets centrumanläggning, och det är sällan de intervjuade inkluderar bostadshus och andra element i riktning bort från centrum. Vad gäller grannområdena är Vallby det enda bostadsområde där centrum ingår. Det ligger mellan två kvarter, som det ibland binder samman, ibland skiljer. Även vad gäller hemmaområden fann vi att grönytor och simbassängen i närheten av affärscentrum i Vallby utgjorde en kollektivt upplevd attraherande punkt i högre grad än centra i de andra bostadsområdena.

Ytterligare en faktor som visat sig ha betydelse för hemmaområdets utformning är bostadsområdets storlek, något som inte påverkat grannområdena direkt, eftersom dessa ju genomgående är mindre.

Sammanfattningsvis kan sägas att grannområdet oftast utgör en del av det egna området, men att de båda områdena sammanfaller i vissa miljöutformningar. Föreställningen av vad som är ett "eget område" påverkas av betydligt fler faktorer i den fysiska miljön än vad föreställningen om vilka som är ens grannar gör. Hus typer, husstorlek och husgrupper påverkar både föreställningen av hemma- och grannområdet. Mindre hus och vissa typer av husgrupper framkallar således både gemensamma hemma- och grannområden i betydligt större utsträckning än mer ostrukturerad bebyggelse. Förekomsten av positivt gemensamt upplevda knutpunkter fungerar sammanlänkande, medan gator kan ha motsatt effekt. Hur entréerna orienteras påverkar hemmaområdet direkt och grannområdet indirekt. Bostadsområdets storlek påverkar hemmaområdet men ej vilka som uppfattas som grannar.

Hur man rör sig i området och var man har sina aktiviteter i området, vilket ju till en del styrs av den fysiska utformningen, verkar ha betydelse för både hemma- och grannområdena.

För hemmaområdena verkar det ha direkt betydelse på så sätt att man tar med dessa aktivitetsytor i sitt hemmaområde, för grannområdena verkar det ha en mera indirekt betydelse på så sätt att aktivitetsfältet styr vilka människor man kommer i kontakt med och på så sätt vilka man upplever som sina grannar.

6 HEMMA- OCH GRANNOMRÅDEN I FEM INNERSTÄDER - en sammanfattning

Samtliga intervjupersoner i undersökningen ombads att ringa in sina hemma- och grannområden, alltså även de boende i innerområdena i Gävle, Halmstad och Västerås och i småstäderna Flen och Lindesberg. Som påpekats tidigare var kartorna som förelades intervjupersonerna av olika skalformat i de olika städerna, och eftersom vi inte vet vilken effekt detta haft har denna del av analysen gjorts mycket summarisk.

6.1 Hemmaområden

6.1.1 De medelstora städerna

Vid en jämförelse mellan de tre städerna kan vissa gemensamma drag utläsas i de inringade hemmaområdena. Således har ca 35-40 % av de intervjuade i samtliga städer ringat in områden som omfattar mer än 20 kvarter, medan det sällan förekommer att man endast ringar in det egna huset (ca 5 % överlag). Bor man i städers innerområden uppfattar man alltså sitt hemmaområde betydligt större än om man bor i deras ytterområden.

Bland de hemmaområden som är större än det egna kvarteret råder stor variation beträffande valda gränser. Konturerna följer visserligen genomgående gatumönstret, men det finns åtskilliga gator att välja mellan och det är relativt få hemmaområden som är identiska. Vissa spår finns dock att de större gatorna, exempelvis Kungsgatan i Gävle, är vanligare som konturer än mindre gator, vilket skulle tyda på att de snarare uppfattas som bärriärer än sammanbindande stråk. Något tecken på att vattendrag skulle fungera som liknande barriärer har vi inte funnit, och inte heller har järnvägarna någonstans visat sig ha en dylik funktion. Dessa ligger dock i samtliga städer vanligen långt utanför de inringade hemmaområdena och sannolikt har de inte haft någon påverkan överhuvudtaget.

Ytterligare en gemensam faktor för de tre städerna är att bostaden är centrum i hemmaområdet och att någon "focal point" liknande ytterförorternas centrumläggning inte finns i innerstäderna.

6.1.2 Småstäderna

Både i Flen och Lindesberg har man ritat små hemmaområden och 26 respektive 32 % har ringat in enbart det egna huset som sitt hemmaområde. Endast ca 20 % har ritat ett hemmaområde som är större än några kvarter.

De små områdena kan knappast förklaras med hjälp av begrepp som "naturliga områden" och barriärer. Visserligen kan båda städerna som helhet ses som naturliga områden. De omges båda av järnvägar, vattendrag och sjöar. Dessa ekologiska barriärer ligger dock långt utanför hemmaområdenas avgränsningar.

Att man definierar "hemma" på ett annorlunda sätt i en liten stad än i en större stad kan därför inte uteslutas. Även om likheterna mellan hemmaområdesstorlekarna är störst för småstäderna och ytterområdena så är de långt ifrån identiska.

6.2 Grannområden

6.2.1 De medelstora städerna

Man ritas i genomsnitt större grannområden i de medelstora städerna än i de små städerna och i ytterområdena.

I de medelstora städerna finns knappast någon tendens till att ungdomar, liksom fallet var i ytterområdena, i genomsnitt ritas större grannområden än andra kategorier, liksom inte heller att pensionärerna ritas mindre grannområden. Skillnaden mellan de olika kategorierna är överhuvud taget små.

För alla tre städerna gäller att de som ringar in ett kvarter eller mera ofta följer de gränser som gator eller grönområden utgör. Liksom fallet var för hemmaområdena är det dock relativt få grannområden som är identiskt ritade.

6.2.2 Småstäderna

De båda småstäderna Flen och Lindesberg skiljer sig avsevärt från varandra vad gäller ritade grannområden. Medan man i Lindesberg, även jämfört med de medelstora städerna, ritas

relativt stora grannområden, ritar man i Flen relativt små. Det är bara i ytterområdet Andersberg man ritar mindre grannområden.

Att man ritar så relativt stora grannområden i Lindesberg kan bero på att de flesta intervjuade är bosatta inom ett område på fyra kvarter, vilket är väl avgränsat genom grönytor. Inom detta avgränsade område är enigheten om vilka man anser vara sina grannar större än i något annat område i de medelstora och små städerna och man tar ofta med flera av eller t o m alla fyra kvarteren i sitt grannområde. Detta resultat liknar i någon mån vad vi fann i ytterområdet Viksäng, nämligen att det finns en tendens till att rita större och mer identiska grannområden i de tydligt avgränsade husgrupperna om dessa inte är alltför stora.

Flen har, förutom de relativt små grannområdena, en annan beröringspunkt med ytterområdena, nämligen att ungdomarna ritar störst grannområden och pensionärerna minst.

I Flen, liksom i de medelstora städerna, är grannområdena oftast individuellt ritade.

- LITTERATUR
- Bell R & Westius S, Några teorier om grannskap och grannrelationer. Stockholm 1972.
- Fried M och Gleicher P, Some sources of residential satisfaction in an urban slum. Journal of AIP, nov 1961.
- Goffman Erving, The presentation of self in everyday life. New York 1959.
- Gulick John, Images of an arab city. AIP, 29, 1963.
- Harrison J & Howard W, The role of meaning in the urban images. Environment and behaviour, vol 4, June 1972.
- de Jonge Derk, Images of Urban Areas: Their structure and psychological foundations. AIP, November 1962.
- Keller S, The Urban Neighbourhood. New York 1968.
- Lee Terence, Urban neighbourhood as a socio-spatial schema. Human relations, 21, 1968.
- Lynch Kevin, The image of the city. Cambridge, Mass, 1960.
- Maurer R & Baxter J, Images of the neighbourhood and city among black-, anglo- and mexican-american children. Environment and behaviour, June 1972.
- Meier Richard, A communications theory of urban growth, Cambridge, Mass 1962.
- Rainwater Lee, Fear and the house-as-heaven in the lower class. AIP, 32, Jan 1961.
- Smith J and Maddox George, The spatial location and use of selected facilities in a middle-sized city. Social Forces, 1958.
- Toffler Alvin, Future chock. London 1970.
- Walldén Marja, Individens aktivitetsmönster. Del 1 Teori, metod, beskrivning av studerade individer. Rapport från byggforskningen R11:1974.
- Webber Melvin, "Order in diversity: Community without prinquity" in Wingo (ed) Cities and Space. Baltimore 1963.
- Willmot Peter & Young M, Family and kinship in East London, 1957.

FAKTA OM AKTIVITETSFÄLTSTUDIEN

PROBLEM

Att beskriva och förklara individers sätt att utnyttja aktivitetsmöjligheter utanför bostaden (främst aktiviteter frekvens, tidsåtgång och geografiska läge)

STUDERADE FÖRHÅLLANDEN

- Samtliga förflyttningar under två vardagar
- I begränsad utsträckning aktiviteter under en lörd-sönd.
- Senaste tillfället för ett trettioåtal uppräknade aktivitetstyper

STUDERADE INDIVIDKATEGORIER

1. Hos föräldrarna bosatta ungdomar födda 1954-1955
2. Makar, mannen född 1938-1947, med minst ett barn fött 1963 eller senare
3. Makar, mannen född 1925-1934, med minst ett hemmaboende barn
4. Ensamstående (ej samb.) f. 1925-1934
5. Ensamstående (ej samb.) f. 1894-1901
6. Makar, mannen född 1894-1901

STUDERADE BOSTADSOMRÅDEN

1. Innerstaden, Västerås
2. Vallby, Västerås
3. Viksäng, Västerås
4. Innerstaden, Gävle
5. Stigslund, Gävle
6. Innerstaden, Halmstad
7. Andersberg, Halmstad
8. Flen
9. Lindsberg

METOD

Företrädesvis empirisk. Analys av data rörande individers aktivitetsmönster

DATAINSAMLINGSMETOD

En kombination av telefon- och hemintervjuer

TIDPUNKT FÖR DATAINSAMLING

Oktober-november 1969

FÖRKLARINGSVARIABLER

Förhållanden som karakteriserar:

- *individen* ex. kön, ålder, civ. st., barnarbetsplats, attityder
- *hushållet* ex. ant. hush. medl., hush. inkomst, trångboddhet, bilinnehav
- *bostaden* ex. rumsantal, hyra, våningsplan, upplåtelseform, utrustningsstand.
- *omgivningen* ex. förekomst och tillgänglighet av aktiv. möjl., näromgivningens fysiska och sociala egenskaper, kommunikationsmöjligheter

STUDERADE INDIVIDERS FÖRDELNING PÅ DELKATEGORIER

	område									
Kat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Tot
1 m	22	19	28	30	28	18	16	18	8	187
1 k	15	18	29	25	22	18	18	15	14	174
2	26	117	103	43	104	71	104	89	78	735
3	79	95	102	110	106	97	117	105	74	875
4 m	10	6	12	6	7	9	9	5	2	66
4 k	9	3	12	13	7	11	9	6	9	79
5 m	14	2	7	8	1	12	3	12	3	62
5 k	10	2	13	13	11	12	7	15	16	99
6	50	40	43	57	21	50	2	36	38	337
Tot	235	302	349	305	307	288	285	301	242	2614

TOTALANTAL STUDERADE INDIVIDER 2614

BORTFALLSANDEL 7.6 %

R59:1974

Rapporten hänför sig till forskningsprojektet 221 vid Statens institut för byggnadsforskning. Projektet har finansierats med anslag från Statens råd för byggnadsforskning. Försäljningsintäkterna tillfaller fonden för byggnadsforskning.

**Distribution: Svensk Byggtjänst, Box 1403, 111 84 Stockholm
Grupp: samhällsplanering**

Pris: 22 kronor + moms